

Terminologické implikácie štruktúrnej a kontextovej analýzy francúzskej a slovenskej stavebnej lexiky

DOKTORANDSKÁ DIZERTAČNÁ PRÁCA

Mgr. Jana Levická

**Univerzita Komenského v Bratislave
Filozofická fakulta
Katedra romanistiky**

Školiteľ: doc. PhDr. Ján Taraba, CSc

**73-19-9 jazykoveda konkrétnych jazykových skupín
špecializácia: romanistika (francúzsky jazyk)**

Bratislava 2006

ABSTRAKT

LEVICKÁ, Jana: Terminologické implikácie štruktúrnej a kontextovej analýzy francúzskej a slovenskej stavebnej lexiky [dizertačná práca]. Univerzita Komenského v Bratislave. Filozofická fakulta; Katedra romanistiky. Školiteľ: doc. PhDr. Ján Taraba, CSc. Bratislava: FiFUK, 2006. 160 s.

Autorka si za svoj cieľ vytýčila intralingválnu a interlingválnu analýzu výseku stavebnej terminológie vo francúzštine a slovenčine, pričom sa opierala o poznatky textovej a korpusovej lingvistiky a terminológie. Analýze, založenej na dvoch koexistujúcich prístupoch – štrukturalistického a kontextového, podrobila takmer 100 francúzskych termínov, združených jednak do terminologického poľa pokrývajúceho pojem 'kamenivo' a jednak do tematického poľa povrchovej úpravy konštrukcií. Pri interlingválnej konfrontácii k nim priradila 43 slovenských termínov, čo naznačuje bohatší obsah francúzskych termínov oboch polí. Druhým výstupom je návrh štruktúry terminologického záznamu ako podklad k vytvoreniu hesla terminografického slovníka alebo terminologickej databázy, ktorý by poslúžil pri dekódovaní cudzojazyčného textu alebo komunikácie a zároveň umožnil používateľovi vytvoriť cudzojazyčný text. Zahŕňa heslový termín, slovenský ekvivalent (prekladového alebo opisného charakteru), oblasť a podoblasť, synonymum, definíciu, spájatelnosť termínu so slovesami a príbuzné termíny.

Kľúčové slová: termín, pojem, význam, terminológia, terminografia, korpus, kontext, ekvivalent, terminologické pole, odborný slovník, terminologická databáza, odborný jazyk

Čestne vyhlasujem, že som dizertačnú prácu vypracovala samostatne s použitím uvedenej literatúry.

Bratislava 6.12.2006

.....
Mgr. Jana Levická

Pod'akovanie

Srdečne ďakujem doc. PhDr. Jánovi Tarabovi, Csc. za láskavú pomoc pri vzniku a písaní tejto práce, za mnohé hodnotné rady a pripomienky.

PREDHOVOR

Štruktúrna a kontextová analýza čiastkových systémov stavebnej terminológie vo francúzštine a slovenčine ako téma dizertačnej práce vyplýva z nášho kombinovaného štúdia a praxe lingvistu-prekladateľa a osobitne zo záujmu o oblasť terminológie a terminografie.

Ekonomicko-politická transformácia Slovenska po roku 1989 spôsobila a spôsobuje prevratné zmeny aj v odbornom vyjadrovaní a prináša do systému slovenčiny neustále nové pojmy a termíny. V súvislosti s terminologickými systémami a neologizmami, vznikajúcimi nielen pod vplyvom integrácie do európskych štruktúr, naráža Slovensko na dvojité vákuum – jednak po roku 1989 došlo k najväčšiemu útlmu terminologickej činnosti za celé povojnové obdobie, čo v praxi znamená, že systematická odborná starostlivosť o terminológiu takmer vymizla, a jednak absentujú štúdie a analýzy, ktoré by reflektovali zmeny v cudzojazyčných terminológiách a konfrontovali ich so slovenskými systémami. Toto vákuum pociťuje rovnako akademická, ako aj výrobná a legislatívna sféra, nehovoriac o profesionálnych prekladateľoch a tlmočníkoch.

Osamotené terminologické aktivity na Slovensku síce prežívajú, no chýba im koordinácia a absentuje aj vzájomné prepojenie kompetentných zložiek v procese ustaľovania a štandardizácie termínov. S väčším alebo menším nasadením pracujú ministerské terminologické komisie, hmatateľné výsledky dosahujú v oblasti terminológie niektoré vedné odbory ako napríklad astronómia či geológia. V rámci väčších súkromných podnikov alebo štátnych inštitúcií sa čoraz častejšie stretávame s pokusmi o unifikáciu a systematizovanie nimi použíwanej terminológie, napríklad na Ústave normalizácie, metrológie a skúšobníctva či v rámci Národnej banky Slovenska, kde vznikla terminologická databáza zameraná na finančníctvo s anglickými ekvivalentmi.

Tento stav ostro kontrastuje s bohatou históriou slovenských terminologických aktivít najmä v 50-tych a 60-tych rokoch, vďaka ktorým vznikli mnohé konkrétne výstupy práce terminológov. Napríklad vydavateľstvo ALFA vydalo od konca 60-tych rokov do roku 1993 niekoľko desiatok dvoj- a viacjazyčných prekladových slovníkov z rôznych oblastí, no tejto tradícii v súčasnosti chýba pokračovateľ. Výnimku predstavujú občasné lastovičky v podobe terminografických prác z dielne niektorých jednotlivcov alebo menších kolektívov sústredených väčšinou na univerzitných pracoviskách, ako ukazujú ocenené slovenské diela zo súťaže Slovník roka, organizovanej spoločnosťou Prekladateľov a tlmočníkov v rámci bývalého Československa.

Naša práca je preto pokusom prispieť k oživeniu aktivít na poli terminologického výskumu a publikovania, poukázať na nové tendencie a možnosti, ako zlepšiť a rozšíriť koncepciu prekladových slovníkov. Z tohto dôvodu sme si ako odrazový mostík zvolili excerpciu a analýzu odborných materiálov vo francúzštine a slovenčine z oblasti stavebníctva, ktorej aktuálnosť spočíva aj vo vstupe frankofónnych investorov na slovenský trh. Pokiaľ ide o francúzštinu, na okraj by sme chceli podotknúť, že vydavateľstvo ALFA má na svojom konte len jeden francúzsko-slovenský a zároveň slovensko-francúzsky technický slovník z roku 1966, revidovaný roku 1970.

Náš záujem sa bude dotýkať spracovania výseku stavebnej terminológie. Pre súčasnú prax prekladateľského sektora a odbornej komunikácie je spomenuté terminografické dielo a ostatná produkcia vydavateľstva ALFA nepostačujúce nielen po stránke počtu a výberu termínov z hľadiska vývoja stavebníctva, nedostatočnej ekvivalentácie ale aj z pohľadu spracovania a obsahu jednotlivých terminologických hesiel. Kým väčšina slovenskej slovníkovej produkcie predstavuje súpisy odborných pomenovaní v dvoch a viacerých jazykoch, teória terminológie a vývoj terminografie v zahraničí sa sústreďuje na ich sémantizáciu a kontextualizáciu využívajúc nebývalé možnosti počítačovej a korpusovej lingvistiky, čím sa terminografické diela začínajú približovať lexikografickým.

Živorenie slovenskej terminografickej činnosti je paradoxné aj s ohľadom na význam a tradíciu tzv. lexikografickej bratislavskej školy. Vzhľadom na zbližovanie lexikografie a terminografie sme sa sčasti inšpirovali touto koncepciou a našu prácu možno chápať ako pokus navrhnuť model aktívneho odborného slovníka, ktorého ekvivalenty či už vo francúzštine alebo slovenčine by boli v intenciách Ščerbovej

konceptie prekladového ekvivalentu, na ktorú nadviazala táto škola, dosaditeľné do reálnych kontextov.

V procese ekvivalentácie sa pokúsime najprv vymedziť a porovnať pojmy a následne určiť reálny prekladový ekvivalent. Zameriame sa aj na začlenenie ďalších slovných druhov ako sú adjektíva a slovesá a ich syntakticko-sémantickú valenciu, čo v súčasných terminografických dielach možno nájsť len zriedka, avšak na oba okruhy sa začína upriamovať pozornosť, ako ukazujú súčasné európske projekty – napr. španielsky FrameNet a naň nadväzujúci terminologický projekt. Naše závery tak budú môcť byť využiteľné v rámci komparatívnej lingvistiky, didaktiky odborných jazykov a prekladu.

V prvom rade sa budeme snažiť zosumarizovať teoretické poznatky českých (Hausenblas, Jedlička, Kocourek), slovenských (Horecký, Masár) a, prirodzene, aj frankofónnych lingvistov a terminológov (napríklad Gaudina, Reya, Thoirona, Cabré, Rondeau), čím si pripravíme teoretickú bázu pre praktický výskum. V súvislosti so slovenskými teoretickými prácami chceme podotknúť, že Horeckého a Masárove teoretické práce nemajú pokračovateľa. Výnimku tvoria diplomové a dizertačné práce, ktoré sa čiaskovo venujú terminológii, dobrou správou je aj existencia troch ISO noriem v slovenčine – STN ISO 860 (1998) a STN ISO 1087-1 (2003) zameraných na terminologickú prácu, konkrétne na harmonizáciu pojmov a termínov a teoretické a praktické otázky tvorby terminografického diela. Zo zahraničných činností nás bude zaujímať najmä vývoj tamojšieho terminologického myslenia, ktorého recepcia na Slovensku chýba, a jeho odraz v praxi. Dôraz sa bude klásť na počítačové aplikácie v terminológii, teda moderné terminologické databázy – pozornosť zameriame na typ a spôsob spracovania terminologických informácií, ktoré naznačujú styčné body textovej terminológie a lexikografie.

Prvotná analýza a rešerš v oboch jazykoch ukázali variantnosť v stavebnej terminológii, čo je v rozpore so zaužívanou predstavou o exaktnom a konzistentnom vyjadrovaní prírodných a technických vied. Okrem toho sme si všimli prehlbujúcu sa priepasť medzi terminológiou noriem, vyhlášok, odborných prác a populárno-náučnej literatúry, rovnako ako medzi komunikáciou zástupcov akademickej obce, praxe a výrobcov. K rozkolísanosti slovenskej terminológie negatívne prispievajú aj nekvalitné a terminologicky nekonzistentné preklady.

Na ďalšiu analýzu sme si zvolili termíny z tematického okruhu povrchovej úpravy konštrukcií a čiastkový terminologický systém odkazujúci na jednotlivé druhy

kameniva. Keďže sme pri niektorých analyzovaných termínoch zaznamenali istú obsahovú vágnosť, chceme sa zamerať nielen na popis pojmov, ale aj na sémantiku termínov a ich možnú aktualizáciu v kontexte, čím rozšírime tradičné štrukturalistické skúmanie termínu o kontextový prístup. Rovnomerne sa budeme opierať o lexikografické ako aj o tradičné terminografické metódy – termíny budeme vyberať a získavať z kontextov a skúmať ich význam a spätosť, čo spadá pod semaziologickú metódu, no pri analýze definícií budeme postupovať onomaziologicky. Paralelne budeme naše čiastkové výsledky konfrontovať a dopĺňať pomocou spracovaných záznamov skúmaných termínov vo svetových terminologických databázach.

Analyzovaný textový materiál sme získavali z viacerých, pomerne nehomogénnych zdrojov, či už išlo o definície alebo dokladové kontexty. Naše kritériá výberu boli najmä v prípade internetových materiálov veľmi jednoduché – doména niektorej frankofónnej krajiny, čiže nehomogénnosť sa týka možných geografických variantov francúzskeho jazyka a typu materiálu – katalógy a firemné materiály, populárna tlač zameraná na stavebníctvo. Slovenské definície sme čerpali z noriem a jedinej, veľmi obsiahlej encyklopédie stavebníctva Stavebnícky náučný slovník. Otázku dôveryhodnosti však pri internetových materiáloch necháme bokom, pretože pri veľkom množstve dokumentov nie je možné pri každom materiáli overiť autora a jeho jazykovú úroveň. To isté, no v menšej miere, platí aj pre slovenský materiál, keďže slovenský internet nie je zatiaľ natoľko bohatý. Výsledok tejto analýzy porovnáme s katalógmi a inými firemnými materiálmi v papierovej podobe, získanými vo Francúzsku na stavebnom veľtrhu.

OBSAH:

Doktorandská dizertačná práca.....	1
Mgr. Jana Levická.....	1
Katedra romanistiky.....	1
Bratislava 2006.....	1
0 ÚVOD DO SÚČASNEJ TERMINOLOGICKEJ TEÓRIE A PRAXE	11
0.1 Terminologické školy a aktivity od Wüster a po súčasnosť.....	12
0.1.1 Viedenská škola a normalizačný prúd.....	13
0.1.1.1 Francúzsko.....	15
0.1.2 Súčasné terminologické myslenie.....	16
0.1.2.1 Socioterminológia.....	18
0.1.2.2 Textová terminológia.....	20
0.1.2.3 Prekladová terminológia.....	20
1 TEÓRIA TERMINOLÓGIE A JEJ DEFINÍCIA	23
1.1 Terminografia a lexikografia.....	27
1.2 Objekt skúmania terminológie – pojem alebo termín?.....	32
1.2.1 Vymedzenie termínu ako objektu terminologickej a terminografickej práce.....	39
1.3 Metódy terminologickej práce.....	45
2 TERMINOLÓGIA A INFORMAČNÉ TECHNOLOGIE	48
2.1 Terminológia a terminologické databázy (TDB).....	50
2.1.1 Vývoj terminologických databáz.....	58
2.1.2 Kanadské TDB.....	59
3 TEÓRIA JAZYKOVÝCH POLÍ A JEJ VYUŽITIE V TERMINOLÓGII A TERMINOGRAFII.....	65
3.1 Počiatky koncepcie poľa v jazykovede.....	65
3.2 Klasifikácia jazykových polí a ich nejednotné chápanie.....	66
3.2.1 Problematika ohraničenia a skúmania lexikálno-sémantického poľa.....	70
3.2.2 Teória polí a konfrontačná lingvistiká.....	72
3.3 Využitie teórie jazykových polí v terminológii.....	73
4 DEFINÍCIA.....	80
4.1 Štruktúra definície	80

4.2 Definícia a lingvistika.....	80
4.3 Je definícia v terminológii vyjadrením pojmu alebo významu?.....	81
4.4 Typológia definícií.....	82
4.5 Terminologická/terminografická definícia.....	87
4.6 Kritériá tvorby definícií.....	91
4.7 Funkcie terminologickej definície.....	97
4.8 Význam definície v terminologickej práci.....	99
4.9 Úskalia definície a text.....	101
4.10 Vzťahy terminologických jednotiek.....	102
5 TERMINOGRAFIA.....	106
5.1 Odborný alebo terminologický slovník.....	106
5.2 Cieľový adresát odborného slovníka.....	107
5.3 Makroštruktúra odborného slovníka.....	109
5.4 Heslo terminologického slovníka.....	109
5.5 Analýza vybraných českých a slovenských prekladových stavebných a technických slovníkov z rokov 1970 až 2001.....	114
1 ÚVOD.....	121
1.1.1 Fines, Farine, Filler, Sablons.....	127
1.1.2 Gravillon, Gravier, Grave, Mignonette.....	136
1.1.3 Caillou, Galet.....	141
1.1.4 Macadam, Ballast	142
2.1.1 Komparatívne zhrnutie.....	169
2.1.1.1 DALLE a PAVÉ	169
2.1.1.2 DALLE a CARREAU.....	169
2.1.2 Komparatívne zhrnutie.....	175
2.1.3 Komparatívne zhrnutie: COUVRIR, RECOUVRIR a REVÊTIR	193
2.1.4 Komparatívne zhrnutie: PAVÉR a DALLER.....	197
2.2 ZÁVER.....	199

*”Terminológia ide ďalej než lingvistika – zhromažďuje
jazykové poznatky vo všetkých oblastiach
života a sprístupňuje ich
všetkým oblastiam života”
Gunther Kandler*

0 ÚVOD DO SÚČASNEJ TERMINOLOGICKEJ TEÓRIE A PRAXE

Terminológia ako disciplína sa na pozadí lingvistiky konštituovala v 20. storočí, presnejšie v 30. rokoch minulého storočia. Impulzom pre vznik systematických terminologických aktivít a teórií bol veľký rozvoj vedy a techniky a z neho vyplývajúce narastanie počtu nových pojmov a termínov, ktorých tvorba a tiež preberanie z cudzích jazykov bolo potrebné začať z praktických dôvodov komunikácie usmerňovať. Základy tejto disciplíny položila tzv. viedenská škola na čele s Eugenom Wüsterom, ktorej záujem a činnosť sa zameriavali najmä na harmonizáciu a normalizáciu pojmov a odborných pomenovaní.

Rozvoj informačných technológií, diverzifikácia terminologických potrieb a čoraz vyššie nároky na odbornú komunikáciu však v povojnovom období ukázali, že normalizácia nie je jediným a ani prioritným cieľom terminologickej práce. Do popredia sa postupne dostával odborný jazyk a jeho spoločenská a komunikačná dimenzia, keďže odborná slovná zásoba sa prestala obmedzovať na úzky okruh vedcov daného odboru – mnoho odborných pomenovaní preniklo a preniká do bežného života a jazyka ”laikov” najmä prostredníctvom médií a informačných technológií. V 70-tych rokoch 20. storočia sa tak pozornosť terminológov cielene začína presúvať do oblasti aplikovanej lingvistiky s osobitným dôrazom na analýzu textového charakteru termínu a vplyvov sociálneho kontextu na terminológiu. Nové možnosti terminologickej a terminografickej práce predznamenal aj razantný nástup počítačovej a korpusovej lingvistiky.

Terminológia sa v súčasnosti teší osobitnej pozornosti najmä vďaka svojmu interdisciplinárnemu charakteru, ktorý jej umožňuje čerpať poznatky z niekoľkých oblastí, a to predovšetkým z filozofie, epistemológie, psychológie, informatiky, lingvistiky, vrátane lexikológie a lexikografie. Terminológia zároveň predstavuje neodmysliteľnú súčasť a nástroj informačných technológií, lexikografie, prekladu, knihovedy a takisto jazykovej politiky. Rastúci význam terminológie pre spoločnosť odráža aj vytváranie a akreditácia samostatného štúdia tejto disciplíny na svetových univerzitách, čoraz užšia medzinárodná spolupráca terminológov

a terminologických inštitúcií a v neposlednom rade spoločenské akceptovanie povolania terminológ a terminograf niektorými krajinami.

Prevažujúci pragmatický prístup k terminológii umožnil zbližovanie terminológie a lexikológie, čo malo za následok obrátenie pozornosti na dynamické javy a pohyby v rámci terminologických sústav, vznik teórií odborného jazyka a štylistiky a s nimi spojené skúmanie subštandardných registrov jednotlivých odborov.

Nové metodológie terminologickej práce sa premietli aj do oblasti tvorby odborných slovníkov a glosárov, pričom treba pripomenúť, že ovplyvňovanie bolo vzájomné – terminologický pragmatizmus totiž podnietila a v praxi overila najmä konštituujuca sa moderná terminografia. Vďaka informačným technológiám sa škála terminologických produktov rozšírila o databázy a banky. Ich terminologické záznamy, rovnako ako heslá v súčasných odborných slovníkoch, sa na rozdiel od nedávnej minulosti rozširujú o lingvistické a pragmatické informácie. Nutnosť tejto terminografickej reformy potvrdzuje prekladateľská prax a pozitívne ohlasy na existenciu celého radu kvalitných terminologických databáz.

0.1 Terminologické školy a aktivity od Wüsteru po súčasnosť

Úsilie o systematizovanie terminológie sa v prvej polovici 20. storočia objavilo v niekoľkých európskych krajinách takmer súčasne: v Rakúsku, Československu a Sovietskom zväze. Ich poznatky a teoretické koncepcie sa postupne šírili do západnej Európy a na americký kontinent, ďalej na sever Európy a napokon do severnej Afriky, strednej a južnej Ameriky, Portugalska a Španielska, a nedávno smerom na východ najmä do Číny a Japonska.

Na konci 20. storočia sa už okrem dominantného normalizačného prúdu dali identifikovať ďalšie tendencie, obracajúce pozornosť jednak na sociolingvistické aspekty terminológií a jednak na textovú dimenziu termínu. O ich vznik a rozvoj sa vo veľkej miere pričínili frankofónne krajiny. Všeobecne možno povedať, že špecifické črty terminologického výskumu vo frankofónnych krajinách sa od začiatku odvíjali od ich nanajvýš praktických potrieb na pozadí lingvistiky, konkrétne máme na mysli oblasť odborného prekladu a v najnovšom období znalostné inžinierstvo (*knowledge engineering*) a výskumy umelej inteligencie. Zároveň však treba upozorniť, že tieto krajiny neprestali klásť dôraz na normalizačnú stránku terminologickej práce (napr. v súvislosti s jazykovou politikou a plánovaním pozri Humbley 1997). V našom

prehľade sa budeme podrobnejšie venovať terminologickým aktivitám vo Francúzsku, Kanade a Belgicku.

0.1.1 Viedenská škola a normalizačný prúd

Základy teórie terminológie, ako sme naznačili už v úvode, položila v 20. storočí viedenská škola Eugena Wüster, ktorú rouenskú sociolingvisticky orientovanú terminologickú školu nazývajú *dominantnou* alebo *klasickou terminológiou*. Jej vznik si vyžiadala potreba normalizovať nemecké termíny jednotlivých odborných disciplín a zabezpečiť tak efektívnu komunikáciu vo vedeckých kruhoch.

V snahe obhájiť autonómnosť terminológie ako samostatnej disciplíny ju táto škola definovala v kontraste s lexikológiou, s ktorou sa dovtedy zvykla stotožňovať, a to na základe odlišného prístupu k objektu svojho skúmania a takisto charakterom svojho výstupu – slovníka.

Podľa Wüster sa terminológia nemá zaoberať, ako je to v prípade lexikológie, schopnosťou a tendenciami odborníkov tvoriť nové termíny, ale zvoliť preskriptívny prístup, ktorého cieľom je normalizovaná, jednoznačná, presná a funkčná odborná slovná zásoba vytvorená z monosémantických termínov. Základnou charakteristikou tejto školy je orientácia na pojem, ktorý považuje za prvotný, z čoho vyplýva aj deklarovaný onomaziologický prístup k termín tvorbe. Cabré (1998:72) zosumarižovala wüsterovskú doktrínu v protiklade k lexikológii:

Lexikológia

- dôraz na slovo
- semaziologický prístup
- skúmanie slova v kontexte
- diachronický a synchronický prístup
- záujem o dynamiku slovnej zásoby termínov
- deskriptívny prístup
- zostavovanie lexikografických diel na

Terminológia

- priorita pojmu
- onomaziologický prístup
- nezaujem o syntax a morfológiu termínu
- nezaujem o diachroniu termínov
- snaha o normalizáciu (konzerváciu)
- kodifikačné a normalizačné tendencie
- zostavovanie terminografických diel

Wüsterovská teória sa síce opierala o dokumentáciu, pretože za zdroj termínov považovala odborné texty, tie jej však slúžili výlučne na excerpovanie odborných pomenovaní bez ich následnej lingvistickej analýzy vrátane ich syntagmatických spojení. Aj keď zástancovia wüsterovskej tradície pripúšťali, že termín má svoje miesto nielen v pojmovom systéme odboru ale aj v texte, tento druhý, lingvistický rozmer termínu, zostával na periférii ich pozornosti. Jedným z dôvodov je aj fakt, že sa terminologickými sústavami a ich popisom väčšinou zaoberali nelingvisti – špecialisti daného odboru.

Ani Eugen Wüster, zakladateľ *viedenskej školy* a „otec“ všeobecnej teórie terminológie, nebol jazykovedec, ale inžinier. Jeho prácu a názory významne ovplyvnil tzv. viedenský krúžok a logický pozitivizmus reprezentovaný Rudolphom Carnapom, ktorý sa usiloval uskutočniť dávny ideál filozofov – vytvoriť vedecké esperanto. Podľa ich teórií možno pojem rozložiť na pojmové príznaky, ktoré terminológovi spolu s medzipojmovými vzťahmi umožnia vytvoriť hierarchie a stromové štruktúry oblastí. Podľa väčšiny historiografov terminológie predstavuje jedinú školu, ktorá vypracovala princípy a metódy terminologickej práce ako aj prenosu údajov, teda základy, na ktorých stavia moderná teória a prax terminológie.

Väčší príklon k lingvistickej orientácii terminologickej práce prejavila *pražská škola*, ktorá sa opierala o tradíciu pražského lingvistického krúžku, z čoho vyplynula aj jej snaha o štruktúrny a funkčný opis odborných subkódov. Sústreďovala sa na teóriu termínu a termín tvorby so zameraním na normalizáciu terminológie oboch jazykov – slovenčiny a češtiny. Charakterizuje ju lingvistický pohľad na termín (pozri Horecký 1956, Jedlička 1949, Kocourek 1965 atď.), pričom jej predstavitelia vo svojich teoretických i praktických prácach brali do úvahy aj sémantický a textový rozmer terminológií (pozri Kocourek 1965, Man 1965).

Všetky tri školy – viedenskú, pražskú a moskovskú¹ – spája orientácia na normalizáciu pojmov a termínov, ktorá má zabezpečiť bezporuchovú odbornú

¹ Moskovská škola stavala okrem viedenskej teórie na prácach Drezena, Caplygina, Lotteho a jeho spolupracovníkov, čo sa najviac prejavilo v snahe normalizovať pojmy a termíny technológií a vied v kontexte viacjazyčnosti vtedajšieho Sovietskeho zväzu. Výsledky moskovskej školy zostali však pre zahraničných terminológov neznáme. V súvislosti s predmetom skúmania terminológie sa podľa Gaudina (2003:27) dve z nich – viedenská i moskovská – nakoniec dopracovali k zjednodušenému modelu – termín = pojem = definícia.

komunikáciu vedcov ako cieľových užívateľov tejto terminológie. Práve odborným používateľom, združeným v terminologických komisiách, priznávali vtedajší terminológovia hlavné slovo pri určovaní adekvátnosti termínu. Preskriptívne, normalizačné tendencie týchto škôl sa zameriavali takmer výlučne na vedu a techniku. Terminológiu ako disciplínu považovali za križovatku logiky, informatiky, teórie komunikácie a lingvistiky.

0.1.1.1 FRANCÚZSKO

Terminológia a terminografia sa vo Francúzsku, známom svojou silnou lexikologickou a lexikografickou tradíciou, vyvíjali v rámci týchto dvoch lingvistických disciplín. Okrajovo sa jej venovali niektorí lingvisti ako napríklad Bernard Quemada, Alain Rey alebo Louis Guilbert. Sprvu nadväzovali na Wüsteru, no od 80-tych rokov časť z nich zareagovala na tézy súdobých quebeckých terminológov, poznačených striktne lingvistickým prehodením Saussura.

Terminologická prax a najmä jej štandardizačná dimenzia má v tejto krajine významné postavenie, keďže jazyková politika Francúzska je aj v oblasti terminológie zameraná na presadzovanie francúzštiny ako komunikačného prostriedku, čím sa snaží čeliť všadeprítomnej nadvláde angličtiny. V porovnaní s Quebecom sa táto jazyková politika líši značnou dávkou purizmu. Okrem nezávislých aktivít v rámci sektoru priemyselných podnikov sa v 20. storočí utvorila štafeta štátnych inštitúcií ako garantov a organizátorov terminologickej práce – *Comité d'études des termes techniques français* (1954), *Le Conseil international de la langue française* (1968), ktorý sa v súčasnosti zameriava na vydávanie odbornej lexikografickej literatúry a špecializovaného časopisu *La Banque des mots*.

Od 70-tych rokov sa záujem o terminológiu objavuje aj v rámci vládnych kruhov v podobe rezortných terminologických komisií a tiež výboru *Haut Comité de la langue française*, ktorý pracuje pri úrade premiéra a spolupracuje s ďalšími organizáciami ako je od roku 1987 *Centre de la terminologie et de la néologie* na čele s Pierrom Leratom. Na začiatku 90. rokov sa jazyková politika štátu prehodnotila a vznikli dve inštitúcie garantujúce dohľad nad oficiálnym štátnym jazykom – *Conseil supérieur de la langue française*, zabezpečujúca teoretickú časť terminologických aktivít, zatiaľ čo *Délégation générale à la langue française* sa zaoberá praxou a riadi napríklad činnosť

terminologických komisií a vydávanie názvoslovných noriem pod hlavičkou *Journal officiel* (Úradného vestníka).

Práca týchto terminologických komisií, ktoré predkladali francúzske ekvivalenty anglických termínov, mala v 70-tych rokoch normalizačný charakter. Dnes už výstup týchto komisií nie je v oficiálnom styku záväzný, prezentuje sa skôr ako odporúčanie (pozri Depecker 1997 a 2001).

Výučba a výskum terminológie sa sústreďuje na Université Paris X a Paris III (Depecker), na univerzitách v Rouen (Gaudin, Holzemová, Bouveretová), Lyon II (Béjoint) a v Rennes II (Gouadec), a to nielen v rámci jazykovedy, ale aj tzv. aplikovaného štúdia cudzích jazykov (*Langues étrangères appliquées*).

Technickú normalizáciu vo Francúzsku zabezpečuje Francúzska asociácia pre normalizáciu (AFNOR²), ktorá vydáva odborné a názvoslovné normy a zároveň vytvorila bilingválnu terminologickú databanku NORMATERM.

Terminológiu technických disciplín vo Francúzsku takisto rozvíjajú, už tradične, veľké priemyselné koncerny (Michelin, EDF, Renault), ktoré budujú vlastné terminologické databanky, predovšetkým s cieľom uľahčiť prekladateľské aktivity súvisiace s ich výrobou.

0.1.2 Súčasné terminologické myslenie

Na Wüsteru nadviazali ďalší terminológovia a terminologické pracoviská, ktoré sa odlišovali spoločensko-politickým kontextom, a práve ten sa stal určujúci pre ďalší rozvoj terminologických aktivít. (Máme na mysli napríklad otázku jazykovej politiky v Quebecu, pozri časť 0.1.2.3) Špecifické požiadavky a potreby spoločnosti prinútili terminológov prehodnotiť tézy viedenskej školy a vzdať sa normalizácie ako jediného cieľa, a tak sa vykryštalizovali tri tendencie, opierajúce sa o textovú dimenziu termínu.

Všetkým trom smerom je vlastný záujem o termín ako jazykový znak podliehajúci lexikálnym univerzáliám, ktorého podstatu možno sčasti identifikovať na základe textu. Líšia sa však cieľom svojich aktivít, metodológiou výskumu, typom odborníkov podieľajúcich sa na terminologických aktivitách, ale aj svojimi produktmi.

² www.afnor.fr/

Kým klasická terminologická práca sa v rámci normalizačných tendencií usilovala určiť jeden optimálny termín pre každý pojem danej sústavy a definovať ho, uvedené smery sa prikláňajú k čoraz väčšiemu pragmatizmu.

Vzťah lexikológie a terminológie sa v ich koncepciách dostal do nového svetla, ktoré na jednej strane pomohlo obe disciplíny s istotou ohraničiť, a na druhej strane stanoviť im rovnakého menovateľa. Spoločné črty možno nájsť podľa Cabré (1998:74) v záujme o slovo ako jazykovú jednotku, v existencii teoretickej ako aj praktickej zložky a tiež vo využívaní výskumu pri vypracúvaní slovníkov. Z dištinkívnych pragmatických činiteľov treba spomenúť najmä komunikačnú situáciu, okruh jej účastníkov, používajúcich objekt výskumu oboch disciplín – termínu a slova, a tiež typ prehovoru a témy. Teda ide o sociolingvistické nazeranie.

Termíny majú domovské právo v odbornej komunikácii – písomnej i ústnej, ktorej účastníkmi sú predovšetkým odborníci danej disciplíny, kým slová všeobecnej slovnej zásoby využívajú všetci používatelia daného jazyka v rôznych jazykových funkciách pri popisovaní a hodnotení udalostí bežného života, vyjadrovaní pocitov, formulovaní príkazov ako aj pri opise samotného jazyka. Naopak, pre *odborníka* je terminológia odrazom pojmovej štruktúrovanosti odboru a tiež prostriedkom vedeckého vyjadrovania a komunikácie. Striktné oddeľovanie sveta odborníkov a laikov však už neobstojí, pretože obojsmerná migrácia termínov a slov, teda proces determinologizácie a terminologizácie, je v súčasnosti veľmi častý a pre terminologickú prax predstavuje náročnú výzvu.

Komunikačný a textový rámec vniesol do terminológie problematiku skúmania synonymie, homonymie a polysémie odborných pomenovaní, ktoré sa viedenská škola snažila vykoreniť, presadzujúc ideál *Eindeutigkeit* (jednoznačnosti či monosémie, t.j. označenie jedného pojmu jediným termínom, pričom tento termín zároveň slúži ako jazykové vyjadrenie iba jedného pojmu), ktorým by sa vytvoril dokonalý jazyk.³

Súčasný terminologický systém vykazujú mnoho homonymných odborných pomenovaní, ktoré sa každý odbor usiluje odlíšiť jednak pomocou definície pojmu, ktorý reprezentujú, a jednak ich používaním v odborných textoch s rozličnou mierou špecifickosti. Sager upozorňuje, že moderná teória terminológie pripúšťa existenciu synonymických a variantných termínov, či už na báze geografického alebo sociálneho rozvrstvenia spoločnosti: „Jeden pojem môže mať toľko podôb, koľko existuje rôznych

³ Podľa Kocourka však Wüster v roku 1931 nehovoril o absencii homoným, ale o minime homoným, preto Kocourek sám navrhol pozmenený wüsterovský cieľ – redukovanú či kontrolovanú homonymiu, polysémiu a synonymiu (1991:161)

komunikačných situácií, ktoré si vyžadujú odlišné jazykové formy”⁴. Pozornosť sa zároveň obracia aj na akronymy a skratky, ktoré sa takisto považujú za synonymné formy a pri ktorých sa v terminografických produktoch začínajú uvádzať aj lingvistické informácie.

0.1.2.1 SOCIOTERMINOLÓGIA

Sociolingvistické smerovanie terminologických výskumov sa začalo systematicky prejavovať v 80-tych rokoch minulého storočia vo frankofónnych kruhoch na oboch brehoch Atlantického oceánu, ojedinele sa takéto hlasy ozývali aj zo ZSSR (napríklad Kandelaki, Marušenko). Prvýkrát sa termín **socioterminológia** objavil v roku 1982 v recenzii Jean-Clauda Boulanger, o rok neskôr ho použil Pierre Lerat a niekoľko ďalších autorov. Termín i pojem sa vytvárali postupne. Až v roku 1987 možno hovoriť o prvej koncepcii tohto **prístupu** ku skúmaniu terminológií, ktorá dala impulz k jeho systematickému používaniu nielen v prácach terminologického pracoviska v Rouen. Autorom tejto koncepcie bol Yves Gambier, ktorý vo svojom článku analyzujúcom termíny z oblasti kyslých dažďov publikovanom v kanadskom časopise META⁵, zdôrazňoval potrebu skúmania odborného jazyka v interakcii so **spoločnosťou**, teda vytvorenie novej disciplíny podľa vzoru sociolingvistiky.

Gambier si v roku 1987 kládol otázky: Kto používa čo? Ako a prostredníctvom koho a čoho sa termíny šíria? Ako dochádza k modifikácii termínov a reformulácii ich významu? Nimi možno v skratke naznačiť rozsah záujmov socioterminologicky orientovaných bádateľov. Skúmajú spoločenské podmienky, v ktorých sa termíny tvoria a používajú – vo výrobných sférach, vede, technike a na univerzitách, zákonitosti ich cirkulácie i dôvody prijatia či neprijatia tzv. oficiálne navrhovanej terminológie, čo napovedá aj o záujme o jazykovú politiku (pozri Depecker 1997). V skratke možno túto tendenciu zhrnúť štyrmi kľúčovými slovami – *termín*, *spoločnosť*, *variantnosť*, *deskripcia*, ktoré možno nájsť aj v charakteristike tohto termínu od Maryvonne

⁴ Modern terminological theory accepts the occurrence of synonymic expressions and variants of terms and rejects the narrowly prescriptive attitude of the past which associated one concept with only one term. It is recognised that one concept can have as many linguistic representations as there are distinct communicative situations which require different linguistic forms. (1990:58)

⁵ GAMBIER, Yves: Problèmes terminologiques des pluies acides: pour une socioterminologie, La fertilisation terminologique dans les langues romanes. in Meta 1987, roč. 3, 314 – 320.

Holzemovej (2000:2) „socioterminológia si dala za cieľ zaujímať sa o pohyb termínov a ich neustály vývoj: je deskriptívna“.

Termín vníma ako jazykový znak podliehajúci zmenám nielen vplyvom interakcie s ľudskou spoločnosťou, ale aj v rámci jazyka ako takého na úrovni syntaxe i sémantiky. Na rozdiel od klasickej terminológie, ktorá pracovala s obmedzeným korpusom, nevšímala si hovorený jazyk a názor odborníkov povýšila na zákon, socioterminologický prístup, ako upozorňuje (Delavigne 1995:309), si logicky vyžaduje „získavanie a zhromažďovanie termínov z ich orálneho i písomného diskurzívneho kontextu“.

Variantnosť a rozkolísanosť terminológií sa skúma v dvoch rovinách vzhľadom na dichotómiu synchronického a diachronického skúmania terminologických jednotiek. Z diachronického hľadiska socioterminológov zaujíma vývoj a zmeny pojmových sústav a stupeň ich odrazu v terminológiách – okolnosti a dôvody zanikania, pretrvania termínov, zmeny v ich forme, sémantike alebo syntaxi. Osobitnú pozornosť venujú hraničným disciplínam, kde sa stretávajú rôzne pohľady na tú istú problematiku a z nich vyplývajúce odlišné teoretické prístupy a termíny (synchronické hľadisko variantnosti).

V neskoršej fáze socioterminológovia obrátili svoju pozornosť aj na syntagmatiku termínov (kolokácie⁶, frazeologizmy atď.), čím tento prístup začal konvergovať s textovým a prekladateľsky zameraným skúmaním terminológií (pozri 0.1.2.2 a 0.1.2.3). Vo frankofónnych krajinách sa tento záujem o textový rozmer premietol do obohacovania terminologického záznamu o valenciu termínov získanú z autentických textov. Napríklad Leratov model (1988:30) terminologického záznamu ponúka okrem pojmových vzťahov subordinácie či partitívnosti aj položky syntaktického charakteru (napríklad aktantovo-valentné informácie).

Keďže sa lingvistika považuje za súčasť spoločenských vied, jej skúmanie sa nevyhnutne orientuje na jazykové zmeny vyplývajúce z interakcie so spoločnosťou. Gaudin vo svojej súhrnnej publikácii (2002:13) analogicky vníma aj socioterminológiu, keď tvrdí, že tento prístup terminológiu natoľko zmenil, že prefix *socio-* vyznieva ako tautológia. Na druhej strane priznáva, že na medzinárodnej úrovni stále prevláda východoeurópsky, normalizačný prístup.

⁶ Napríklad ambiciózny projekt tímu Jean Binon, Serge Verlinde, Jan Van Dyck a Ann Bertels – DAFA – Dictionnaire d'apprentissage du français des affaires, prístupný aj prostredníctvom internetu na adrese <http://www.projetdafa.net/>

0.1.2.2TEXTOVÁ TERMINOLÓGIA

Druhou tendenciou, ktorú začala využívať aj sociolingvisticky orientovaná terminologická práca, je podľa Gaudina textová orientácia terminológie, pričom za typického predstaviteľa tohto prúdu označuje Juana C. Sagera. Kým socioterminológia skúma termíny v hovorenom a súčasne písanom diskurze s cieľom odhaliť postoj používateľov jazyka voči termínom, Sager a ďalší uprednostňujú odbornú komunikáciu predovšetkým v jej písanej podobe. Textocentrický pohľad vychádza z názoru, že text a terminológia sú neoddeliteľne späté rôznymi druhmi vzťahov, keďže odborné pomenovania sa v prvom rade objavujú a získavajú v textoch. Oba, teda termín i text, sa konštruujú a determinujú vzťahmi, či už je to vzťah príčina/následok, látka/produkt atď., ktoré treba rešpektovať nielen pri dekódovaní, ale aj pri kódovaní – tvorbe odborného textu. Pri používaní termínov sa zároveň zdôrazňuje nutnosť prihliadať na ich obmedzenú kombinatoriku.

V duchu zásady, že bez korpusu nemožno hovoriť o sociolingvistike, si pre svoje analýzy vytvárajú odborné korpusy (pozri 2.1), ktoré slúžia aj pri tvorbe terminologických databáz (pozri 2.1.1). Slodzianová (2000:73) upozorňuje, že hlavným tromfom korpusovej lingvistiky a jej techník je donedávna nedosiahnuteľnú spoľahlivosť a dôveryhodnosť, ktorú dala skúmaniu skutočného odborného úzu. Viaceré výskumy realizované pomocou odborných korpusov napríklad zistili, že terminologická variabilita sa týka 15 až 25 % jednotiek uznaných za termíny. Slodzianová však zároveň upozorňuje, že vytvorený korpus, prípadne korpusy, sú relevantné len v rámci konkrétnej terminologickej úlohy. Preto sa čoraz častejšie hovorí o terminológii v pluráli, čím sa naznačuje možná existencia viacerých, často líšiacich sa súborov terminologických jednotiek, zhromaždených v závislosti od zvoleného cieľa (napríklad preklad, tvorba tezaurov, indexácia, klasifikácia atď.).

0.1.2.3PREKLADOVÁ TERMINOLÓGIA

Tretí prúd terminologických aktivít sa zameriava na problematiku ekvivalentácie termínov, či už na báze substitúcie, alebo interpretácie, s cieľom tvorby terminografických produktov, ktorých primárnymi používateľmi sú prekladatelia a tlmočníci. Jeho snahou je zaručiť kvalitu oboch translatologických výstupov, čím sa do centra pozornosti takisto dostáva text. Rovnako odmieta Wüsterovo úzke zameranie na vedu a techniku, zaoberá sa všetkými oblasťami ľudskej činnosti a zároveň sa snaží

uspokojiť každého používateľa odbornej lexiky. Práve orientácia na prekladateľskú prax vyvolala záujem o skúmanie sémantiky termínov a uznanie existencie ich geografických a sociálnych variantov.

Prekladateľský sektor, ktorému nepostačovali pojmovo koncipované slovníky, si vynútil zahrnutie sémantických a „frazologických“ informácií do terminografických diel. Napríklad do databázy EURODICAUTUM (pozri 2.1.2) sa pridala ďalšia položka – *Phrase*, ktorá obsahovala celé vety alebo ich časti, ilustrujúce daný termín a jeho fungovanie. Záujem o sémantickú a zároveň syntaktickú dimenziu termínov predstavuje ďalší styčný bod s textovým prúdom informácií, keďže textová terminológia stavia na konkrétnych textových kolokáciách, teda na syntagmatike (Slodzianová 2000:72).

Prekladovo zameraná terminologická práca (pozri napríklad ISO 12 616) vychádza z terminologických jednotiek východiskového jazyka (VJ), no vždy musí brať do úvahy aj pojmovú stránku (systematické skúmanie): v prvom rade je potrebné identifikovať pojem, ktorý daná jednotka VJ označuje, a ohraničiť ho nielen pomocou definície, ale aj príbuzných pojmov. Pokiaľ ten istý pojem, označený termínom VJ, pozná aj cieľový jazyk, možno pristúpiť k ekvivalentácii a stanoviť jej stupeň.

Traduktologický smer zastupuje predovšetkým frankofónna oblasť, v ktorej má dominantné postavenie Kanada a Belgicko.

0.1.1.1 Kanada a Quebec

Viacerí autori zastávajú názor, že terminológia ako disciplína získala svoju autonómiu vďaka frankofónnemu Quebecu, kde sa paralelne a na vysokej úrovni rozvíjala a rozvíja terminologická teória i prax v interakcii s prekladateľskými aktivitami. Traduktologický charakter terminologických aktivít na celoštátnej úrovni určili zmeny v jazykovej politike tohto bilingválneho štátu v 70-tych rokoch 20. storočia a z nich prameniaca naliehavá objednávka kvalitných terminografických produktov zo strany prekladateľského sektora. Situácia si vyžiadala začlenenie terminológie do federálnej politiky úradných jazykov a zároveň sa začala vyčleňovať samostatná profesia terminológa. Snaha efektívne zvládnuť nápor prekladov sa premietla do rozdelenia práce na vyhľadávanie termínov a samotný preklad. V súčasnosti ide v Kanade o štátom uznané zamestnanie, quebecký parlament *Assemblée nationale* ho napríklad oficiálne schválil v roku 1992. Terminologické aktivity zastrešuje v Kanade

Centrálna prekladateľská jednotka, ktorá poskytuje terminologické poradenstvo, vydáva lexikografické a terminografické diela, spravuje terminologickú databanku Termium (pozri 2.1.2) a zároveň zabezpečuje prácu terminologických komisií.

V Quebecu zažila terminológia raketový nástup v 60. rokoch po prijatí zákonov na podporu a rozvoj francúzštiny. Ich cieľom bolo zabezpečiť právo každého občana pracovať vo svojom rodnom jazyku, zvýšiť prestíž jazyka i jeho slovnej zásoby, ako aj pofrancúzštenie priemyselného sektoru, keďže hospodársky život sa v celej krajine odohrával takmer výlučne v angličtine. Celkovú organizáciu terminologických aktivít v Quebecu koordinuje *Office de la langue française* (OLF), ktorého úlohou je lingvistický a terminologický výskum a činnosť smerujúca k tomu, aby sa francúzština dostala čo najrýchlejšie na úroveň úradného jazyka v komunikačných prostriedkoch, vládnych inštitúciách, obchode a súkromnej podnikateľskej sfére. V jeho kompetencii je v súčasnosti správa terminologickej databanky *Grand dictionnaire terminologique* (pozri časť 2.1.2)

Vyučovanie a komparatívny terminologický výskum zabezpečuje Université Laval v Quebecu a tiež Montrealská univerzita, ktorá od roku 1955 vydáva revue *Meta*⁷ a ďalšie pedagogické a vedecké práce. Medzi najcitovanejších autorov – terminológov patrí Kanadčan Robert Dubuc (*Manuel pratique de terminologie* 1992) a Guy Rondeau (*Introduction à la terminologie* 1981).

0.1.1.1.2 Belgicko

Podobne ako kanadská aj belgická terminologická prax sa z politicko-ekonomických dôvodov orientuje na preklad. Terminologická práca sa sústreďuje predovšetkým v terminologických komisiách, ktorých cieľom je navrhovať namiesto anglických terminologických výpožičiek francúzske ekvivalenty. V Belgicku sa buduje niekoľko terminologických databáň, z ktorých najvýznamnejšia je *Banque de données terminologiques*⁸.

Výchova a vzdelávanie mladých terminológov a terminologický výskum sa sústreďuje na *Institut supérieur des traducteurs et interprètes*, kde sa vytvoril

⁷ Jej voľne prístupný archív možno nájsť na stránke <http://www.erudit.org/revue/meta/>

⁸ <http://www.cfwb.be/franca/bd/bd.htm>

špecializovaný softérový terminologický program TERMISTI, a tiež na *Institut belge de terminologie de l'Institut libre Marie Haps*.

0.1.1.1.3 Medzinárodná spolupráca

Frankofónne krajiny významne prispievajú k rozvoju medzinárodných terminologických aktivít v rámci Európskej únie, organizácie UNESCO a OSN, majú svojich zástupcov v terminologických komisiách ISO (napríklad kanadský Office de la langue française zastáva post predsedu Komisie ISO TC37) a navyše sa združujú pod hlavičkou Réseau international de néologie et de terminologie (Rint), medzinárodnej frankofónnej terminologickej siete, ktorá vznikla v roku 1986 a venuje sa vydávaniu odborných slovníkov, bibliografií, článkov a špecializovanej revue *Les cahiers du Rifa* ako nástupca *Terminologies nouvelles*.

Z iniciatívy viedenskej školy a organizácie UNESCO vzniklo v roku 1971 medzinárodné informačné stredisko pre terminológiu Infoterm so sídlom vo Viedni, ktoré v roku 1989 predstavilo a sprístupnilo sieť terminologických informácií a dokumentácie TermNet, dnes dostupnú aj prostredníctvom internetu – <http://linux.termnet.org/>.

*Terminologists, maybe even more
than other subject-field specialists,
have problems greening on the terminology
that they use within their own discipline.
Wright a Budin*

1 TEÓRIA TERMINOLÓGIE A JEJ DEFINÍCIA

Na štatút terminológie ako vedy existujú rôzne, dokonca až protichodné názory. Jeden pól predstavuje pretrvávajúca wüsterovská tradícia, ktorá v snahe ohraničiť a dokázať jej samostatné postavenie disciplíny postulovala terminologické ideály –

prioritné postavenie pojmu, monosémiu termínu a autonómne fungovanie terminologických systémov.

Na opačnej strane barikády stoja zástancovia názoru, že terminológia je len prax s vlastnou metodológiou ako napríklad Juan C. Sager, ktorý tvrdí, že táto prax si svoje teoretické základy vypožičiava od iných disciplín ako je lingvistika, počítačová lingvistika, prípadne informatika. Chápe ju ako „súbor praktických činností, ktoré sa vyvinuli pri tvorbe nových termínov, ich zhromažďovaní, objasňovaní a spracovaní prostredníctvom tradičných či novodobých médií“⁹. Nechceme sa zaoberať dokazovaním ani vyvracaním týchto dvoch stanovísk, no musíme priznať, že vo svetle porovnania teórie a praxe pripomína teória terminológie chudobnú príbuznú.

Vymedzenie tejto disciplíny a jej klasifikácia sa odráža aj v definíciách jednotlivých autorov, ktoré zároveň naznačujú, akým smerom sa ubera ich terminologická práca. Na ilustráciu predkladáme niekoľko definícií s krátkym komentárom.

Termínom **terminológia** sa v praxi označujú dva, prípadne tri pojmy. Paradoxne tak už pri prvom z kľúčových pojmov terminologickej teórie narážame na problém polysémie, z hľadiska klasickej terminológie neprípustný (pozri časť 0.1.1). Tento stav priznávajú aj ISO normy, vychádzajúce z viedenskej tradície, ktoré kladú

⁹ We see terminology as a number of practices that have evolved around the creation of terms, their collections and explication and finally their presentation in various printed and electronic media. (1990:1)

dôraz na normalizačný aspekt tejto disciplíny. ISO norma 1087-1 *Terminologická práca. Slovník*. z roku 2003 chápe **terminológiu** ako „súbor označení, patriaci do jedného odborného jazyka“. Jej druhý význam definuje ISO norma ako „vedu, ktorá skúma štruktúru, tvorbu, vývoj, využívanie a organizáciu terminologickej práce v rozličných oblastiach“.

Anglická verzia ISO normy číslo 704: 2000, popisujúca princípy a metódy terminologickej práce, takisto upozorňuje na dva významy tohto pomenovania. V texte sa rozlišujú vďaka morfológickému tvaru – buď plurálovou formou v kombinácii s určitým členom ako označenie pre hierarchizovaný súbor termínov, alebo v singulári bez člena a v tom prípade tento termín predstavuje synonymum jednej z jazykovedných disciplín, ktorá kladie dôraz na interdisciplinaritu a tiež na „pojmy a ich stvárnenie v odbornom jazyku“¹⁰. Prvý význam definuje norma ako súbor pomenovaní označujúcich pojmy, ktoré vytvárajú poznávaciu štruktúru odboru. Jedinečné miesto každého pojmu v rámci systému je určené jeho obsahom, t.j. jedinečným súborom príznakov tvoriacich pojem, a jeho rozsahom.¹¹

Slovenská terminologická škola takisto uvádza dva významy odborného pomenovania **terminológia** a snaží sa ich odlišovať, no na rozdiel od angličtiny

¹⁰ Terminology is a multidisciplinary and draws support from a number of disciplines in its study of concepts and their representations in special language

¹¹ Collection of designations attributed to concepts making up the knowledge structure of the field. The unique position of each concept within a system is determined by the intension, i.e. the unique set of characteristics constituting the concept, and the extension. ISO 704: 2000

slovenčina nemá možnosť využiť kategóriu určenosti. Jazykovedci preto v snahe vyhnúť sa dvojznačnosti často uprednostňujú zložené pomenovanie **teória terminológie** pre označenie jazykovednej disciplíny. Podľa Masára (2000:10) možno prvý význam definovať ako „súbor odborných termínov používaných v rozličných oblastiach, teda vo vede, výrobe, umení atď.“, zatiaľ čo teória terminológie je „jazykovedná disciplína, náuka o vlastnostiach, tvorbe a používaní termínov“. Z formulácie vyplýva úzke zameranie na termín a dôraz na autonómnosť terminológie.

V slovenskej Encyklopédii jazykovedy sa však pojem //teória terminológie//¹² definuje obširnejšie so zreteľom na normalizáciu ako cieľ terminologickej práce – „náuka o pomenovaní pojmov v určitých odboroch, o definovaní pojmov a o tvorbe systému pojmov, jej úlohou je skúmať vlastnosti termínov a z nich vypracovať všeobecné zásady ich tvorby a definícií“. Dodávame, že normalizačný aspekt zakomponovaný v definícii je výsledkom historického vývinu terminologických systémov slovenčiny.

Socioterminologické koncepcie, ktorých eminentným predstaviteľom vo frankofónnej oblasti je Gaudin, formulujú definície **terminológie** zo zorného uhla interakcie terminológií a spoločnosti. Vnímajú ju ako „disciplínu, ktorej úlohou je skúmanie termínov, teda jednotiek slovnej zásoby nesúcich spoločensky regulované významy, ktoré sa udomácnili v praxi inštitúcií a profesných komunít“¹³.

Ako sme už naznačili, pragmatický prístup niektorých terminológov sa vyhyba slovu veda, pričom termín terminológia definujú užšie v porovnaní napríklad s ISO normou 1087-1 alebo chápaním slovenskej Encyklopédie jazykovedy. Pomenúvajú ním totiž len metódy terminologickej práce bez ohľadu na jej cieľ, čím sa označuje špecifický pojem v intenciách ISO noriem¹⁴.

Juan C. Sager, ako sme už naznačili, priznáva terminológii vo svojej trojčlennej definícii označenie teória, skladajúca sa zo „súboru premís, argumentov a záverov

¹² V súvislosti s pojmi budeme používať dvojitzú lomku, pri príznakoch jednoduchú lomku a pri uvádzaní významov znamienka «»

¹³Discipline a en charge l'étude des termes, c'est-à-dire des vocables servant à véhiculer des significations socialement réglées et insérées dans des pratiques institutionnelles ou des corps des connaissances. (2003:11)

¹⁴Kanadský terminológ a jazykovedec Rondeau tento špecifický pojem, označený termínom terminológia, definoval (1981:21) ako „metódy zhromažďovania a klasifikácie termínov, termínov tvorby, normalizácie termínov a ich rozširovania“. /Méthodes de collecte et de classement des termes, de création néologique, de normalisation des termes, de diffusion des termes/. Renomovaná katalánska terminologička Maria Teresa Cabré (1998:70) sa pridáva so zjednodušenou definíciou, ktorá kladie dôraz na odborný slovník ako výstup práce terminológa: „súbor pravidiel, ktoré umožňujú realizovanie terminografickej práce“ /L'ensemble des règles qui permettent de réaliser un travail terminographique/.

potrebných na vysvetlenie vzťahu medzi pojmami a termínmi“¹⁵, ktorá zahŕňa terminológiu reprezentovanú súborom „praktických činností a metód používaných pri zhromažďovaní, opise a prezentácii termínov“¹⁶. Je zaujímavé, že formulácia definície informatiky, ktorú uvádza KSSJ, je paralelou Sagerovej definície terminologickej činnosti – „veda o zhromažďovaní, spracúvaní, uschovávaní, vyhľadávaní a sprístupňovaní vedeckých informácií“. Táto zhoda nepriamo poukazuje na dôležitosť, ktorá sa v súčasnej terminológii a terminografii pripisuje praktickému využitiu informačných technológií v súčasnej terminologickej praxi.

Napokon chceme poukázať na fakt, že odborné pomenovanie *terminológia* ojedinele odkazuje na štvrtý pojem – //publikovaný výstup práce terminografa//¹⁷, čiže terminografický produkt v podobe slovníka. Stále častejšie sa termínom **terminografia** (vytvoreným analogicky s dvojicou lexikológia/lexikografia) pomenúva tá časť terminologickej práce, ktorá spočíva v zhromažďovaní a prezentácii odborných pomenovaní. *Terminológiu* potom môžeme považovať za generický termín zahŕňajúci aj pojem //terminografia//.

1.1 Terminografia a lexikografia

Podľa francúzskeho *Dictionnaire de linguistique et des sciences du langage* (1994) alebo ISO noriem sa aplikačná disciplína s názvom **terminografia** zaoberá analýzou a prezentáciou údajov, zhromaždených vďaka práci terminológa. Zároveň sa označuje za *slovníkovú* aktivitu terminológa, čo je jednoznačný príklon k jej lexikografickému chápaniu.¹⁸

Sám Wüster veľmi výstižne označil pojem, ktorý dnes pomenúva termín *terminografia*, terminologickou lexikografiou. Štruktúrna motivácia tejto terminologickej syntagmy presne odkazuje na súčasné prevažujúce chápanie tejto

¹⁵Set of premises, arguments and conclusions required for explaining the relationships between concepts and terms. (1990:3)

¹⁶Set of practices and methods used for the collection, description and presentation of terms. (1990:3)

¹⁷ Terminology refers to a set of principles for compiling terminologies according to a concept-based methods; to a collection of terms within a particular subject field and **lastly to a published collection of this subject field**. Rogers (2005:588)

¹⁸Terminographie – traite et présente les données obtenues par la recherche terminologique. Il s'agit donc de l'activité dictionnaire du terminologue.

aplikovanej disciplíny: využívajúc základy lexikografie smeruje k terminologickému popisu odbornej zásoby.

Machová (1995:138) vo svojej definícii terminografie kladie dôraz na pragmatickú stránku a adresáta, keď hovorí, že „jej cieľom je popísať slovníkovou formou lexikálne jednotky označované ako termíny, ktoré sú súčasťou terminológie niektorej tematickej oblasti a výsledok popisu sprístupniť užívateľovi tak, aby ho mohol používať pri riešení konfliktov v komunikácii alebo pri doplňovaní chýbajúcich informácií”.

Práve pragmatický aspekt uvádza Pierre Lerat (1995:174) ako jedinú odlišnosť medzi oboma aplikovanými disciplínami – lexikografiou a terminografiou. Túto dvojicu následne rozširuje na triádu, keď pridáva tretiu disciplínu – *špecializovanú lexikografiu*, ktorej cieľom je vypracúvať jedno a dvojjazyčné odborné slovníky, kým terminografia má v jeho koncepcii v popise práce tvorbu viacjazyčných odborných slovníkov. Zaujímavé je, že dvojjazyčné či prekladové slovníky sú na akomsi pomyselnom rozhraní – spadajú podľa Lerata pod obe disciplíny: *špecializovanú lexikografiu* i terminografiu. Humbley zas podotýka, že v norme ISO 1087 sa práve termínom *terminography* nahradili staršie a teda zastarané formy *terminological lexicography* a *special lexicography*. V slovenskej verzii z mája 2003 figuruje už len termín *terminografia*.

Cabré (2000:78) podobne ako pri teoretických disciplínach lexikológie a terminológie pristúpila ku komparatívnej analýze aj ich aplikačných disciplín – **lexikografie a terminografie**. Výsledok svojho skúmania zhrnula v konštatovaní, že sa obe praktické disciplíny zhodujú oveľa viac než teoretické, pričom ich hlavným spoločným bodom je rovnaký cieľ – tvorba slovníkov. Na druhej strane zaznamenala aj rozdiely medzi nimi (cítiť tu vplyv ISO noriem a preskriptívnej teórie terminológie):

1. jazykové aspekty slovníkov – terminograf používa pre svoju prácu ako jediný zdroj špecializovanú dokumentáciu ústneho i písomného charakteru, z ktorej

vyberá heslá a heslové slová daného odboru. V rámci tohto výberu zaznamenáva len tie informácie, ktoré sú pre terminológiu relevantné a následne ich prezentuje podľa medzinárodných noriem.

2. funkcia terminologickej práce – tu autorka poukazuje na dvojité úlohu terminografie, ktorá okrem deskripcie, v čom sa s lexikografiou zhoduje, si môže mať za cieľ stanoviť harmonizáciu a normalizáciu terminológie niektorého odboru, keďže konečným cieľom práce terminológa je presná, moderná a jednoznačná odborná komunikácia. Cabré však pripúšťa, že preskriptívny, teda normalizačný charakter môže mať aj lexikografická práca (v slovenskom kontexte napríklad Pravidlá slovenského jazyka alebo Krátky slovník slovenského jazyka). Rozdiel je však v tom, že konečný verdikt správnosti lexikálnych či terminologických jednotiek vydáva v prvom prípade inštitúcia, kým v terminografii vyplynie z konsenzu odborníkov, najčastejšie pracujúcich v terminologických komisiách.
3. priebeh terminologickej/terminografickej práce vidí Cabré v postupe vypracúvania slovníka, pokiaľ ide o výber hesiel. Lexikograf spracúva heslá na základe vopred pripraveného zoznamu slov, popíše ich sémanticky pomocou výkladu alebo definície, teda postupuje semaziologickou metódou. Terminológ pracuje onomaziologicky, teda v opačnom smere – od pojmov, ktoré patria

k pojmovej štruktúre odboru a ktoré medzi sebou utvárajú logické a ontologické vzťahy, sa pomaly prepracúva k heslám slovníka. Popri tom konzultuje s odborníkmi a v jeho kompetencii je tiež možnosť vybrať termín z viacerých konkurenčných termínov, alebo ho aspoň uprednostniť.

Pokiaľ ide o tretiu odlišnosť, už v úvode sme uviedli (pozri 0.1.1), že oddeľovanie týchto dvoch lingvistických postupov je dnes už minulosťou, pričom sa v terminografii priznáva prínos oboch metód. Napríklad Binon a Verlinde (1999) píše, že makroštruktúru, t.j. zostavenie heslára svojho slovníka *Dictionnaire d'Apprentissage du Français des Affaires* robili semaziologicky, t.j. podľa abecedy, no v mikroštruktúre slovníka – tvorbe hesiel – postupovali zasa onomaziologicky, tematicky podľa vzoru výkladového slovníka synonym *Longman Language Activator* (1993), čo podľa autorov predstavuje nevyhnutný predpoklad na vytvorenie tzv. aktívneho slovníka, lexikografického diela zameraného na ústnu alebo písomnú produkciu¹⁹.

Rozdiel medzi terminografiou a lexikografiou zhrnieme na rozdiel od Cabré do štyroch bodov:

1. **typ adresáta** – všeobecný výkladový slovník je určený pre širokú verejnosť, kým pri terminologickom diele sa počíta s obmedzeným okruhom používateľov

¹⁹ Jean Binon/Serge Verlinde: Langue(s) de spécialité(s) : mythe ou réalité? I.L.T., K.U. Leuven <http://www.kuleuven.be/vlr/9911sp.htm>. V slovenskej lexikografii sa týmto termínom – **aktívny slovník** – označuje lexikografické dielo, ktorého východiskový jazyk je materinským jazykom používateľa, respektíve používateľ tento jazyk dobre pozná.

z radov odborníkov, študentov a tiež prekladateľov a tlmočníkov, u ktorých sa predpokladá aspoň priemerná znalosť odboru.

2. **zdroje** – terminológ, tak ako to uvádza Cabré, využíva predovšetkým primárne kvalitné a autorizované texty ako sú monografie, technické a akademické príručky, zborníky z konferencií a odborné periodiká. Menej by sa malo prihliadať k neovereným internetovým stránkam, brožúram, reklamným letákom, populárnym periodikám, encyklopédiám, slovníkom, glosárom a jazykovým databázam. Použitelnosť samotných monografií sa hodnotí v závislosti od roku ich vydania, odbornosti autora, štruktúry obsahu, aktuálnosti zahrnutej bibliografie, zaradenia vecného registra, glosáru s definíciami a obsahu.
3. **makroštruktúra** – podľa zásad terminografickej teórie by mal každý termín, a najmä zložené termíny, predstavovať osobitné heslo, čo sa nie vždy dodržiava (pozri 5.3). Okrem toho je v terminografii tendencia vytvoriť nové heslo aj pre každý čiastkový význam (*acception*) polysémického termínu. Túto zásadu predovšetkým v dvoj- a viacjazyčnej terminografii zastáva Campenhoudt (2000), ktorý tzv. *dégrouperement homonymique*, teda členenie hesla na homonymické dvojice, odôvodňuje ako dôsledok procesu ekvivalentácie.
4. **výber jednotiek do slovníka** – kým lexikograf zhromažďuje všetky slovné druhy, terminograf sa väčšinou sústreďuje len na substantíva, v obmedzenej miere aj na adjektíva a verbá, prípadne adverbiá²⁰. Za relevantný rozdiel medzi lexikografom a terminografom v súvislosti s výberom jednotiek určených pre slovník sa ukazuje byť aj oblasť neologizmov. Terminograf totiž na rozdiel od lexikografa často zaraďuje do slovníka aj úplné neologizmy, ktoré nepoznajú ani odborníci danej oblasti (pozri Čermák 1995:139). Túto, takpovediac, osvetovú činnosť môže zabezpečiť len pri štúdiu a analýze primárnych zdrojov – textov rozličného charakteru (pozri **napríklad II. 3. Tematické pole 'revêtement' – gresová dlaždica/dlažba gres**).

²⁰ Podľa Kocourka sa slovesá v odborných slovníkoch definujú len zriedkavo, pretože sloveso je vo všeobecnosti považované za neterminologickú jednotku bez explicitnej definície. Bruno de Bessé zastáva podobný názor a uvádza aj štatistické dôkazy: štatistiky týkajúce sa percentuálneho podielu slovných druhov medzi termínmi sa zhodujú v tom, že na substantíva pripadá 95%, na slovesá 3 až 4% a na adjektíva 1 až 2%. Prirodzene, čísla sa líšia v závislosti od oblasti. My sme sa stretli s trochu inou praxou, či už v terminologických databázach (GDT), alebo klasických papierových slovníkoch (Kurtz, Vigan). Vo Viganovom slovníku sme napríklad napočítali 1110 adjektív (6,7%), 688 sloves (4%) a 15 adverbií z celkového počtu približne 16 500 termínov.

1.2 Objekt skúmania terminológie – pojem alebo termín?

Textovo a sociolingvisticky zamerané snahy o zreformovanie teórie terminológie otvorili stavidlá prúdu starých a nových otázok: Ako chápať termín? Tvorí ho pojem a jeho jazyková „nálepka“ alebo ide o dialektickú jednotu pojmu a jemu prislúchajúceho jazykového znaku alebo je to „len“ špeciálna lexikálna jednotka²¹? Akú metódu zvoliť pri skúmaní odbornej lexiky a na čo sa sústrediť? Aké sú zhody a rozdiely medzi termínmi a slovami? Existujú dva druhy pojmov – jeden, ktorý odrážajú slová všeobecnej lexiky, a druhý, ktorý reprezentujú práve termíny? Akú úlohu hrajú v tejto súvislosti jednotky myšlienkovvej a významovej roviny? Čo má terminológ na mysli, keď skúma význam termínu? Ak na základe českej a slovenskej terminologickej školy a, samozrejme, frankofónnych terminologických tendencií vychádzame z predpokladu, že termín je v prvom rade jazykový znak, ako treba riešiť vzťah medzi významovým obsahom termínu (sassurovský *signifikát*) a pojmom?

V zjednodušenej podobe sa dá celý komplex týchto a ďalších otázok zhrnúť do dvoch: Ak vychádzame z predpokladu, že medzi slovom a termínom rozdiel existuje – kde ho možno identifikovať a vymedziť? V presahu do mimojazykovej reality (vzťah termínov k objektom), do oblasti myslenia (vo vzťahu k pojmu) alebo na úrovni jazyka (a v tom prípade sa tu ponúka oblasť lexiky, syntagmatiky a samozrejme sociolingvistiky)?

Klasická viedenská terminológia si pri stanovení statusu termínu zvolila pohľad filozofie jazyka a logiky a nadviazala na tradíciu aristotelovskej semiotiky, zosumarizovanej do známeho trojuholníka, na vrchole ktorého sa nachádza slovo, pojem a objekt²². Podľa Rastiera (1995:3) ju navyše petrifikoval vplyv logického pozitivizmu, ktorý presadzoval ideál dokonalého súladu medzi slovom, pojmom a objektom, pričom pojem i objekt sa považovali za raz a navždy dané. V tomto prípade

²¹ Unilaterálna alebo bilaterálna teória jazykového znaku pozri Sekvent 2003.

²² Pokiaľ ide o entitu, na ktorú odkazuje termín/jazykový znak a ktorá sa v myšliach ľudského spoločenstva pretavuje na pojem, v jazykovednej literatúre dostala viacero pomenovaní: objekt mimojazykovej reality, denotát, referent, prototyp. Keďže sa väčšina z nich definuje rôzne v závislosti od autorov, teórií a jazykového kontextu, budeme sa držať Čermáka (2001), ktorý uvádza pri semiotickom trojuholníku na príslušnom mieste výraz *objekt* s poznámkou, že ide o neutrálne pomenovanie, a budeme používať tento termín. Termín *denotát* sa definuje ako „predmet mimojazykovej skutočnosti (aj myslený), chápaný obyčajne ako trieda, ku ktorej sa lexikálna jednotka vzťahuje a ktorá označuje, pomenúva“ (pozri napríklad Čermák 2001, ISO normy). Termín *referent* podľa Čermáka 2001 označuje individuálny (konkrétny alebo abstraktný) objekt, na ktorý sa jazykový znak alebo výraz jedinca v prehovore vzťahuje.

slúžili termíny ako nástroje klasifikácie poznatkov daného odboru. Vďaka postulovanej nemennosti spomínaných veličín problém interpretácie pojmu ani významu pre viedenskú školu neexistoval. Jej terminologická doktrína, ako podotýka Rastier, len zradikalizovala tisícročné logicko-gramatické tézy – úsilie o vytvorenie umelého medzinárodného a teda dokonalého jazyka nemenného v čase a priestore, ktorý by presne odrážal myslenie. Pojem postulovala ako nedvojznačnú, jasne odlišenú entitu a do centra pozornosti postavila jeho analýzu, ktorú označila za základ terminologickej práce. Logickým dôsledkom tejto koncepcie bolo skoncipovanie pravidiel termínovotvorby (pretavené najmä do ISO noriem), ktoré mali zaručiť vytváranie optimálnych termínov, teda takých, ktoré by boli tzv. správne orientujúce (Dolník 1983:135, 2003:179). Inak povedané, ich štruktúrna motivácia by bola adekvátnym odrazom pojmu.

V opozícii voči klasickej téze, podľa ktorej existencia pojmov predchádza tvorbe termínov, stojí diametrálne odlišné nazeranie textovo zameraných terminologických prúdov. Gaudin (2003:64) napríklad pojmy definuje ako „diskurzívne či textové konštrukcie“, pričom okrem iného argumentuje tvrdením, že všetky nové termíny začínajú svoje účinkovanie v systéme danej oblasti práve cez jazyk a text, či už berieme do úvahy odborné články, učebnice alebo normy. Gaudin tak stavia do protikladu chápanie pojmu ako pasívnej abstrakcie hierarchicky usporiadaných konceptuálnych príznakov a pojem ako dynamický fenomén, ktorý nie je fixovaný jednou definíciou, ale ho spoluvytvára súčet jednotlivých jeho výskytov v texte alebo súbore textov (pozri napríklad konštituovanie pojmu socioterminológia 0.1.2.1). Rastier (1995:11) to explicitne vyjadruje prirovnaním pojmu k produktu: „pojem nie je zdrojom termínu, ale produktom zavedenia termínu“. V tom prípade pojem pomáhajú tvoriť aj kolokáty opakovane používané v textoch.

Dynamický pohľad na pojem zastáva aj Myriam Bouveretová (1998:9), ktorá ho vo svojej štúdii dokladá súbežnou existenciou viacerých synonymných termínov. Podľa

jej názoru sú na jednej strane dôkazom istej klasifikácie odboru, ale na druhej strane, a to je podstatne dôležitejšie, poukazujú na vytvárajúce sa pojmy. V procese poznávania, ako hovorí Dolník (2003:176), sa obsah pojmu spresňuje a vyhranuje, a preto je prirodzené, že sprievodným znakom postupnosti tohto poznávania sa stáva rozličná miera intenzionálnej a extenzionálnej vágnosti termínov (ide predovšetkým o spoločenskovedné termíny).

Ani po akte definovania pojmu nemožno hovoriť o jeho nemennosti. Proti téze stabilnosti pojmov hovorí na jednej strane samotný vývoj vied a konceptuálna variantnosť u autorov jednotlivých vedeckých teórií a na druhej strane nepopierateľná skutočnosť, že sa pojmové sústavy odrážajú v jazyku len nepriamo. Mimojazyková realita a jazyk sa síce rozvíjajú paralelne a navzájom sa ovplyvňujú – pod vplyvom nových teórií a objavov sa napríklad prehodnocujú pojmové klasifikácie a vznikajú nové pomenovania, teda termíny, faktom však zostáva, že jazyk pretvára a organizuje poznanie po svojom – na základe svojej vnútornej logiky, čím sa myslí vnútorná prepojenosť a závislosť jeho jednotiek na jednotlivých úrovniach. V prípade lexikálnej roviny hrajú primárnu úlohu paradigmatické vzťahy ako aj ich potenciál sémantickej a syntaktickej spájateľnosti. Používanie jazykových jednotiek na rozdiel od mimojazykovej reality a myšlienkovvej roviny charakterizuje istá zotrvačnosť, čo sa prejavuje aj v terminológiách – chápanie mimojazykových entít, označených jazykovými znakmi, a často aj ony samy, sa časom vyvíjajú a menia, no tieto znaky, teda termíny, zostávajú. Ako hovorí Horecký (1974:131), „pojmová štruktúra sa mení rýchlejšie než onomatologická, lebo bezprostrednejšie odráža pokrok v poznávaní sveta a v budovaní teórie“. Podobný názor zastáva aj Picht (1997), podľa ktorého pojmy nie sú fixované v čase ani priestore, menia sa v závislosti od ľudského procesu poznávania,

pričom zmena v intenzii pojmu má za následok vznik nového pojmu, čo nevyhnutne nemusí znamenať aj vznik nového termínu.

Klasickou ilustráciou tohto fenoménu je fyzikálny a zároveň chemický termín *atóm*, ktorý sa neprestal používať aj napriek tomu, že nedeliteľnosť tejto čiastočky z hľadiska fyziky sa už dávno vyvrátila, a tak je jeho pôvodne grécka štruktúrna motivácia viac než zavádzajúca. Pretrvanie a používanie termínu možno vysvetliť okrem iného aj tým, že ako výpožička sa v slovenčine a ostatných jazykoch považuje za nemotivovaný termín. V terminológii stavebníctva, ktorá je predmetom našej práce, možno ilustrovať tento jav koexistenciou dvoch synonym *ocel'obetón* a *železobetón*, ktorých štruktúra je pre slovenské jazykové spoločenstvo priesačná. Prvé z nich sa časť odbornej verejnosti už niekoľko rokov snaží presadiť na úkor druhého, logicky nesprávneho, keďže jeho onomatologická štruktúra skresľuje skutočnosť – použitie železa a nie ocele. Jeho nahradenie však práve z dôvodu zaužívanosti odmieta väčšina odborných kruhov, nehovoriac o bežných používateľoch.

Druhý vzťah terminologickej jednotky, ktorý presahuje jazykovú rovinu, je **referencia**²³. Aj v tomto prípade prináša socioterminológia nový pohľad. Gaudin (2003:33) v súlade so svojou východiskovou pozíciou sociolingvistu zdôrazňuje spoločenskú dimenziu pri tvorbe **referenčného vzťahu**, ktorý vzniká len a len vďaka interakcii používateľov jazyka a ich vzájomnej spoločenskej dohode, ktorej cieľom je, aby každý člen spoločenstva dokázal daný jazykový znak, termín nevynímajúc, usúvzťazniť s tým istým objektom vo svete. Tento vzťah môže ustanoviť buď normalizácia, alebo sa vytvára v komunikácii (obdobne dynamické nazeranie ako pri pojme), v rámci ktorej môže a aj dochádza k modifikáciám termínu, no po jeho fixácii už jazyková komunita termín automaticky používa a nevidí dôvod skúmať, či ide o správne vytvorený vzťah a či je daný termín adekvátny. Práve sociálna zakotvenosť referencie predstavuje hlavnú prekážku spätného zasahovania vedeckej komunity alebo normalizačných orgánov do terminologických sústav pri presadzovaním ústrojnejšie vytvorených termínov (pozri II. **2. Onomaziologická paradigma kamenivo/granulat** - konkurenčná dvojica *granulat* a *agrégat*).

Gaudin dokonca (2003:33) považuje referenčný vzťah za centrálnu otázku terminológie. V porovnaní so slovom – a tu ide o prvý rozdiel – je podľa Gaudina a

²³Vzťah jazykových výrazov, respektíve celého textu k istému úseku objektívnej reality alebo aj k idealizovanému obrazu, jeho zapojenie do času a priestoru. (Encyklopédia jazykovedy)

takisto Sagera (2000:42) ustanovenie referencie a presné ohraničenie referentov²⁴ výsadou odborníkov, pričom používanie terminológie v rámci odbornej komunity charakterizuje maximálny stupeň konsenzu. Vzájomnej dohode členov komunity pripisuje aj eventuálne dosiahnutie jedného z wüsterovských ideálov – monoreferenčnosť termínu (pozri 0.1.1)

Rastier (1995:2) podotýka, že termín sám osebe nepredpokladá voľbu terminológa medzi skúmaním jeho významového obsahu (*signifikátu*) alebo pojmu, čo považuje za výhodu, keďže sa netreba striktne rozhodnúť len pre rovinu jazykových významov, teda pre sémantiku, alebo sa prikloniť k mimojazykovej, myšlienkovvej oblasti, hoci fakt, že sa tento termín prevzal z logiky, by mohol naznačovať druhú možnosť. Rastier touto úvahou naznačuje, že za terminologickú jednotku považuje pojem ako celok a jeho jazykové stváranie²⁵.

Napriek viacerým diskusiám a súborným prácam (pozri 4. číslo kanadského časopisu META z roku 1996 alebo zborník *Le sens en terminologie* z roku 2000) sa

²⁴ Sager termín *referent* síce vo svojej práci používa v súvislosti s teóriou referencie, no nevymedzuje. My sme sa ho rozhodli prevziať pri parafrázovaní alebo citovaní tohto autora.

²⁵ Podobne ako napríklad norma 704:2000 alebo slovenská Encyklopédia jazykovedy, keď hovorí, že terminológia skúma POJMY a ICH STVÁRNENIE.

však v terminológii často pojem a významový obsah termínu zamieňajú alebo stotožňujú. Tieto zámeny, na ktoré upozorňuje aj Depecker (2000: 90), vyplývajú sčasti z nepochopenia a zlej interpretácie Saussurových téz. Pojmy sa konštruujú pomocou jazyka, t.j. pri ich vymedzovaní sa dostávajú na pôdu jazyka, a hoci majú tendenciu v jazyku splývať s významovým obsahom, dajú sa od seba odlíšiť. Paralelu s Depeckerom možno nájsť aj v slovenskej terminologickej teórii. Masár (1991:32) napríklad zdôrazňuje, že „vzťah medzi pojmom a termínom musí byť oveľa zložitejší, než to vychodí z rovníc pojem = obsah, termín = forma“.

Odlíšenie pojmu od významového obsahu termínu má v terminologickej a terminografickej práci súvis s nanajvýš diskutovanými jazykovými javmi v terminológii – *synonymiou*, *antonymiou*, *polysémiou*, *hyponymiou/hyperonymiou* a takisto so

skúmaním geografických a sociálnych variantov. (Pozri napríklad Depecker (2000:97) a jeho argumentáciu významu tohto oddeľovania na konkrétnom prípade interlingvistickej komparácie terminológií a analýzy pojmových polí).

V slovenskej lingvistike a z nej čerpajúcej teórie terminológie môžeme na problematiku pojmu a významového obsahu lexikálnej jednotky/termínu odkázať napríklad na Horeckého (1974)²⁶, Blanára (1984), Masára (1991) alebo Dolníka (2003). Blanár (1984:14) hovorí, že k pojmu sa možno dostať cez význam slova, teda cez jazyk, v čom sa zhoduje so socioterminológiou. Samotný pojem definuje ako „jazykovo vyjadrený vedomý odraz objektívnej skutočnosti v jeho všeobecných a podstatných vzťahoch a súvislostiach“, no zároveň poukazuje na existenciu tzv. vedeckých odrazov, čo sú pojmy v teoretických systémoch, ktoré charakterizuje neustále prehľbovanie a spresňovanie poznávaním. Blanárovo dynamické ponímanie pojmu možno označiť za druhý styčný bod so socioterminológiou.

Cieľom Horeckého modelu (1974:131) zahŕňajúceho štyri zložky či úrovne – *pojmovú, sémantickú, onomaziologickú a onomatologickú*²⁷ – je práve snaha popísať proces odrazu pojmu v jeho jazykovom stvárnení. Horecký zdôrazňuje, že sa v sémantickej zložke termínu vyjadrujú iba niektoré zložky tzv. logického spektra, čiže pojmu.

Podobne Dolník (1983:133) zastáva názor, že sa pojem zobrazuje v pomenúvacej štruktúre termínu redukované. Deskriptory alebo príznaky pojmovej štruktúry sa na rovine jazykového systému prehodnocujú na jednotky významu a stávajú sa komponentmi lexikálneho významu. Kým prvé sa považujú za abstraktné a nezávislé na jazyku, tie druhé – sémy alebo tiež sémantické príznaky – sú jazyku vlastné, pričom ich spájanie a hierarchiu diktuje konkrétny jazyk.

Blanár (1984: 29) sa pri svojej deskripcii transformácie pojmových štruktúr na významové dostáva k novej dištinkcii medzi terminologickou a neterminologickou jednotkou, keď zdôrazňuje, že v terminológii sa vyberajú z významových prvkov, opierajúcich sa iba o niektoré stránky javov reality „len tie podstatné“. Na vymedzenie všeobecnej slovnej zásoby a terminológií má takisto dopad Dolníkov pragmaticolingvistický pohľad na problematiku pojmu (2003:25). Rieši ju triádou *lexikálny pojem* (významový pojem u Blanára), *koncept* a *logický pojem*. Kým lexikálny

²⁶Horecký síce presadzuje dialektickú jednotu termínu a pojmu, no na druhej strane jasne oddeľuje oblasť jazyka a oblasť myslenia, do ktorých patria.

²⁷ Prvé tri zložky označuje za univerzálne, kým posledná z nich sa vyjadruje v konkrétnom jazyku.

a logický pojem predstavujú dva protipóly, *koncept*, klasifikovaný ako znalostná jednotka, sa pohybuje medzi nimi. Podľa Dolníka (2003:40) ho tvoria tie komponenty z obsahov vedomia (vzťahujúcich sa na istú entitu), ktoré sú mentálnym vlastníctvom všetkých, resp. takmer všetkých členov jazykového spoločenstva. Z toho vyplýva, že jednotky všeobecnej slovnej zásoby, charakterizované v porovnaní s termínmi, vágnosťou svojho obsahu, zachytávajú „bežné, predvedecké poznávanie“, zatiaľ čo termíny predstavujú vedecké poznávanie, ktorým nedisponuje celé jazykové spoločenstvo.

Pri našej analýze vybraných francúzskych termínov z oblasti stavebníctva sme sa k ich pojmom priblížili pomocou definícií, ktoré viac alebo menej naznačujú pojmové príznaky a ich štruktúru, ako aj miesto daného pojmu v pojmovom systéme (pozri 4.3). Keďže sa však definícia formuluje jazykovými jednotkami, predstavuje zároveň súbor podstatných príznakov danej triedy predmetov, teda **signifikačný význam** (alebo intenzionálny význam, vo francúzskej terminológii *signification*). Okrem tejto zložky pochádzajúcej z Blanárovej typológie štruktúry lexikálneho významu autosémantických jednotiek (1984:43)²⁸ je pre terminologickú analýzu relevantný aj **štruktúrny význam**, t.j. vzťah medzi dvoma slovnými znakmi – *diferenčný význam* na paradigmatickej rovine, čo korešponduje so Saussurovou *valeur*, a *syntaktický* na syntagmatickej rovine (pozri II. 1 Úvod). Obe zložky sme dopĺňali a konfrontovali aktualizáciami skúmaných termínov v textoch (*denotačný význam*).

V ďalšej časti sa budeme zaoberať definovaním termínu a jeho odlišnosťami od jednotiek všeobecnej slovnej zásoby.

1.2.1 Vymedzenie termínu ako objektu terminologickej a terminografickej práce

Doterajšie analýzy možno dokumentovať aj na nasledujúcom výbere **definícií termínu**, vrátane slovenských terminológov a ISO noriem. (Obsiahly zoznam a analýzu definícií možno nájsť napríklad v prácach Rostislava Kocourka (1965) a Ivana Masára (1991).

²⁸Ostatné zložky lexikálneho významu:

denotačný význam (vzťah znak <-> denotát, ktorý zodpovedá extenzionálnemu významu slova použitého v reči, rozsahu pojmu, resp. referencii) vo francúzskej lingvistickej terminológii zodpovedá termínu **sens**.
pragmatický význam (vedľajší zmysel a emocionálny význam), vo francúzskej lingvistickej terminológii mu zodpovedá **connotation**
slovotvorný význam

Viedenskú školu reprezentuje Wüsterov žiak Felber, ktorý termín definuje ako konvenčný symbol reprezentujúci pojem, definovaný v rámci istej oblasti poznania. ISO norma 704:2000 ako druhý zástupca wüsterovskej tradície uvádza obsiahnejšiu definíciu s dôrazom na používateľov odborných pomenovaní – „termín je pomenovanie, skladajúce sa z jedného alebo viacerých slov, označujúce všeobecný pojem v odbornom jazyku. Musia ho akceptovať a používať odborníci danej disciplíny“²⁹.

Za slovenskú terminologickú školu uvidíme Horeckého definíciu (1956:35): „termín je pomenovanie pojmu vymedzeného definíciou a miestom v systéme pojmov daného vedného odboru“. Použitie lexikálnej jednotky „pomenovanie“ v Horeckého chápaní vyjadruje, že každý termín je jazykovým znakom, pričom môže ísť o slovo alebo syntagmu. Horecký už roku 1956 vo svojich *Základoch slovenskej terminológie* upozorňoval, že termíny podliehajú v podstate „tým istým slovotvorným a sémantickým zákonom ako ostatné slová bežnej slovnej zásoby“, pričom sa zaoberal aj problematikou determinologizácie. Podľa Kocourka (1965:10) možno Horeckého definíciu označiť za „úspešné úsilie o ústrojnú doplnenie lingvistického hľadiska hľadiskom nelingvistických odborníkov“. Horeckého definíciu neskôr doplnil Ivan Masár (1991:29), ktorý v porovnaní s Horeckým explicitne zaraďuje termíny do všeobecnej lexiky jazyka a priznáva existenciu terminologických súborov aj „technike, hospodárstvu a ďalším činnostiam“³⁰. Od ISO noriem a Felbera sa chápanie termínu odlišuje predovšetkým dôrazom na jeho jazykový charakter a na jeho zaradenie do systému pojmov istej disciplíny.

Česká terminologická škola na rozdiel od slovenskej odsúva otázku pojmu do úzadia a sústreďuje sa na termín ako prvok odborného štýlu, pričom si všima komunikačný a textový aspekt jeho používania. Napríklad Jedlička (citované podľa Horeckého 1956:35) označoval termín za „lexikálno-sémantickú jednotku odbornej funkcie jazyka, ktorá má presný význam, daný v odbornej oblasti definíciou, konvenciou alebo kodifikáciou“. Hausenblas sa zas explicitne posunul k sémantike, keď termínu prisúdil špecifický význam³¹. S väčším dôrazom na sociolingvistický aspekt,

²⁹Term is a designation consisting of one or more words representing a general concept in a special language. Term has to be accepted and used by subject specialists. (ISO 1087-1: 2000, s. 6)

Termín je označenie všeobecného pojmu v špecifickej tematickej oblasti. Slovenská verzia ISO 1087-1, 2003, s. 12)

³⁰Je prvok slovnej zásoby pomenujúci pojem vymedzený definíciou a miestom v systéme pojmov konkrétneho vedného odboru, techniky, hospodárstva a ďalších činností.

³¹„Termín je pomenovanie, resp. pomenúvacia jednotka, ktorá má vzhľadom na komunikačné potreby danej odbornej oblasti, kde sa používa, špecifický vymedzený význam“ (citované podľa Kocourka 1965:11).

konkrétne na používateľov, ho charakterizoval Filipec, pre ktorého je termín „špeciálny jazykový znak používaný na aktívnu interpersonálnu komunikáciu len v rámci určitej sociálnej skupiny“ (citované podľa Machovej 1995:138). Obdobné nazeranie si osvojil aj Rostislav Kocourek, ktorý svojou profesionálnou dráhou ako aj prácou spája československú a kanadskú terminologickú školu³².

Kontrastívne formulovaná definícia Thoirona a Cabré charakterizuje odborné pomenovanie na pozadí slova a vyzdvihuje jeho komunikačnú dimenziu: „Termín je jednotka určená na fungovanie v jazykovom prostredí – odbornom jazyku alebo skôr v prehovore – a v spoločenskom prostredí“³³ a tiež „lexikálna jednotka, špecificky aktivovaná svojimi možnosťami použitia v špecifickom druhu situácie“³⁴.

Francúz Lerat takisto konfrontuje termín so slovom, pričom naznačuje dvojdomosť termínu, teda jeho príslušnosť k jazyku i mysleniu: „Odborné pomenovania sú jednotkami poznania so stabilným obsahom (t.j. kognitívne jednotky), teda oveľa nezávislejšie od kontextu ako obyčajné slová, no v prvom rade to musia byť jazykové jednotky, ktoré možno použiť v prehovoroch a ktoré v nich budú schopné vyplňať syntaktické funkcie, aj keď ich morfológická stavba nespĺňa kritériá správnej slovotvorby“³⁵.

A tu sa dostávame k dlhoročnej snahe definovať a zafixovať výnimočnosť termínu, tentoraz bez snahy poprieť ich spoločnú podstatu s jednotkami všeobecnej slovnej zásoby (morfológia a syntax). Vidieť ju aj v dvoch uvedených českých definíciách, kde sa vyskytuje kvalifikačné adjektívum špeciálny a špecifický, no

³² Pozri jeho definíciu termínu (1991:77) – „termín je lexikálna jednotka definovaná v odborných textoch odborníkmi“.

³³ Le terme est une unité destinée à fonctionner dans un environnement linguistique, la langue, ou plutôt le discours de spécialité et dans un environnement social. (2000:30)

³⁴ Unité lexicale activée singulièrement par ses conditions d'usage dans un type de situation particulière. (2000:30)

³⁵ Il faut que ce soient des unités linguistiques intégrables dans des énoncés et pouvant y remplir des fonctions syntaxiques, même si leur morphologie n'est pas conforme aux règles de bonne formation lexicale, et il faut en même temps que ce soient des unités de connaissance à contenu stable, donc plus indépendantes du contexte que les mots ordinaires. (1995:45)

s obľubou ho využívajú aj ďalší autori, napríklad Depecker v súvislosti s pojmom (2000:101) a významom (2000:92), Sager (2000:43) ním postupne bližšie určuje slovo, pojem, referent a tiež signifikačný význam (*signification*).

Podľa Slodzianovej (2000:69) spočíva jadro celej diskusie o rozdiel medzi slovom a termínom v štatúte ich signifikačného významu. K nej sa pripája aj Sager (2000: 48), ktorý signifikačný význam termínov považuje za menej otvorený interpretácii než slovo, preto sa najmä pri terminológiách z oblasti technických a prírodovedeckých odborov hovorí o substitúcii termínov a nie ich interpretácii.

Depecker prechádza hranice jazyka a dôraz kladie na pojem a jeho miesto v pojmovom systéme (podobnosť s Horeckým a Blanárom a takisto nadväznosť na Felbera). Sager rezumuje daný rozdiel na tri faktory – obmedzený signifikačný význam, okolnosti vzniku nových termínov, ktoré sa tvoria vedome a cielene, a funkciu termínu odkazovať na referenta, čo napokon vyjadruje aj jeho definícia (2000: 55): „termíny sú lexikálne jednotky, ktoré sa objavujú v mennej forme a ktoré sa spájajú s presnejším signifikačným významom a referenciou než slová, pretože ich funkciou je označovať v rámci danej oblasti jasne definované pojmy“³⁶.

Maria Teresa Cabré (2000:28) uvádza dve rozlišovacie kritériá – sémantiku, ktorá sa odvíja od ich vopred definovanej pozície v „segmente poznania“ nejakého odboru, a pragmatický aspekt, ktorý zahŕňa používateľov, komunikačnú situáciu, typ prehovoru a jeho tematiku, ako sme už uviedli pri porovnaní terminológie a lexikológie. Thoiron (2000) a takisto Gaudin (2003) najviac zdôrazňujú presné určenie referenčného vzťahu a ohraničenie referentov. Do pragmatického prúdu sa začlenila aj Pearsonová (2005), ktorá za jediné objektívne dištinkatívne hľadisko považuje komunikačnú situáciu (používa termín *communicative setting*) a jej účastníkov, ktorých úroveň poznania určuje používanie odbornej lexiky.

Kocourkovo riešenie dichotómie slovo/termín (1991:77) spočíva v sémanticky orientovanej hypotéze, že v rámci jednej lexikálnej jednotky koexistuje terminologický i neterminologický význam. Termíny ako definované lexikálne jednotky „predstavujú len niektoré významy sémantického spektra lexikálnej jednotky, totiž len tie, ktoré definovali odborníci v odborných textoch“³⁷ (napr. termín a slovo *piesok – sable*).

³⁶ Les termes sont des unités lexicales qui se présentent sous la forme d'un nom et qui sont associées à une signification et à une référence plus précises que celles des mots parce que leur fonction est de désigner des concepts clairement identifiés, à l'intérieur d'un domaine donné.

³⁷ [...] les terms étant des unités lexicales définies, ils ne représentent, potentiellement, que certaines acceptions de l'aire sémantique de l'unité lexicale, à savoir celles qui sont définies par les spécialistes dans les

Podotýkame, že všetky doterajšie definície a úvahy vykazujú jednu spoločnú črtu – rozdiel medzi slovom a termínom, nech sa analyzuje na ktorejkoľvek rovine alebo oblasti, podľa nich vyplýva nie z odlišnej podstaty týchto jednotiek, ale z rozdielneho stupňa chápania a vymedzenia tej istej podstaty. Explicitne to, koniec koncov, vyjadruje Béjoint a Thoiron (2000:8) v súvislosti so sémantikou slova a termínu a napokon aj Humbley (1997:25), ktorý uzatvára hodnotenie jednotlivých názorov terminológov na deliacu čiaru medzi termínom a „obyčajným“ slovom práve konštatovaním, že kritéria ich selekcie sa zakladajú skôr na stupni než na povahe analyzovaných jednotiek³⁸.

Nemožnosť určenia presnej hranice medzi odbornými pomenovaniami a slovami je daná aj mierou špecifickosti jednotlivých termínov, keďže každá terminológia sa člení vo svojom vnútri podobne ako všeobecná slovná zásoba, možno v nej v prvom rade identifikovať centrum a perifériu. Zahŕňa rôzne typy terminologických jednotiek počnúc členmi jednotlivých nomenklatúr, ktoré hraničia s apelatívami, cez všeobecnú odbornú až po špecifickú lexiku (pozri nižšie). Vo všetkých teoretických prácach sa však najčastejšie objavujú ako príklady termíny, ktoré vznikli terminologizáciou jednotiek všeobecnej slovnej zásoby. Ich pôvodný veľký pojmový rozsah sa prechodom do terminologickej sústavy zužuje, no stále si zachováva spojitosť s neterminologickým tvarom.

Problematiku vnútornej štruktúracie odborných pomenovaní rozpracoval vo francúzskej lingvistike³⁹ André Phal, ktorý upozornil na existenciu minimálne dvoch vrstiev lexiky odborného jazyka – tzv. všeobecnú odbornú lexiku, spoločnú niekoľkým vedným disciplinám, ktorú charakterizuje pomerne vysoká miera polysémie (*VGOS – Vocabulaire générale d'orientation scientifique*) a špecifickú odbornú lexiku, ktorá obsahuje vysoko špecializované termíny, vlastné iba jednému odboru (*VSS – vocabulaire scientifique de spécialité*). Treba zdôrazniť, že medzi oboma lexikálnymi množinami dochádza k neustálemu pohybu a interferenciám. Pre terminológa i terminografa je mimoriadne zaujímavá najmä prvá skupina termínov – VGOS, pretože práve v rámci nej je potrebné najčastejšie riešiť problém terminologickej homonymie a polysémie.

textes spécialisés, et non par les lexicographes dans les dictionnaires généraux.

³⁸ Criteria given by various terminologists to distinguish words from terms are ones of degree rather than kind.

³⁹Prehľad tejto problematiky v anglofónnej lingvistike ponúka Pearsonová 2005

Praktický dosah pre terminografiu má aj Machovej (1995:143) klasifikácia termínov z hľadiska tematického zamerania vedných disciplín. Prvý typ odborných pomenovaní sa označuje ako **preskriptívny** a zahŕňa termíny pomenúvajúce pojmy väčšiny exaktných vied a techniky, pričom ich význam je daný definíciou a na jej základe je záväzný pre všetkých používateľov. Podľa Machovej si terminológ pri týchto termínoch vystačí s minimálnou prácou s textom, s čím možno súhlasiť len v istých prípadoch, čo potvrdila aj naša analýza zvolených termínov z oblasti stavebníctva. Moderná terminografická práca si navyše kladie za cieľ podať o termínoch vyčerpávajúce informácie, skladajúce sa najmä z kolokácií, typických slovných spojení, geografických a sociálnych variantov, a preto je pri nej nevyhnutná dôkladná analýza odborných textov.

Druhý typ predstavujú **pseudopreskriptívne termíny**. Machová ich priradzuje k disciplinám, kde je dôležitý postoj a názor autora, školy, či dohoda širšieho spoločenstva, teda ide o prevažnú časť humanitných vied. Vo väčšine prípadov má dôraz na autora teórie za následok pojmovú a terminologickú rozkolísanosť, ktorú treba optimálne vyriešiť v každom terminografickom projekte s prihliadnutím na jeho cieľ a adresáta. Existencia homoným a aproximatívnych či približných synonym v rámci jedného odboru, si vyžaduje dokonalú znalosť problematiky a nadhľad. Terminograf môže, ba priam musí tento problém riešiť zaradením niekoľkých definícií k heslovému termínu a uvedením ich autorov alebo tvorbou niekoľkých slovníkov či glosárov podľa autorov a škôl.

Súhlasíme s Thoironom (2000:16), že vymedzenie slova a termínu zostáva nevyjasnenou otázkou. Ich rozdiely, aj keď nie zásadného charakteru, sa identifikujú v oblasti pragmatiky alebo sa jednoducho odvíjajú od zvolenej metodológie. Chceli sme v tejto kapitole upozorniť na to, že rôzne chápanie termínu vyplýva z odlišných cieľov, ktoré si terminológ zvolí pre svoju prácu – napríklad terminografia, terminologické a ontologické siete, indexácia, prípadne preklad.

Termín teda možno charakterizovať:

1. z *lingvistického hľadiska* ako jazykový znak, patriaci do konkrétneho súboru odborných pomenovaní, ktorého signifikačný význam je úzko spätý s mimojazykovou realitou a ktorý možno normalizovať;
5. z *odborného hľadiska* ako znalostnú jednotku definovanú v rámci daného pojmového systému, ktorá prostredníctvom pojmu odkazuje na objekt mimojazykovej reality, identifikovaný a ohraničený odborníkmi;
6. z *pragmatického/sociolingvistického hľadiska* ako pomenovací prostriedok určený istému okruhu používateľov na odbornú komunikáciu v špecifických podmienkach.

Najbližšie nášmu vnímaniu je Leratova definícia (1995:45), poukazujúca na symbiózu skúmania termínu ako jednotky jazyka a zároveň poznania. Zastávame totiž názor, že pojem z terminologickej práce nemožno vylúčiť. Naviac, ako podotýka Depecker (2000:103), pojmy možno vyjadriť obrázkom, znakovou sústavou alebo jazykom, teda definíciou, ktorá v našich ďalších analýzach zohrala významnú úlohu. Na druhej strane sme sa inšpirovali názorom Rastiera (1995:11) a Kocourka a pokúsili sme sa vymedziť *signifikačný význam* termínov aj pomocou sumy okurencí identifikovaných v množine kolokácií konkrétnej analyzovanej terminologickej jednotky získaných z autentických textov, a tým nepriamo ohraničiť aj pojem.

1.3 Metódy terminologickej práce

Normalizačne orientovaná teória terminológie hlásala výhradné používanie *onomaziologického postupu* v práci terminológa, kým opačný, *semaziologický postup* vyhradila lexikológii a lexikografii.

Lexikograf podľa nej vychádza zo zoznamu slov, ktoré budú predstavovať heslá slovníka, a jeho úlohou je ich sémantický popis, postupuje teda od formy k sémantickému obsahu, čo sa v lingvistike označuje za semaziologický postup. V socioterminológii sa tento postup považuje za možnosť uchopenia významu a prostredníctvom neho aj pojmu (pozri 0.1.2.1).

Terminológ má naproti tomu za úlohu vypracovať zoznam pojmov tvoriacich štruktúru danej oblasti prostredníctvom ontologických a logických vzťahov a ku každému pojmu potom priradiť príslušné pomenovanie na základe skúmania odbornej komunikácie. Takto definovaný onomaziologický postup – analýza pojmu s cieľom nájsť adekvátne pomenovanie – je však dnes v menšine. Využíva sa totiž najmä vtedy, ak treba vytvoriť termín pre nový pojem. V tejto súvislosti Sager (1990:56) upozorňuje, že „onomaziologický postup je najzreteľnejší v dvojazyčných technických slovníkoch a glosároch“, keď sa k termínu vo východiskovom jazyku, zodpovedajúcemu slovníkovému heslu, priradzuje ekvivalent v cieľovom jazyku na základe porovnania ich definícií. Ak sa termín nevyberie v cieľovom jazyku po konfrontácii týchto definícií, možno ho považovať len za **prekladový ekvivalent**.

Častejšie sa stáva, že je terminológ (dnes prevažne lingvista alebo prekladateľ) konfrontovaný s opačnou situáciou, keď má k dispozícii existujúci súbor textov,

v súčasnosti najmä korpus, obsahujúci nielen homonymá, ale najmä varianty a synonymá – z textov extrahuje lexikálne jednotky, potenciálne termíny, ktorých relevantnosť posúdi odborník. V prípade existencie konkurenčných termínov pre jeden pojem musí siahnuť k semaziologickej metóde, aby na základe sémantickej analýzy mohol určiť jediný správny termín, prípadne ponechať všetky existujúce termíny ako synonymá, priradiť k nim deskriptory úzu a jeden z nich označiť za dominantný. Sager vidí jediný rozdiel v tom, že terminológ usporadúva termíny vzhľadom na pojmový systém.

Striktné vydeľovanie semaziologického postupu ako výhradnej lexikologickej a lexikografickej metódy na jednej strane a onomaziológie ako súčasti terminologickej a terminografickej praxe na strane druhej je dnes už viac-menej minulosťou (na ich komplementaritu z našich lingvistov upozorňoval už Horecký a po ňom Kocourek 1991:35). Terminologická prax využíva tieto metódy podľa stanoveného cieľa, postupu a prostriedkov.

*It is now recognized that the only practical
means of processing lexical data is by computer.
Sager*

2 TERMINOLÓGIA A INFORMAČNÉ TECHNOLOGIE

Už Eugen Wüster považoval informatiku za jednu z konštitutívnych oblastí terminológie a označil ju za ideálny prostriedok na zhromažďovanie, spracúvanie a rozširovanie terminologických informácií. Odvtedy však vývoj informačných technológií zaznamenal obrovský skok vpred – nie sú len ideálnym prostriedkom uchovávania terminologických informácií a samotných termínov, ale aj výkonným a rýchlym pomocníkom pri ich vyhľadávaní a klasifikácii, tvorbe slovníkov a databáz. Stali sa neodmysliteľnou súčasťou prekladateľskej praxe, života odborníkov i laikov a tiež najnovším pomerne efektívnym prostriedkom normalizačnej jazykovej politiky. Je viac než isté, že sa všetka aplikovaná terminológia – zhromažďovanie, uchovávanie

a vyhľadávanie terminologických informácií - bude v budúcnosti realizovať výhradne prostredníctvom počítačovej techniky.

Informatika mala a má veľký vplyv aj na teóriu terminológie, veď práve rozvoj korpusovej lingvistiky, terminografie a na ne nadväzujúcich terminologických prác vyvolal záujem o sémantické otázky v terminológii a zároveň pomohol preklenúť priepasť, ktorá delila lingvistov a terminológov.

Spoločným menovateľom terminológie a informatiky je pojem, keďže terminológia sa prioritne zaoberá pojmom a pojmovými systémami. Vzťah informatiky a terminológie možno označiť za obojstranne prospešný. Terminológia poskytuje informatike cenné poznatky a teórie z vlastného výskumu, využiteľné najmä v oblasti vývoja umelej inteligencie, kým informačné technológie, ako sme už naznačili, tvoria

súčasť každodennej terminologickej praxe – napríklad pri extrakcii termínov, tvorbe terminologických sietí, databáz atď.

2.1 Terminológia a terminologické databázy (TDB)

Orientácia terminologických aktivít na tvorbu súborov odborných textov a ich počítačové spracovanie vyústila do vzniku fenoménu terminologickej databázy a terminologickej banky, ktoré zaznamenali v poslednom desaťročí obrovský rozmach. V slovenskom kontexte sa Horecký už v 80. rokoch 20. storočia (1983:133) pri

reflektovaní Rondeauvho *Úvodu do terminológie* zasadzoval o „nahradenie tradičných kartoték pamäťou počítača“.

Veľký význam tohto terminologického produktu spočíva v prvom rade v centralizácii terminologických údajov. Tradičné papierové slovníky majú vo väčšine prípadov len minimálny vplyv na normalizáciu termínov, pretože sú často už v deň svojho vydania zastarané a ich aktualizácia si vyžaduje veľké nároky na čas a náklady. Terminologické databázy majú, naproti tomu, veľký potenciál prispieť k normalizácii nových termínov a celých terminologických sústav vďaka neustále sa zvyšujúcemu počtu ich používateľov medzi širokou verejnosťou, či už prostredníctvom internetu

alebo nosičov CD-ROM. Ako obľúbený a vyhľadávaný terminologicko-referenčný zdroj pre jednotlivé oblasti vytvárajú terminologické databanky „virtuálnu normu“ (pozri 2.1). Ich výhodou je totiž veľká úspora času pre používateľa a komplexnosť informácií o termínoch. Preto sú oveľa efektívnejšie než akékoľvek oficiálne normy alebo vyhlášky, pričom optimálnym riešením je existencia jednej hlavnej, reprezentatívnej databázy pre každé jazykové spoločenstvo.

V súčasnosti si terminologické databázy vytvárajú aj mnohí prekladatelia odborných textov v rámci tzv. počítačom podporovaných prekladateľských programov

(*CAT software*), ako je napríklad TRADOS, DÉJÀ-VU atď. Tieto „súkromné“ databázy, ktoré sa nazývajú aj systémami terminologického manažmentu (TMS), sú pre prekladateľskú prax neoceniteľnou pomôckou tým viac, že sa dajú spájať a kombinovať, a pritom ponúkajú možnosť overiť kvalitu a spoľahlivosť jednotlivých prekladových ekvivalentov a termínov.

Podobný názor zastáva aj Machová (1995:153), ktorá uvádza, že riadenie a rozvoj terminologických informácií, inak povedané externé snahy o ovplyvňovanie tvorby

a používania odborných pomenovaní možno započat' len v tom prípade, že máme k dispozícii účinný nástroj, ktorým je v súčasnej dobe TDB.

Skôr, než vymedzíme pojem //terminologická databáza//, chceli by sme upozorniť, že pokiaľ ide o jazykové označenie tohto dnes už nenahraditeľného zdroja terminologických informácií, aj tu panuje nesúlad a roztrieštenosť: v slovenčine sa používajú hneď tri termíny, vo francúzštine je obdobná situácia, kým angličtina disponuje až štyrmi. ISO norma 1087:1 prezentuje prvý z nich – *terminologická banka/terminological data bank* ako nadradený termín, keďže ju tvorí niekoľko navzájom prepojených databáz, ktoré môžu naraz používať viacerí terminológovia⁴⁰, no nie je to veľmi frekventovaný nástroj a teda ani termín, či už v slovenčine alebo angličtine (pozri tabuľku ich výskytov). Zo slovenských termínov sme najvyššiu frekvenciu zaznamenali pri *terminologickej databáze*⁴¹, v angličtine vykazuje najvyššiu frekvenciu termín *term bank* a *terminology database*, kým vo francúzštine *banque de terminologie* a *base de données terminologiques*.

Tabuľka výskytov terminologických jednotiek v základom tvare v troch jazykoch vzťahujúcich sa k pojmu //terminologická databáza//, ktoré sme získali pomocou vyhľadávača www.google.com

Termín	Počet výskytov
terminologická banka	15
terminologická databanka	15
terminologická databáza	80
term bank	258 000
terminological data bank	215
terminological database	13 800
terminology database	117 000
banque de terminologie	34 900
banque de termes	98
base de données terminologiques	47 900

Terminologickú banku pôvodne zjednodušene definovali ako „automatizovaný systematický slovník pojmov a termínov“ (pozri Rondeau, citované podľa Masára 1991:166).

⁴⁰ **Data bank** – a collection of interrelated databases organized in such a way that it can be consulted by many users.

⁴¹ **Database** – a collection of logically interrelated data accessible using appropriate software.

Machová (1995:153) považuje **terminologickú databázu** za „komplexný súbor informácií o termínoch (spojených s príslušnými pojmami) z jedného alebo viacerých jazykov a z ľubovoľnej tematickej oblasti, ktorý je uložený na počítačových médiách vo forme terminologických záznamov. Súbor je spojený s programovým vybavením, ktorý umožňuje aktualizovanie a modifikáciu informácií a zároveň poskytuje rôzne druhy výstupných informácií formou, ktorá je v súlade so zámermi terminologickej databanky“.

Tradičná definícia, ktorá chápe terminologické databázy ako automatizované súbory terminológie z rôznych oblastí, určené výhradne pre potreby špecifických používateľov, sa podľa Sagera (1990:169) v súčasnosti vzťahuje len na tie TDB, ktorých hlavnými cieľovými skupinami sú prekladatelia. Preto navrhuje novú, modernizovanú definíciu, odrážajúcu rozšírené spektrum používateľov a možností využitia TDB: „Terminologická databáza je súbor odborných terminológií, uchovávaný v počítači, ktorý zahŕňa nomenklatúry, štandardizované termíny a lexikalizované syntagmy spolu s identifikačnou informáciou ich zdroja, a ktorý možno kedykoľvek použiť ako jedno, alebo viacjazyčný referenčný slovník, ako základ pri tvorbe slovníkov, ako prostriedok na kontrolu správneho používania termínov a ich tvorby, a tiež ako doplnkový nástroj informačných a dokumentačných technológií“⁴². Z definície vyplýva dôraz na flexibilitu a rôznorodosť sprievodných terminologických informácií, ktoré majú uspokojiť všetky cieľové skupiny.

Nie všetky TDB spĺňajú kritériá Sagerovej definície, keďže stále prevažuje tendencia organizovať databázu lingvisticky, na spôsob elektronických slovníkov, pričom pojmové vzťahy zostávajú bokom. Ďalší závažný nedostatok či dočasná nevýhoda TDB spočíva podľa Lerata v tom, že kvôli uchovávaniu veľkého množstva terminologických informácií sa v prípade nevhodného softvéru vyskytujú redundancie a strácajú súvislosti medzi jednotlivými záznamami. Riešením tohto problému je optimálna softvérová i štruktúrna koncepcia a najmä zostavenie stáleho a kvalitného tímu terminografov a redaktorov, ktorí zaručia nepretržitú aktualizáciu údajov TDB.

Systematické zhromažďovanie termínov sa dnes uskutočňuje takmer výhradne na základe odborných korpusov⁴³, teda nie na základe malých glosárov a individuálnej

⁴² A collection, stored in a computer, of specialised language vocabularies, including nomenclatures, standardized terms and phrases, together with the information required for their identification, which can be used as a mono- or multilingual dictionary for direct consultation, as a basis for dictionary production, as a control instrument for consistency of usage and term creation and as a ancilliary tool in information and documentation.

⁴³ Pod jazykovým korpusom sa rozumie rozsiahly, elektronicky uložený,

ad hoc excerpcie. TDB si vyžaduje neustálu kontrolu a aktualizáciu, ktorá by nebola možná bez textovej dokumentácie v podobe súvislých, počítačovo spracovaných a lingvisticky označovaných textov. Sager (1990:131) ich považuje za jediný spoľahlivý indikátor zmien významu, kolokability a frekvencie používania termínu a zároveň za predpoklad pre revíziu terminologických záznamov.

V súčasnosti sa pri tvorbe terminologickej databázy upriamuje pozornosť na niekoľko kľúčových okruhov:

1. výber textových zdrojov na získanie termínov,
7. voľbu, prípadne zostavenie, klasifikačnej štruktúry,
8. výber jednotlivých položiek terminologického záznamu,
9. zloženie tímu terminológov.

Selekcia relevantných primárnych a sekundárnych zdrojov vzhľadom na zvolený cieľ predstavuje základný predpoklad na vytvorenie kvalitného odborného korpusu, z ktorého sa na základe príslušného softvéru extrahujú potenciálne terminologické jednotky (Slodzianová ich nazýva *termes-candidats*). V posledných rokoch sa z korpusov získavajú automaticky aj definície a lexikálne vzťahy pomocou softvérových nástrojov z oblasti počítačovej lingvistiky. Získané extrahované údaje sa porovnávajú s existujúcimi glosármi a slovníkmi a zároveň sa predložia na posúdenie odborníkom, vďaka čomu možno zostaviť konečný heslár a identifikovať vzťahy medzi extrahovanými termínmi. Podľa Bourigaulta môže v rámci terminologického projektu nasledovať aj vytvorenie vlastnej ontológie⁴⁴. V samotnej realizačnej etape sa heslár rozdelí na tematické podskupiny a začína sa vypracúvanie jednotlivých záznamov aj pomocou konkordančných korpusových nástrojov (pozri Bourigault 2000 – 2004)⁴⁵. Hotové záznamy napokon čaká niekoľkonásobná revízia tímom redaktorov a supervízorov (pozri Schwarz 2003).

spracovaný a prístupný súbor jazykových dát v štandardizovanom formáte, t.j. jednotlivých foriem a textových celkov alebo vzoriek písaného a hovoreného jazyka, cielene zhromaždených ako referenčný zdroj pre vedecké štúdium jazyka a spracovanie úžitkových jazykových nástrojov, príručiek a iných artefaktov. (Čermák 1995:52)

⁴⁴ Pojem a termín „ontológia“ vznikol najprv v znalostnom inžinierstve na začiatku 90-tych rokov. Podľa Gilliama sa používa na označenie počítačovo čitateľnej reprezentácie informácií o svete v takej forme, ktorú možno prepracovať. Tvorí sa ako súbor pojmov, štrukturovaný pomocou vzťahov, pričom kľúčovým z nich je vzťah *is-a*, na základe ktorého sa tvorí taxonomická konštrukcia ontológie. Bourigault (2002) upozorňuje, že podoba ontológie závisí od jej tvorca.

⁴⁵ TERMINAE – prvý „progiciel“ (softvér pre profesionálov) na získavanie terminológie z korpusu, vytvorený na *Université du Québec* roku 1990. Funguje na báze morfosyntaktickej analýzy, pričom extrahuje len nominálne syntagmy. Okrem iného sa využíva aj na tvorbu a správu terminologickej banky.

Databázy uvádzajú pri heslovom termíne predovšetkým definíciu, oblasť zaradenia, kompletný súpis lingvistickej informácie a zdroj. Poznámky týkajúce sa používania termínov v súčasných TDB naznačujú odklon od preskriptívnej terminológie a nechávajú voľnú ruku používateľom, aby sami zvážili použitie toho ktorého termínu v konkrétnej situácii.

Ideálne naplnený multifunkčný terminologický záznam by mal obsahovať niekoľko podskupín:

1. heslový termín,
10. lingvistická špecifikácia termínu – minimálna (skratky a varianty) alebo rozšírená (morfologické a syntaktické poznámky),
11. sémantická a pojmová špecifikácia termínu (definícia, oblasť, rozsah použitia, synonymá, antonymá, vzťah k príbuzným pojmom prostredníctvom terminologických vzťahov – kognitívny kontext),
12. doplnkové informácie o textovom správaní termínu – poznámky a príklady kontextového použitia,
13. informáciu o zdroji všetkých excerptovaných informácií,
14. informáciu o zaradení termínu do databázy – dátum, terminológ,
15. ekvivalent alebo ekvivalenty v cudzom jazyku spolu s charakteristikou ich kontextového použitia.

Pri dvoj- a viac jazyčných databázach sa predpokladá zaznamenanie definície pri každom z ekvivalentných termínov. Ak tieto definície vykazujú menšie rozdiely, termíny predstavujú len čiastočné ekvivalenty a v tom prípade sa hovorí o jednosmernej TDB. Obojstrannosť databáz je pritom v organizáciách ako Európska únia či v prípade viacjazykových spoločenstiev (napríklad v Kanade – TDB Termium) nevyhnutnosťou.

Nakoniec ešte raz zhrnieme výhody TDB: nepomerne väčší počet termínov možno uchovať na malom priestore, možnosť paralelného využívania terminologických záznamov takmer neobmedzeným počtom používateľov (prostredníctvom internetu, diskiet, nosičov CD-ROM alebo tlače), jednoduchá obsluha a aktualizácia a najmä rýchlosť prenosu. Pre terminografiu má veľký význam možnosť generovať z jednej TDB rôzne typy terminologických slovníkov s rôzne obsiahlou štruktúrou hesla a heslovej state.

2.1.1 Vývoj terminologických databáz

Prvé TDB vznikali v 60-tych a 70-tych rokoch, pričom niektoré z nich fungujú po viacerých generálnych revíziách dodnes. Sú samozrejmosťou súčasťou mnohých organizácií ako je Európska únia (EURODICATOM⁴⁶ Európskej komisie a najnovšia, interinštitucionálna IATE, ktorá sa obohacuje o slovenské termíny), vládne inštitúcie (francúzsky AFNOR⁴⁷, kanadské Termium alebo quebecká TDB) či podnikov, ktoré majú svoju terminologickú dokumentáciu konvertovanú do počítačových súborov.

Prvá generácia databáz sa budovala pomocou nešpecializovaných programov (*ad hoc management software*). Mali jednoduchú štruktúru a ich terminologické záznamy sa vkladali do pamäti počítača skôr na lexikálnej než pojmovej báze. Po obsahovej stránke ich tvorcovia čerpali a spracovávali terminologické záznamy z existujúcich glosárov, slovníkov, časopisov ako aj zo súkromných kartoték prekladateľov a excerpcií návodov, manuálov a neskôr aj mnohých internetových stránok.

V 80-ych rokoch vznikali nezávisle od veľkých organizácií tzv. terminologické databázy druhej generácie. Vyznačovali sa snahou o experimentovanie a vďaka pokroku informačných technológií sa im podarilo dosiahnuť flexibilitu terminologických informácií, kým požiadavky klientely zostali druhoradé (švédsky TERMDOK, dánsky DANTERM). Ako uvádza Sager, nezávislosť týchto TDB sa spája s nedostatkom finančných prostriedkov na ich fungovanie a aktualizáciu, čoho dôsledkom je menšie množstvo terminologických záznamov.

Spočiatku len niektoré z priekopníckych TDB poskytovali konzultácie prostredníctvom pošty alebo telefónu. Orientovali sa na obec prekladateľov ako svoju cieľovú skupinu a prirovnávali sa k veľkým slovníkom. V roku 1980 len jedna z piatich TDB umožňovala svojim hlavným zákazníkom tzv. on-line prístup. Zmenu priniesol nástup osobných počítačov v 80-tych rokoch, keď sa systémovo zlepšovala kvalita terminologických zápisov a do popredia sa dostala otázka štruktúry databáz a tiež nutnosť zavádzať ďalšie jazyky a ich ekvivalenty. Čoraz viac TDB sa snažilo zväčšiť a rozšíriť okruh svojich používateľov, aj zavádzaním priameho prístupu. V roku 1977 napríklad kanadské Termium používalo asi dvadsať vládnych organizácií. V 90-tych rokoch sa databázy priblížili svojim používateľom aj prostredníctvom nosičov CD-ROM – Termium roku 1990 a quebecká GDT o sedem rokov neskôr. Tretia a

⁴⁶ <http://europa.eu.int/eurodicautom/controller>

⁴⁷ <http://www.afnor.fr>

najpodstatnejšia inovácia, ktorá rady lingvistických i laických používateľov znásobila, prišla ešte v tom istom desaťročí vďaka možnosti vyhľadávania v databázach cez celosvetovú sieť internetu⁴⁸.

2.1.2 Kanadské TDB

Najväčšie kanadské TDB, s ktorými sme pracovali a z ktorých sme čerpali niektoré terminologické údaje pre naše analýzy, sledujú dva ciele – federálna TDB Termium má za úlohu pokryť potreby prekladateľského sektoru⁴⁹, kým Quebec sa prostredníctvom svojej TDB – *Grand dictionnaire terminologique* (GDT) snaží o zachovanie francúzštiny ako živého jazyka a jeho schopnosti rozvíjať sa a regenerovať v čisto anglickom prostredí, najmä v oblasti terminológie⁵⁰. Podrobnejšie si obe predstavíme v nasledujúcich riadkoch.

Obe databázy prekonal už počtom svojich záznamov hranicu niekoľkých miliónov. TDB Termium, presnejšie verzia Termium V po poslednej revízii, v súčasnosti obsahuje 3,5 milióna technických a „ultrašpecializovaných“ termínov v angličtine, francúzštine a španielčine ako aj oficiálnych názvov, ktoré sú spracované v takmer 1,3 miliónoch terminologických záznamoch.

GDT sa v rámci svojho zamerania obmedzuje na francúzske a doplnkovo na anglické termíny, ktorých počet už presiahol hranicu troch miliónov termínov zo 160 odborov a takmer 2000 špecializovaných disciplín. Celkovo tvoria 800 000 terminologických záznamov. Podľa údajov OLF sa toto dielo rovná 3000 referenčných publikácií.

Kvalitu oboch kanadských terminologických produktov zabezpečuje neustála aktualizácia metodológie spracovania terminologických informácií. Dôraz sa kladie na kontrolu obsahu TDB prostredníctvom oblastí, uchovávanie, distribúciu a manipuláciu terminologických a dokumentačných údajov a tiež na zjednodušovanie vyhľadávacích

⁴⁸ Termium už od roku 1991 ponúka prístup k terminologickým informáciám na www.termium.com za ročný poplatok, kým quebecká TDB túto službu spustila až v septembri 2000 prostredníctvom internetovej stránky www.granddictionnaire.com, avšak bezplatne.

⁴⁹ Na koncipovaní Termia sa od roku 1969 podieľala Prekladateľská jednotka kanadskej vlády spolu s Montrealskou univerzitou (podľa nej získala TDB názov – *Terminologie + Université + Montréal*), no už o päť rokov neskôr prevzala Prekladateľská jednotka celú databázu do vlastných rúk v rámci projektu harmonizácie a štandardizácie terminológie.

⁵⁰ Terminologickú databanku Quebecu založil v roku 1970 Úrad pre francúzsky jazyk. V rámci quebeckej jazykovej politiky funguje TDB *Grand dictionnaire terminologique* (ide o nový, komerčný názov pôvodného pomenovania *Banque de terminologie du Québec*) ako „strategický nástroj“ Úradu pre francúzsky jazyk pri koordinácii, tvorbe, rozširovaní a zavádzaní francúzskych terminológií na pracoviskách v súlade s quebeckou jazykovou legislatívou.

možností. V prípade TDB Termium túto činnosť umožňuje a uľahčuje všestranný systém manažovania údajov Termium®, ktorý zároveň zabezpečuje koherentnosť použitej klasifikácie, generuje rôzne druhy mesačných štatistických výpisov – napríklad o type vyhľadávania, počte používateľov, čase jednotlivých používateľov strávený pri vyhľadávaní.

Aj GDT prišla k modifikácii vyhľadávacieho programu TDB a takisto k niekoľkým revíziám, z ktorých posledná prebehla v rokoch 1999-2001. V súčasnosti terminologický tím databázy uskutočňuje aktualizáciu terminologických vstupov v mesačných intervaloch, pričom ročne sa mu podarí upraviť a doplniť desaťtisíce záznamov a vytvoriť približne 40 000 nových terminologických záznamov.

Autori oboch databáz sa snažia o vytváranie „jednopoimového záznamu“, t.j. sústredenie všetkých informácií, týkajúcich sa jedného pojmu, do jedného záznamu (pozri Schmitz 2005), no už menej striktne sa dodržiava tzv. autonómia termínu. Ide o zásadu, podľa ktorej má byť každý termín vrátane synonym, ortografických variantov a skratiek zdokumentovaný všetkými potrebnými lingvistickými údajmi. Ich

terminologické záznamy sa takmer bez výnimky skladajú z termínov a ich ekvivalentov v druhom jazyku, prípadne treťom jazyku (anglické slúžia v prípade GDT skôr ako doplnok a možno ich označiť za prekladové ekvivalenty, keďže len výnimočne sa pri nich uvádza definícia v angličtine), z morfolologickej informácie a dátumu zaradenia termínu do TDB. Definície sa síce považujú za kľúčovú a teda obligatórnu informáciu každej databázy, no v mnohých záznamoch v jednej či druhej databáze absentujú. Možno však v nich nájsť aj také terminologické záznamy, napríklad v Termiu, kde

definície figurujú pri každom heslovom termíne a tiež jeho variantoch. Medzi fakultatívne informácie patria synonymá, varianty, skratky, vysvetľujúce poznámky a kontexty použitia odborného pomenovania.

Termium a v menšej miere GDT pomáha používateľom zorientovať sa pri výbere termínu aj poznámkami o chybnom použití termínov v existujúcich prekladoch. Ďalšou neoceniteľnou pomôckou sú aj kvalifikátory vypovedajúce o adekvátnosti termínu

z hľadiska odborného úzu – „normalizovaný termín“, „správny termín“, prípadne „termín, ktorému sa treba vyhnúť“.

Termium doplnkovo upozorňuje aj na špecifiká kanadskej a francúzskej terminológie. Napríklad anglický termín „weekend“ sa v Kanade prekladá ako „fin de semaine“, kým Francúzi bez rozpakov používajú ortograficky pozmenený anglicizmus „week-end“. Táto databáza navyše ponúka pomôcky redigovania a tvorby textu v oboch úradných jazykoch.

Najnovšia verzia quebeckej TDB sa obohatila o službu, ktorú iste ocenia všetci používatelia – možnosť vyhľadávať termíny v definíciách celej TDB, čo pomôže

zorientovať sa v pojmových systémoch a vzťahoch. Pripravuje sa tiež doplnenie GDT o videovstupy, obrázky a zvuky. Viacero terminologických produktov, vypracovaných na základe GDT, vydal Office de la langue française v tlačenej alebo elektronickej podobe – napr. *Dictionnaire d'Internet, de l'informatique et des télécommunications*.

Server GDT denne zaznamená úctyhodných 200 000 vyhľadávaní terminologických informácií, pričom každý mesiac si internetový GDT „nalistuje“ viac ako 250 000 nových, sviatočných používateľov. Podľa štatistík tejto TDB presnú polovicu jej používateľov tvoria Kanaďania⁵¹. Ak zoberieme do úvahy aj fakt, že TDB Termium využívajú všetky kanadské ministerstvá a federálne orgány, obe databázy možno so Sagerom označiť za horúcich kandidátov na „virtuálnu normu“. (pozri 2.1)

⁵¹ Štatistiky OLF ukazujú, že GDT pravidelne konzultuje prostredníctvom internetu 45% Európanov (z toho 32% z Francúzska), 50% z Kanady (45% z toho pripadá na Quebec), zvyšných 5% predstavuje ostatok sveta.

*Déterminer un champ, en linguistique,
c'est chercher à dégager la structure d'un domaine donné
ou en proposer une structuration.*

3 TEÓRIA JAZYKOVÝCH POLÍ A JEJ VYUŽITIE V TERMINOLÓGII A TERMINOGRAFII

3.1 Počiatky koncepcie poľa v jazykovede

Analogicky so štrukturalistickým skúmaním samotného jazyka, označovaného ako systém systémov, sa pred 2. svetovou vojnou začalo pristupovať k slovnej zásobe, čo sa odrazilo vo viacerých pokusoch odhaliť jej jednotlivé podsystémy, popísať ich štruktúru a zákonitosti ich fungovania. Lexika prestala byť vnímaná ako inventár jednotiek, k čomu dopomohli aj snahy aplikovať pri jej analyzovaní teóriu fonologických dištinkatívnych príznakov. Jedným z výsledkov štrukturalistického pohľadu na slovnú zásobu bol vznik teórie jazykového poľa nemeckého lingvistu Josta Trierera (*Wortfeld* alebo *Sprachliche Feld*⁵²) v 30-tych rokoch.

Trier sa zaoberal pojmom //poznatie// (*Wissenschaft*) a analyzoval s ním súvisiace lexikálne jednotky v starej a strednej nemčine, pričom poukázal na skutočnosť, že vzájomná závislosť prvkov tohto poľa podmieňuje ich štruktúrne významy. Tým sa opäť potvrdila Saussurova téza o relatívnosti hodnoty (*valeur*) jazykového znaku danej opozičnými vzťahmi vo vnútri subsystému (*štruktúrny význam* – pozri II. 1. Úvod). Trier definoval **jazykové pole** ako súbor slov, ktoré spolu väčšinou etymologicky nesúvisia (a nie sú vzájomne spojené ani individuálnymi, arbitrárnymi či náhodnými psychologickými asociáciami). Tieto slová sú, ako parafrázuje Mounin (1998:72), vedľa seba naskladané ako nepravidelné kamienky mozaiky a tak presne pokrývajú jasne vymedzenú oblasť významov, vytvorenú buď tradíciou alebo vedecky, prostredníctvom ľudskej skúsenosti. Jeho teóriu možno zhrnúť do niekoľkých bodov:

1. význam jedného slova daného jazykového poľa závisí od významu ostatných slov,
16. slová tohto poľa pokrývajú celé spektrum javu bez medzier či prekrývajú ako mozaika, čo už naznačuje samotná definícia jazykového poľa,
17. zo vzájomnej závislosti významov jednotlivých slov tohto poľa vyplýva, že zmena významu jedného z nich ovplyvní významy ostatných.

⁵² Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes, Die Geschichte eines sprachlichen Feldes. Winter, Heidelberg 1931.

Teóriu polí rozvíjali okrem Tiera aj ďalší zástancovia neohumboldtizmu – napríklad nemeckí lingvisti Ipsen a Porzig, pričom sa zaoberali pojmovým poľom a predovšetkým jeho ohraničením.

Druhý bod Trierovej koncepcie jazykového poľa podrobil kritike Coseriu (1975), ktorý upozornil, že predstava Trierovej „mozaiky“ pokrývajúcej mimojazykovú realitu, či už s medzerami alebo bez nich, neobstojí, čo dokázali bilingválne či polylingválne komparácie čiastkových lexikálnych systémov. Coseriu nahradil Trierovu metaforu prirovnaním štruktúrovanej slovnej zásoby k poschodovej budove, pričom tvrdil, že rozdiely medzi poliami odrážajúcimi mimojazykovú realitu sa objavujú v jednotlivých jazykoch práve na rozličných „poschodiach“.

Coseriu Trierovi vyčítal najmä absenciu lingvistickej metódy, ktorá by vychádzala z opozičných vzťahov v lexike. Preto on sám naznačil možnosť aplikácie fonologických opozícií na vzťahy medzi lexikálnymi jednotkami.

Vo francúzskej lingvistike ďalej venovali osobitnú pozornosť tejto problematike viacerí jazykovedci – napríklad Matoré, Guiraud, Greimas, Pottier, Mounin, Picoche atď., ktorí zároveň rozšírili jeho typológiu.

V slovenskej a českej jazykovede sa otázkou jazykového poľa zaoberal predovšetkým Ducháček a brnianska škola (pozri Ducháčkovu typológiu jazykových polí 1960), Filipec (1980), ďalej Němec (1980), Blanár (1984), Jarošová (1985). Popri bazovom termíne **pole** možno v prácach zmienených autorov nájsť terminologické spojenia *čiasťkové systémy*, *lexikálno-sémantické systémy*, *lexikálne skupiny*, ktoré, ako uvádza Šikra (1991), často nahrádzajú termín pole, prípadne sa s ním prekrývajú alebo krížia.

3.2 Klasifikácia jazykových polí a ich nejednotné chápanie

Jazykové pole, ako naznačujú vybrané definície⁵³, môžeme vo všeobecnosti charakterizovať ako množinu prvkov spojených vzájomnými vzťahmi, prostredníctvom ktorých vytvárajú hierarchizovanú štruktúru.

Najčastejšie sa v odbornej literatúre objavujú termíny **sémantické**, **lexikálne** a tiež **pojmové pole**, ich vymedzenie a používanie však postihla konceptuálna

⁵³ Rey (1970): „Ensemble de termes (en particulier unités lexicales) liés par une structure de relations“.

Ducháček (1967): „Le champ linguistique est un ensemble de mots qui – étant liés les uns aux autres par certains rapports mutuels – forment une unité structurale hiérarchisée“.

variantnosť. Tento stav vyplýva z odlišného prístupu a cieľa jednotlivých lingvistov, odrážajúci sa v spôsobe formulovania ich definícií.

Pokiaľ ide o **pojmové polia**, Jost Trier a ďalší lingvisti ich definovali analogicky s jazykovým poľom. Aj v tomto prípade sa totiž hovorí o mozaike, ale tentoraz o mozaike asociovaných pojmov, ktoré existujú v mysli hovoriacich a pokrývajú jasne vymedzenú oblasť vyčlenenú ľudskou skúsenosťou a sformovanú do pojmovej jednotky, čo Trier a ďalší považujú za vopred daný fakt⁵⁴ (pozri 3.3).

V československej jazykovede pracoval s termínom **pojmové pole** najmä Ducháček. Jeho definícia vykazuje spoločné črty s Mouninovým chápaním lexikálneho poľa. Ducháček (1965:107) totiž kladie znamienko rovná sa medzi termín **pojmové pole** a lexikálnu štruktúru, ktorej jednotky implikujú jeden pojem buď ako sémantickú dominantu, alebo ako doplnkový pojmový príznak⁵⁵. V tejto súvislosti by sme radi upozornili aj na ďalší rozpor, tentokrát terminologický – vo francúzštine sa totiž pre *pojmové pole* používajú dva synonymné termíny – *champ notionnel* a *champ conceptuel* (napríklad francúzsky preklad diela Marie Teresy Cabré používa oba termíny ako dokonalé synonymá).

Podľa Oliviera Souteta (1995:269) zahŕňa **lexikálne pole** súbor lexém, ktoré patria k rovnakému slovnému druhu (substantívam, adjektívam atď.). Ak táto podmienka nie je splnená, ide o *asociatívne pole* (pozri nižšie), neuvádza však, čo dané lexémy spája. Soutet taktiež striktne rozlišuje *lexikálne* a *derivačné pole*⁵⁶.

Mounin (1998:72) vo svojej definícii naznačuje vzťah lexikálneho a pojmového poľa, keď hovorí, že **lexikálne pole** tvorí súbor slov pokrývajúcich a zároveň segmentujúcich príslušné pojmové pole. Lexikálne polia sa podľa neho navzájom spájajú a začleňujú do všeobecnejších lexikálnych polí, a tak vytvárajú celú slovnú zásobu⁵⁷. Coseriu (1968:8), naopak, usúvzťazňuje oblasť lexikálnej formy a obsahu, pričom lexikálne pole označuje za základnú paradigmatickú štruktúru. V jeho definícii

⁵⁴ Napríklad Mounin (1998:72) – **Les champs conceptuels** sont des espèces de mosaïques de notions associées, recouvrant un domaine bien délimité que l'expérience humaine isole et constitue en unité conceptuelle.

⁵⁵ „Nous employons la dénomination „**champ conceptuel**“ pour une structure lexicale élémentaire qui cerne, dans ses limites, tous les mots impliquant un certain concept, peu importe si ce concept en est la dominante sémantique ou seulement l'un des éléments notionnels complémentaires.

⁵⁶ En principe, la notion de **champ lexical** implique que les lexèmes constitutifs appartiennent à une même partie du discours (nom, adjectif etc.), sinon on parlera plutôt de champ associatif. On se gardera aussi de confondre champ lexical et champ dérivationnel, lequel implique une base formelle commune aux divers mots.

⁵⁷ **Les champs lexicaux**, chacun formé par l'ensemble des mots qui recouvrent, en les morcelant, les champs conceptuels correspondants.

sa objavuje myšlienka výseku významového kontinua, o ktoré sa delia významové lexikálne jednotky⁵⁸.

ISO normy (740 a 6156) a ďalšie síce definujú a hovoria o **sémantickom poli**, no definiens sa zhoduje s predchádzajúcim Coseriovým vymedzením lexikálneho poľa: „výsek z významového kontinua, ktorý v jazyku pokrýva slovo alebo skupina slov“⁵⁹. Okrem vnútorných opozičných vzťahov ich determinujú jednotky z periferie iných polí. Všetky tri termíny zahrnula do jednej definície Salminenová (1997:129), ktorá termín **sémantické pole** chápe „ako súvisť a znenie súboru lexikálnych jednotiek (*lexikálne pole*) a špecifického pojmu (*pojmového poľa*)“⁶⁰. Spájacím elementom prvkov sémantického poľa je tzv. *sémantická dominanta* či **archiséméma**, inak povedané jednotlivé lexémy sa do tohto poľa včleňujú na základe rovnakej klasifikačnej sémy, generického príznaku.

Juraj Šikra (1991:48) používa termín **lexikálno-sémantické pole**, čím naznačuje, že mu pri skúmaní zvolenej množiny formálnych jednotiek ide „nielen o významovú, ale v prípadoch výrazovej relevantnosti aj o formálnu stránku slov“. Okrem toho upozorňuje, že sa termíny *lexikálne polia*, respektíve *lexikálno-sémantické polia*, používajú ako synonymá.

Viacerí lingvisti odmietajú túto terminologickú rozkolísanosť a tak ako Šikra používajú termín **lexikálno-sémantické pole**. V československej jazykovede sa už 60-tych rokoch upozorňovalo na zbytočnosť tohto sporu, napríklad Filipec (1961: 214) hovorí, že „tu jde o studium slov a lexikálních jednotek buď po stránce významové se zřetelom k formě, nebo po stránce formální se zřetelom k významu obsahu“. Filipec naráža na fakt, že lingvista môže pri konštituovaní poľa postupovať semaziologicky alebo onomaziologicky, pričom si určuje organizačný princíp súboru zvolených jednotiek. Dôraz či výlučné zameranie na ich formu alebo obsah pri analýze vyplýva z vedeckého abstrahovania od druhej zložky.

Terminologickému sporu sa sčasti vyhol slovenský lingvista Juraj Dolník (1993:41, 1999:52, 2003:88), keď v rámci svojej koncepcie autonómnych podsystémov lexiky začal pracovať nielen s poliami, ale aj s tzv. **onomaziologickými paradigmami**

⁵⁸ **Le champ lexical** est une structure paradigmaticque primaire du lexique – défini comme paradigme par des unités lexicales de contenu („lexèmes“) se partageant une zone de signification continue commune et se trouvant en opposition immédiate les unes avec les autres.

⁵⁹ On appelle **champ sémantique** l'aire couverte, dans le domaine de la signification, par un mot ou par un groupe de mots de la langue.

⁶⁰ On peut définir les champs sémantiques comme l'association d'un ensemble de termes du lexique (champ lexical) à une notion particulière (champ notionnel).

(OP), prípadne **onomaziologickými lexikálnymi paradigmami (OLP)**. Kým polia sú v Dolníkovom (1993:50) chápaní medzislovnodruhové útvary⁶¹, OP/OLP definuje v duchu koncepcie jazykového poľa: vyčleňujú sa v rámci jedného a toho istého slovného druhu a majú spoločný významový prvok. Ich členy sa líšia diferenciačnými príznakmi, čím sa vytvára vnútorná štruktúra paradigmy, t.j. opozičné vzťahy. Ako ďalej spresnil Dolník, OLP je „metajazykový konštrukt, ktorým sa zobrazuje sémantická štruktúra istého mikrosystému lexikálnych jednotiek s použitím onomaziologického i semaziologického postupu“. Keďže onomaziologická metóda je prvotná, tento fakt sa odrazil i v štruktúrnej motivácii termínu.⁶² Termíny ako *lexikálne pole*, *lexikálna trieda*, *lexikálno-sémantická skupina*, *lexikálny rad* a iné považuje Dolník za rozličné úrovne onomaziologickej lexikálnej paradigmy (hyponymá).

Na doplnenie uvádzame ďalšie štyri typy jazykových polí, s ktorými sa možno v lingvistike stretnúť:

1. **morfologické pole** tvoria lexémy združené na základe formálnej analógie, t.j. lexikálne jednotky vytvorené na základe tej istej koreňovej morfémy alebo pomocou toho istého afixu – v našom prípade napr. *assemblage*, *criblage*, *tamissage*, *concassage*, *broyage*. Jedným z jeho podtypov je **derivačné pole**, ktoré tvoria deriváty toho istého znaku (napr. *dalle*, *dallage*, *dalleur*, *daller*). Pomocou neho sa začalo napríklad s rozlišovaním jednotlivých významov polysémického slova, a to na základe odlišných derivačných reťazcov. Mimo teórie polí sa vo francúzštine tento typ označuje ako *famille de mots* a v slovenčine ako *slovotvorné hniezdo*.
18. **morfosémantické pole** Pierra Guirauda (1967) kombinuje analógie formy a významu, zahŕňajúce všetky deriváty a kompozitá danej lexikálnej jednotky z hľadiska ich formy a obsahu.⁶³ Konštituovanie tohto druhu poľa spočíva v nájdení formálneho prvku a zároveň obsahového prvku spoločného pre všetky

⁶¹ Dolník tieto obsahové systémy člení na **kategoriálne** a **situačno-tematické**. Jednotky kategoriálneho poľa sa združujú na základe takých sém ako kvalitatívnosť, smerovosť, personálnosť, dejovosť... čiže spájajú lexikálne jednotky viacerých slovných druhov, čím dochádza k tzv. disperzii sémantického príznaku medzi rôzne slovné druhy. Situačno-tematickými poľami sa zaoberá lingvodidaktika a používajú sa napríklad pri tvorbe učebníc a slovníkov k tematickým celkom týchto učebníc.

⁶² Podobne i Filipec (1973, 1976) hovorí o čiastkových onomaziologických systémoch a na druhej strane o sémantických poliach (pod poľom chápe 1. paradigmatické zoskupenie lexikálnych jednotiek so spoločnou sémou/archisémou a 2. štruktúru významov polysémického slova). Citované podľa Blanára (1984).

⁶³ **Les champs morpho-sémantiques** groupent un mot donné, la totalité de ses dérivés et composés, envisagés dans leur expression et leur contenu".

doň patriace jednotky, (*le commun dénominateur lexical*) napríklad pole „úderu“ („coup“) – všetky výrazy označujúce úder na sémantickej, morfolologickej i fonetickej úrovni (a pri každom z výrazov sa pridáva činnosť, agens, nástroj, výsledok). Guiraud sa tým snažil dokázať, že medzi formou a obsahom existuje etymologický vzťah, no práve táto snaha sa stala terčom kritiky, keďže išlo o vykonštruovanú, etymologicky nedoloženú príbuznosť. Ako upozorňuje Mounin (1999:72), Guiraud tento pojem sám označoval veľmi nejednotne. Jednak používal variantný pravopis – „morfosémantický“ i „morfo-sémantický“, a jednak tento termín nazýval aj **lexikologickým poľom**. Kritika mu navyše vyčítala aj štruktúrnú motiváciu zvoleného termínu, keďže cieľom jeho analýz bola identifikácia invariantnej podoby koreňa a zistenie jeho sémantickej výdatnosti.

19. **tematické polia** združujú také jednotky, ktoré sa dajú v rámci danej tematickej situácie funkčne použiť, pričom vnútorná organizácia tohto typu poľa závisí od istého počtu parametrov psychosociálnej oblasti. Usporiadanie jeho jednotiek podľa Matorého je veľmi subjektívne, keďže závisí od činnosti jednotlivca, ktorý sa ocitne v danej situácii. Preto sa tento typ poľa nachádza na križovatke lingvistiky, psychológie a sociológie. Za tematické pole možno v terminológii označiť napríklad glosáre s kľúčovým nadradeným termínom, naznačujúcim vybranú tematickú oblasť.
20. **asociatívne pole**⁶⁴ zaviedol do lingvistiky Charles Bally, ktorý tvrdil, že každá lexéma môže u každého jednotlivca vyvolať iný počet a hlavne iný typ asociácií, jednak na základe formy a jednak obsahu.

Okrem **pojmových polí** sú na rozhraní lingvistiky a ďalších disciplín (psychológie, psycholingvistiky, logiky, atď.) aj **tematické** a **asociatívne polia**.

3.2.1 Problematika ohraničenia a skúmania lexikálno-sémantického poľa

Teória jazykových polí skrýva v sebe napriek svojej popularite u lingvistov niekoľko nedoriešených otázok. Lingvistika musela totiž po čase priznať, že mikroštruktúry slovnej zásoby sa odhaľujú oveľa ťažšie ako predpokladala teória polí, ktorá sa domnievala, že pracuje s minimálnymi jazykovými významovými jednotkami.

⁶⁴ Ensemble de mots constitué par les rapports formels ou sémantiques qu'on peut percevoir entre eux par association mentale.

Ako neskôr poznamenal Guiraud (1978)⁶⁵ či Weinreich (1953)⁶⁶, analógia s fonológiou a jej minimálnymi jednotkami v lexike nestačí.

Jedno z hlavných úskalí teórie polí predstavuje ohraničenie týchto subsystémov najmä pokiaľ ide o pojmové pole, pričom problém nastáva aj pri vymedzovaní jednotlivých pojmov. V prípade odbornej lexiky okrem toho treba vziať do úvahy fakt, že nie vždy sa štruktúra danej oblasti presne odzrkadlí aj v jazyku. Ak sa konfrontuje táto oblasť v dvoch a viacerých jazykoch, vyvstáva navyše problém odlišnej klasifikácie reality v rámci jednotlivých jazykových spoločenstiev.

Na túto rôznorodosť členenia a rozsahu lexikálno-sémantických polí poukazuje Mounin (1972:287) a upozorňuje, že vyplýva zo subjektívnosti ich vytvárania jazykovým spoločenstvom. Segmentácia polí na jednotlivé členy totiž v bežnej jazykovej praxi záleží od historického, kultúrneho a prírodného kontextu, v ktorom jazykové spoločenstvo žije (pozri jeho známu analýzu poľa obydlie).

Jedným z objektívnych kritérií ohraničenia jazykového poľa môže byť podľa Igora Němca (1995:186) aj *spájateľnosť* skúmaných lexém, v rámci ktorej sa okrem paradigmatických vzťahov berie do úvahy aj syntagmatika, teda ich syntakticko-sémantický potenciál spájateľnosti (napr. paradigma slovies odkazujúcich na úpravu povrchu konštrukcií s akuzatívnym doplnením – *couvrir*; *recouvrir*; *revêtir* atď. pozri II.3).

Druhým okruhom je otázka riešenia vzťahov medzi jednotlivými poľami napríklad pri polysémii, keďže v zásade nejde, ako upozornil Coseriu, o mozaiku ale často o navzájom sa prekrývajúce mikrosystémy.

A napokon treba vyriešiť otázku ako tieto štruktúry skúmať, pričom sa ponúkajú dve základné lingvistické metódy:

- a) **Analytická metóda**, v tomto prípade ide o komponentovú analýzu, t.j. snahu o dekompozíciu obsahu na jednoduché, minimálne obsahové prvky. Z hľadiska všeobecnej lingvistiky ju možno označiť za semaziologický postup.
- b) **Syntetická metóda**, spadajúca do rámca onomaziológie, pri ktorej sa zvolí oblasť záujmu a následne sa hľadajú jazykové jednotky, ktoré ju pokrývajú.

⁶⁵ Le champ ne constitue pas un organisme au même titre qu'un système phonologique où chaque terme assure une fonction commune nécessaire à l'ensemble – les champs morpho-sémantiques (1978:287).

⁶⁶ Slovník určitého jazyka je štruktúrovaný oveľa voľnejšie ako jeho fonológia a gramatika. (citované podľa Mounin 1999:82)

Obe metódy sa prirodzene v praxi prelínajú, čo môžeme potvrdiť aj naším skúmaním stavebnej terminológie. Prvú sme použili pri analýze časti báзовých termínov a druhú pri dopĺňaní ďalších termínov vybraného lexikálno-sémantického poľa.

3.2.2 Teória polí a konfrontačná lingvistika

Štruktúra sémantického poľa v istom jazyku nepodlieha homogénnej klasifikácii, ale naopak, je tvorená viacerými hľadiskami – napr. pri Mouninovom poli „obydlia“ (1998:93) sa ponúka niekoľko možných klasifikácií, ktoré sa navzájom vylučujú, preplietajú, či náhodne prekrývajú. Dvojnásobne to platí pri porovnaní dvoch a viacerých jazykov. Práve konfrontácia čiastkových lexikálnych systémov viacerých jazykov poodhaľuje odlišnú segmentáciu reality daných jazykových spoločenstiev.

Pre Dolníka (1993:29) je analýza lexikálno-sémantických polí, respektíve onomaziologických paradigiem, základom pri konfrontácii lexikálnych jednotiek. Sám túto metódu nazýva konštrukciou polylingválnej alebo bilingválnej onomaziologickej paradigmy, pričom jej konštituovanie sa uskutočňuje na základe rovnorodých onomaziologických lexikálnych paradigiem porovnávaných jazykov. Pri jej tvorbe sa

1. vyberie východiskový pojem (u Dolníka obsahová veličina);
21. na základe onomaziologickej metódy sa zhromaždia množiny lexikálnych foriem, ktoré sa k tomuto pojmu v oboch jazykoch vzťahujú;
22. zisťujú sa sémantické rozdiely v oboch množinách nájdených lexikálnych jednotiek (vnútrojazykové konfrontácie na základe semaziológie);
23. a napokon sa vytvorené paradigmy porovnávajú.

Napríklad pri konfrontácii lexikálno-sémantického poľa dvoch jazykov sa, ako upozorňuje Campenhoudt, oveľa jednoduchšie popisuje štruktúra týchto paradigiem a identifikujú sa tzv. lakúny, napríklad v hierarchických vzťahov hyperonymie a hyponymie než pri intralingválnej analýze⁶⁷.

V prípade, že sa skúmaný mikrosystém dvoch jazykov zhoduje, možno prebrať Lyonsovu terminológiu a nazvať ich sémanticky *izomorfnými*, t.j. možno u nich odhaliť rovnakú sémantickú štruktúru. Lyons upozorňuje, že stupeň izomorfizmu sa líši

⁶⁷ Ces vides apparaissent de manière beaucoup plus évidente encore lorsque l'on compare les réseaux sémantiques de différentes langues, même dans un domaine spécialisé. (2001:17)

v závislosti od skúmaných jazykov⁶⁸. Táto otázka sa rieši aj v rámci terminológie, pričom možno povedať, že izomorfnosť jazykov v mnohom závisí od oblasti alebo špecializácie a takisto stupňa poznania tejto oblasti v skúmaných jazykoch.

Pokiaľ ide o lakúny, konkrétne o neexistenciu hyperoným z lexikálneho či terminologického hľadiska, francúzsky lingvista Gaudin (2003:160) v tejto súvislosti hovorí o jave *izonymie*, teda vzťahu dvoch a viacerých jednotiek na tej istej úrovni bez vyjadreného hyperonyma. Nejde o kohyponymá, ako by sa mohlo na prvý pohľad zdať, tie totiž implicitne predpokladajú existenciu hyperonyma, ale o *izonymá*. Pre preklad i lexikografickú prax je táto otázka veľmi dôležitá, keďže ju lexikograf i prekladateľ musí riešiť neustále. Ak archiseméma nemá svoju formu výrazu čiže archilexému, túto lakúnu možno najmä v preklade vyplniť napríklad neologizmom alebo opisnou parafrázou na spôsob definície (v našej práci sme tento problém riešili napríklad pri termíne *revêtement*, pozri II. 3).

3.3 Využitie teórie jazykových polí v terminológii

Teória jazykových polí sa, prirodzene, objavila aj v terminologických prácach a analýzach.

Pojem //pole// definuje napríklad Maria Teresa Cabré ako súbor vzťahov medzi termínmi, no tam sa podobnosť s vyššie spomenutými koncepciami končí, pretože *pojmové pole* tejto katalánskej terminologičky sa rozširuje na celú špecializovanú lexiku daného odboru⁶⁹.

Lerat hovorí, že *pojmové pole* sa vytvára na základe logických vzťahov, medzi ktoré zaraďuje sémantické fenomény – striktnú *hyperonymiu*, *antonymiu* a *synonymiu*. Zároveň ich nazýva jazykovými poľami, pretože ich základom sú pomenovania, ktorých používanie je však viazané na odborné kruhy⁷⁰.

Kocourek síce narába s odborným pomenovaním *terminologické polia*, no jeho definícia sa nápadne podobá koncepcii jazykového poľa jeho predchodcov. Tento typ lexikálnej alebo, ako ju tiež nazýva, terminologickej štruktúry totiž podľa neho

⁶⁸ Chaque langue a une structure sémantique qui lui est propre. Quand les sens d'une langue peuvent être mis en correspondance terme à terme avec ceux d'une autre, on dit que les deux langues sont sémantiquement isomorphes, c'est-à-dire qu'elles ont la même structure sémantique. Le degré d'isomorphisme sémantique entre les langues varie considérablement. (1970:45)

⁶⁹ Termín je vo vzájomnom vzťahu s ostatnými termínmi, ktoré tvoria rovnakú špecializovanú oblasť a spolu s nimi tvorí – pojmové pole. (1998:174)

⁷⁰ Les relations logiques permettent de constituer des **champs notionnels** dotés de propriétés héréditaires: l'hyperonymie, la synonymie et l'antonymie strictes. Ce sont des **champs linguistiques** puisqu'ils sont à base de dénominations, mais leur usage est lié à des milieux de spécialistes. (1995:91)

predstavuje súbor vzťahov, ktoré existujú medzi jednotlivými členmi a ktoré môžu byť vytvorené na formálnom a/alebo sémantickom základe, predstavujúcim konštitučný prvok⁷¹. Delí ich na **vertikálne** (série hyperoným a hyponým) a **horizontálne sémantické polia** termínov (združujúce kohyponymá). Použitie prívlastku *sémantický* v tomto viacslovnom termíne možno takisto pripísať jeho sémantickému nazeraniu na terminológiu.

Delimitácia tohto typu poľa je jednoduchšia vzhľadom na štruktúru zvoleného odboru, ktorá sa opiera o pojmový systém a sčasti ho odráža. Podľa niektorých autorov (Depecker:2000) dokonca problematika vnútornej štruktúry a hraníc poľa v terminológii odpadá, pretože vymedzenie takýchto subsystémov a ich členov je dané samotnou tematikou a definíciami. S týmto tvrdením možno súhlasiť s istými výhradami (pozri kapitolu Kamenivo), no platí napríklad pri nomenklatúrach niektorých odborov odrážajúcich biologické či zoologické pojmové polia alebo mimojazykovú štruktúru chemických prvkov a zlúčenín⁷².

Terminologické pole možno vymedziť v prvom rade pomocou definície pojmu, respektíve pojmov, keďže v ideálnom prípade sa tvorí z podstatných príznakov pojmu a ich vzájomných vzťahov. Nevýhodou je, že príznaky sa do nej vyberajú podľa

⁷¹ Un groupe d'unités lexicales liées par un rapport formel et/ou sémantique [...] s'appellera **champ terminologique**. (1991:159)

⁷² Podrobnejšie pozri Goffin (1973: 238)

zvoleného uhla pohľadu, podľa typu zvoleného popisu, podľa stupňa presnosti, kultúry atď. (pozri 4.6).

Hlavný prínos analyzovania lexikálnych mikrosystémov ako jedného z lexikografických a terminografických postupov zhŕňa Dolník (1993: 30) v nasledovných štyroch bodoch:

1. určenie ekvivalentov lexikálnych jednotiek, včítane čiastočnej a nulovej ekvivalencie,

24. určenie zhodných a odlišných črt v lexikálnych formách ekvivalentných lexikálnych jednotiek, ktoré stvárajú ich sémové štruktúry,
25. určenie inventára významových komponentov (sém), relevantných pre porovnávané jazyky a ich distribúciu v konfrontovaných paradigmách,
26. určenie zhodných a odlišných črt v štrukturácii porovnávaných mikrosystémov, v ktorej sa prejavuje spôsob jazykového členenia výseku skutočnosti, na ktorú sa

zvolená obsahová veličina vzťahuje, s čím súvisí aj zisťovanie lakún v lexikálno-sémantickom systéme daného jazyka.

Za devízu konfrontácie lexikálno-sémantických polí pre terminografiu považujeme možnosť rozšírenia a skvalitnenia výsledného produktu, ktorý takto ponúkne ucelenejšiu predstavu o odbornom jazyku i samotnej oblasti. Explicitne to vyjadril Ducháček (1967:31) vo svojej monografii *Précis de la sémantique française*.

Upozornil v nej na fakt, že ak sa jazykové jednotky usporadúvajú na základe viacerých hľadísk, napríklad podľa ich príslušnosti k jednotlivým poliam, výsledkom bude zlepšenie lexikografických diel, pretože umožnia lepšie zachytenie obsahu týchto jednotiek.

Okrem lexikálno-sémantických polí sa v terminológii a terminografii využívajú aj tematické polia, ktoré sú komplexnejšie a to nielen pri výbere jazykových jednotiek

do odborného slovníka, ale aj pri tvorbe jeho makroštruktúry. Máme na mysli tematické verzus abecedné usporiadanie hesiel.

Ako príklad môžeme uviesť Maquetov Analogický slovník francúzskeho jazyka z roku 1971⁷³, ktorý síce obsahuje abecedný zoznam lexikálnych jednotiek, no ten iba odkazuje na príslušné, tematicky spracované heslo. Jednotlivé oddiely hesla sú venované rôznym aspektom tematického poľa. V hesle **pierre** (*kameň*) možno napríklad nájsť časť o vzhľade a typoch kameňov, časti o kremičitých a vápencových horninách, časť o drahokamoch a polodrahokamoch, pododdiel o opracúvaní kameňa, pričom heslo uzatvárajú slovné spojenia a frazémy s touto lexikálnou jednotkou. Za nedostatok tohto slovníka možno označiť nesystematickosť mikroštruktúry hesla, keďže sa rôzni od hesla k heslu, neobsahuje vysvetlenie vzájomných pojmových či lexikálnych vzťahov a chýbajú jej aj gramatické informácie. Autor pravdepodobne počítal s tým, že používatelia slovníka budú paralelne používať aj klasický výkladový slovník. Napriek tomu môže byť inšpiráciou pre autorov pri zostavovaní tematicky spracovaného odborného slovníka, ak by sa odstránili spomenuté nedostatky a doplnili napríklad chýbajúce definície, príklady a poznámky o rozdieloch príbuzných jednotiek a aproximatívnych synonym.

V rámci našej práce sme sa rozhodli využiť teóriu poľa na analýzu dvoch skupín termínov z oblasti stavebníctva: jednak časti **tematického poľa** povrchovej úpravy **konštrukcií** (pozri II. 3.), jednak **onomaziologickej paradigmy kameniva** (pozri II. 2.) vo francúzštine a slovenčine. Ide teda predovšetkým o jazykové pole, keďže sme sa sústredili na termíny ako jazykové znaky a ich vzťahy. Práve vďaka vytvoreniu týchto paradigiem sme mohli identifikovať diferenciačné príznaky termínov, ktoré sa v niektorých prípadoch ukázali ako relevantné aj na interlingválnej úrovni. Zároveň sme neobišli ani vzťah týchto jazykových znakov k pojmom, keďže sme sa pri ohraničovaní polí riadili nielen ich výskytom a frekvenciou v textoch, ale aj definíciami, získanými zo slovníkov, encyklopédií a noriem.

⁷³ Maquet, Ch.: Dictionnaire analogique. Larousse, Paris 1971

*“Une définition n’est rien autre
qu’une explication du sens d’un mot
par plusieurs autres mots non synonymes”.*
John Locke

4 DEFINÍCIA

K možnostiam ako štruktúrovať terminologické polia patrí aj definícia, ktorá ich prvky pomáha vymedziť a zároveň naznačuje či priamo dokladá ich vzájomné vzťahy. Niektorí terminológovia ju dokonca považujú za jeden zo základných kameňov terminológie⁷⁴.

4.1 Štruktúra definície

Každú definíciu bez ohľadu na typ možno rozdeliť na dve časti – definovaný výraz – **definiendum** (*le défini*) a definujúcu časť **definiens** (*le définissant*), čo Kocourek (2001:34) nazýva *nukleárnou definíciou* a Greimas definíciou sémického jadra.

Na definícii ako takej sa dajú demonštrovať dva základné, komplementárne postupy lexikálnej sémantiky – onomaziologický a semaziologický. V smere *definiendum* → *definiens* máme totiž pri procese definovania do činenia s identifikáciou sém, čiže semaziologický postup od formy k obsahu (v chápaní pražského štrukturalizmu a jeho teórie funkčnej vetnej perspektívy by išlo navyše o rému). Ak sa, inšpirovaní Kocourkom, pozrieme na túto dvojicu z opačnej strany, dostaneme sa k aktu pomenúvania, keď *definiendum* možno vzhľadom na *definiens* označiť ako *signifikát* (onomaziologický postup).

4.2 Definícia a lingvistika

O problematike definície existuje v súčasnej lingvistike množstvo prác predovšetkým z oblasti lexikografie a terminológie – aplikačných jazykovedných disciplín, no jej význam pre samotné jazykovedné analýzy sa podceňoval, keďže sa považovala za výhradnú doménu logiky. Jej nezastupiteľnú úlohu v sémantike začali stavať do popredia viacerí lingvisti, napríklad Georges Mounin (1998:126), ktorý tvrdil, že „definície *signifikátu* môžu, či skôr musia predstavovať materiál na vedeckú lingvistickú analýzu“⁷⁵, pričom súhlasí s viacerými autormi, že takáto analýza je

⁷⁴ Napríklad De Bessé (90:253): „Le lien entre la définition et le terme est l’un des fondements de la terminologie“.

⁷⁵ „[...]les définitions des signifiés peuvent ou doivent constituer le

lingvistickou operáciou v pravom slova zmysle. Ešte radikálnejší postoj zaujal Kocourek (2001:29), ktorý síce priznal definícii interdisciplinárny štatút, avšak na druhej strane ju označil za výsostne lingvistickú štruktúru⁷⁶.

V rovnakom lingvisticko-sémantickom duchu formulujú definíciu definície Greimas a Courtés (1979:86 §2): „Definícia semémy spočíva v dekompozícii na sémy a v určení ich vzájomných vzťahov“⁷⁷, čím sa naznačuje jej posun do oblasti sémickej analýzy, teda do roviny vzťahov vo vnútri znaku, v jeho obsahovej časti.

Môžeme teda zhrnúť, parafrázujúc Kocourka (2001:37), že definícia ako výsledok sémantickej analýzy jazykovej jednotky, je vlastne formulovaním jej významu⁷⁸. Možno však rovnako charakterizovať definíciu aj v terminológii?

4.3 Je definícia v terminológii vyjadrením pojmu alebo významu?

V oblasti terminológie zákonite vyvstáva otázka, či definícia termínu stváraňuje „len“ jeho *signifikát*, prípadne jeho signifikačný význam, alebo pojem. Ak však stojíme za úvodnou tézou, že terminológia spočíva v presahu pojmovej, myšlienkovej roviny do jazyka a skúma rovnako pojmy ako ich jazykové označenia, potom sa nemožno uspokojiť s konštatovaním, že definícia nemá s pojmom nič spoločné. Využívanie metajazyka ako spôsobu formalizovania jej obsahu naznačuje vplyv nelingvistického, logického prístupu.

Podľa Depeckera (2005: 94) jazyková definícia v terminológii jednoznačne popisuje pojem. Definícia predstavuje mikrosystém skladajúci sa z hierarchizovaných príznakov pojmu a ich vzájomných vzťahov. Na základe vyjadrenia rodového pojmu (*genus proximum*) sa pojem definuje a zaraďuje do vyššej triedy zhodných objektov a pomocou špecifikačných príznakov – *differentia specifica* sa z tejto triedy vydeľuje a začleňuje do príslušného druhu. Odraz týchto príznakov, aj keď nie zrkadlový, možno odhaliť v rovine jazyka v obsahových prvkoch, s ktorými pracuje štrukturálna sémantika.

Aj v súvislosti s obsahom lexikálnej, respektíve terminologickej jednotky sa hovorí o hierarchii, ktorú tvoria sémantické príznaky, odlišujúce sa stupňom abstrakcie.

matériau d'une analyse linguistique scientifique."

⁷⁶ Bien qu'elle appartienne à toutes les disciplines, la définition est une structure et ressource éminemment linguistique.

⁷⁷ La définition d'un sémème consiste dans sa décomposition en sèmes et dans la détermination de leurs relations réciproques.

⁷⁸ Chceme ešte upozorniť, že Kocourek takto definuje jeden z významov termínu definícia, pretože, ako zdôraznil, tento označovaný obsahuje aj semému vyjadrujúcu proces tvorby definície.

Za najvyššie sa považujú *kategoriálne*, nazývané aj *klasifikačné* či *integračné*, ktoré predstavujú sémantické jadro. Pri analýze lexikálno-sémantických systémov sú však dôležité príznaky nižšej úrovne – *identifikačné*, *kategoriálno-sémantické* alebo *generické*, ktoré v rámci týchto paradigiem predstavujú základ všetkých ich členov – a najnižšej abstrakcie – *diferenciačné*, pomocou ktorých sa vydeľujú blízke významové štruktúry. Ako upozorňuje Blanár (1984:32), „ich vzťah k pomenovanej realite je relatívne najbezprostrednejší“. Práve tie hrajú kľúčovú úlohu pri lexikografickom ale aj terminografickom opise obsahu lexikálneho významu, keďže tu dochádza k prelínaniu lingvistickej a mimojazykovej sféry.

Podobne, ako sa pri tvorbe termínu vyberajú z logického spektra relevantné príznaky, aj zostavovaniu definícií predchádza výber. Depecker (2000:94) upozorňuje, že táto selekcia príznakov je podmienená istým pohľadom na daný objekt, stupňom presnosti popisu, kultúrou atď. V praxi preto môžu dvaja autori ten istý termín definovať odlišne, neúplne, až protirečivo, čo platí rovnako pre učebnice a normy ako aj encyklopédie a slovníky. Iným dôvodom, s negatívnymi dôsledkami, môže byť subjektivita, nekonzistentnosť a nesystémovosť zostavovateľov definícií.

4.4 Typológia definícií

V odbornej literatúre možno nájsť rôzne klasifikácie definícií. Napríklad filozofické práce uvádzajú typológie obsahujúce 18 až 72 druhov. Približne desať typov spomína aj český *Manuál lexikografie* či Sagerov *Practical Course in Terminology Processing*.

Najznámejším druhom definície je aristotelovská definícia. Jej výstižnú charakteristiku možno nájsť v renomovanom francúzskom výkladovom slovníku *Trésor de la langue française*:

*LING. Analyse sémantique d'un mot par l'indication de son genre prochain et de ses traits spécifiques, et/ou par sa mise en relation avec un ou plusieurs autres mots du discours ou de la langue [...]*⁷⁹

PREKLAD: sémantická analýza slova naznačujúca jeho najbližší nadradený druh a špecifické príznaky, a/alebo usúvzťažňujúca toto slovo s jedným alebo viacerými inými slovami prehovoru alebo jazyka.

⁷⁹ Trésor de la langue fr. 1978, t. 6:948

Ide o tzv. ideálnu definíciu⁸⁰, ktorá sa v praxi všeobecnej lexikografie vždy prezentovala ako vzor, pričom by mala zodpovedať viacerým kritériám. V súčasnosti sa najčastejšie označuje za intenzionálnu (klasickú) definíciu⁸¹ (vo francúzštine – définition générique, définition par compréhension alebo par intension, Sager ju nazýva definition by analysis). Ako príklad na tento typ sme vybrali definície zo všeobecných výkladových slovníkov Hachette (francúzska definícia) a KSSJ (slovenská definícia), pričom sme tučným písmom naznačili generický príznak (vyjadrený hyperonymom) a špecifické príznaky podčiarknutím:

***Pavé** n. m. **Morceau** de grès, de pierre dure, de bois, etc., généralement taillé en parallélépipède, qui sert au revêtement d'un sol, d'une chaussée. (Hachette)*

⁸⁰ Treba však podotknúť, že nie vždy sa ukazuje ako ideálny typ, pretože nie vždy je najbližší generický termín známy, respektíve cieľový adresát slovníka tento hierarchicky najbližší termín nemusí poznať.

⁸¹ **Intenzionálna definícia** (Čermák 1995:75) – najbližší nadradený pojem k definiendu (genus proximum, trieda, do ktorej heslové slovo vstupuje ako prvok) a k tomu minimálne jeden rys charakteristický pre definiendum (differentia specifica, odlišnosť od iných prvok tej istej triedy – jeden alebo viac, podľa toho, koľko ich treba na odlišenie).

Dlažba -y -žieb ž. **tvrdá pokrývka** cesty, priestranstva ap. (KSSJ)

Piesok -sku m. 1. jemnozrnná **hmota** zo zvetraných kremenitých hornín: riečny piesok; zrnko piesku; osievať piesok, bagrovať piesok (KSSJ)

Jej opakom je **extenzionálna definícia** (enumeratívna, rozsahová, po francúzsky *définition par extension*) – definiendom je spravidla určitý všeobecný pojem, ktorý sa definuje vymenúvaním podradených pojmov, ktoré sú voči tomuto

nadradenému pojmu vo vzťahu inklúzie. Lexikografická prax ju síce veľmi neodporúča, aj pre jej neúplnosť, no občas sa objavuje, resp. kombinuje, s predchádzajúcim typom:

Habillage n.m. - Ensemble des éléments légers de finition des parois intérieures des locaux, autres que les revêtements eux-mêmes : ce sont les plinthes, cimaises, corniches, couvre-joints, moulures, etc. (Vigan)

Na okraj by sme chceli podotknúť, že výskyt termínov *nadradený druh* a *špecifický príznak* v definíciách jednotlivých typov definícií naznačuje presahy lingvistov a terminológov do roviny myslenia.

Z ďalších typológií môžeme spomenúť trojčlennú klasifikáciu definícií katalánskej terminologičky Cabré (1998:182), vytvorenú na základe odlišného obsahu, predmetu, ktorý popisujú, prípadne spôsobu, akým ten istý predmet opisujú. Priznáva

však, že v praxi sú rozdiely medzi jej *lingvistickou* (definuje jazykový znak), *ontologickou* (definuje objekt reality) a *terminologickou* (definuje pojem) definíciou⁸² veľmi vágne a pri formulovaní konkrétnych definícií sa ich prvky miešajú. Aj Otman (1996:17) stavia do opozície dva typy definícií – *encyklopedickú definíciu* (rovná sa ontologickej z predchádzajúcej typológie), ktorá sa usiluje čo najvyčerpávajúco popísať objekt, zatiaľ čo *lingvistická* či *lexikografická definícia* sa uspokojuje so zahrnutím nevyhnutných sémantických príznakov, postačujúcich na identifikáciu definienda a jeho odlíšenie od ostatných lexikálnych jednotiek.

Autori českého Manuálu lexikografie rozlišujú termíny *definícia* a *výklad*. Kým prvý (1995: 31) označujú za formuláciu v zmysle matematiky a logiky, druhý podľa nich lepšie spĺňa požiadavky lexikografickej teórie, t.j. hlbšie poznanie obsahu lexémy-semémy a jazykovej sebareflexie⁸³. Túto dichotómiu však nedodržiavajú v celom diele, keďže už v časti venovanej metajazyku slovníka sa hovorí o extenzionálnej a intenzionálnej definícii, pričom Blatná – autorka tejto časti – kladie znamienko rovná sa medzi tzv. *slovníkovú definíciu*, *definíciu* a *kvalitatívny výklad*. V šiestej kapitole rozširuje Svatava Machová (1995:148) túto dichotómiu na oblasť terminológie a v nadväznosti na už spomenutú klasifikáciu termínov podľa príslušnosti k humanitným či naopak prírodným vedám (pozri kapitolu o termíne 1.2.1) priznáva prvým nárok na *definíciu* a druhým, teda pseudopreskriptívnym termínom patriacim k prevažnej časti humanitných vied, zase *výklad*.

Stručný prehľad definičných typov a klasifikácií môžeme uzavrieť konštatovaním, že typ definície závisí od adresáta, cieľa a typu lexikografického produktu.

4.5 Terminologická/terminografická definícia

Doteraz sme hovorili viac o definícii jednotiek všeobecnej slovnej zásoby. V tejto podkapitole sa však budeme venovať len terminologickej definícii, ktorú sme už spomínali spolu s typológiou Marie Teresy Cabré.

⁸² **lingvistická** (opisuje jazykový znak; neobsahuje všetky charakteristiky pojmu, ale len tie, ktoré slúžia na odlíšenie daného jazykového znaku od ostatných), čo sa rovná *systémovému, štruktúrnemu významu*

ontologická (opisuje predmet mimojazykovej reality; obsahuje všetky špecifické prvky pojmu vonkajšie i vnútorné, základné i doplnkové) = *referenčný alebo denotačný význam*

terminologická (opisuje pojem v pojmovom systéme istej oblasti, pričom terminologická definícia deskriptívneho typu popisuje pojem výhradne v rámci istej odbornej oblasti a nie vzhľadom na jazykový systém)

⁸³ „Výklad (definiens) ako výsledok výkladového, definičného procesu je metajazykovou explicitnou formuláciou semémy zakladajúcej sa na prvkoch a pravidlách jazykového systému.“ V ich chápaní je výklad oproti definícii obohatený o prvky sémantického, pragmatického, gramatického, komunikačného a štylistického rázu.

Zvyčajne sa hovorí, že **terminologická/terminografická definícia** je presnejšia, kompletnejšia a má bližšie k deskripcii než **lexikografická definícia**. V teórii terminológie a najmä vo viedenskej tradícii ide pri tvorbe definície o prioritnú činnosť, ktorej cieľom je nájsť jazykové vyjadrenie pojmu. Tento názor zakotvujú ISO normy 704: 2000 a 1087: 1990/2000, s ktorými sa stotožňujú viacerí terminológovia:

Definícia je výpoveď, ktorá popisuje pojem, a ktorá v rámci istého pojmového systému umožňuje tento odlíšiť od ostatných pojmov⁸⁴.

V podstate ide o už spomínanú intenzionálnu definíciu⁸⁵:

Pavé n.m. - **Élément cubique de bois ou de roche dure** (calcaire, grès, granite), généralement destiné au **revêtement des chaussées ou des routes.** (GDT)

Dallage n.m. - **revêtement de sol** constitué soit par une **chape en ciment**, soit par des **dalles préfabriquées de formes diverses.** (Kurtz)

Bardage n.m. - **revêtement partiel ou total, constitué de planches ou de contreplaqué, de la partie en élévation d'une construction.** (Kurtz)

Dlažbová kocka – **stavebný prvok z prírodného kameňa opracovaný do tvaru kocky, prípadne kvádra (len na vonkajšiu dlažbu).** (NORMA STN 72 1815)

Dlažba – **vodorovná konštrukcia** vyrobená z **kociek** uložených na spoločnom podklade do spojovacieho/vyrovnávajúceho materiálu. (SNS I)

Piesok – **sypká usadenina** obsahujúca zrná kremeňa, živca, sludy a i. veľkosti 0,05 až 5,0 mm, často aj hlinité, ilovité, slienité a humusovité primiešaniny. (SNS I)

Aj Sager (1990:42) zdôrazňuje systémovosť tohto druhu definície ako jedinej prípustnej v rámci terminológie. On sám ju nazýva ***analytickou*** a tvrdí, že vyčerpávajúco a systémovo identifikuje pojem v rámci vedného odboru vzhľadom na všetky ostatné⁸⁶.

Lerat (90a:73), odvolávajúc sa na Dubuca (1980), navrhuje doplniť dichotómiu intenzionálnej a extenzionálnej definície o tzv. ***funkčnú*** alebo tiež ***operatívnu definíciu***,

⁸⁴ Définition: énoncé qui décrit une notion et qui, dans un système notionnel, permet de la différencier d'autres notions. ISO 1087: 1990

⁸⁵ Véronique Gesché vo svojom článku Evaluation des définitions d'ouvrages (Meta XLII 2, 1997) uvádza, že z 1250 definícií pochádzajúcich z viacerých učebníc z oblasti vedy a techniky bolo až 50% definícií analytických. Až 64% pozostáva z 1 vety, 17% z dvoch, 5% z troch viet a 14% má viac než tri vety. Z jej analýzy definícií vyplýva aj záver, že o čo je definícia kratšia, o to je väčšia pravdepodobnosť, že na začiatku definiensa bude figurovať správny nadradený druh.

⁸⁶ Analythic definition, which fully and systematically identifies a concept with respect to all others in the particular subject field.

ktorá sa často kombinuje s intenzionálnou. Ide o definíciu vyjadrujúcu tzv. kognitívny kontext pojmu – vlastnosti, účel, využitie daného objektu, čím vytvára väčší priestor na uchopenie zložitejších terminologických vzťahov (pozri 4.10):

***Tkáčsky stav** (oblasť: výroba látok tkaním) – prístroj umožňujúci prepletať (účel) útkové a osnovné vlákna (látka) a vytvoriť tak tkaninu (výsledok).⁸⁷*

Bruno de Bessé (1990:263) odlišuje **terminologickú definíciu** od **terminografickej**. Kým terminologická pochádza z pera tvorcu, alebo aspoň prvotného definovateľa pojmu, či už je to vedec alebo tvorca legislatívy, terminografickú možno nájsť v slovníku – predstavuje opis špecializovanej lexikálnej jednotky v danej oblasti.

Na záver zhrnieme, že **terminologická definícia** identifikuje pojem a zároveň ho klasifikuje v rámci osobitného pojmového systému danej disciplíny. Pritom sa kladie

⁸⁷ **métier à tisser** (domaine: tissage) – machine permettant d'entrelacer (effet) les fils de trame et les fils de chaîne (matière) pour constituer un tissu (fin)

dôraz na jej úplnosť a presnosť (Sager, Machová). Terminologická definícia sa svojou štruktúrou od definícií všeobecných slovníkov nelíši, vyjadrenie základných dvoch znakov v prípade intenzionálnej definície (t.j. najbližší nadradený pojem a špecifické príznaky) však zodpovedá spôsobu odborných kruhov a nie celej jazykovej komunity. Lerat vidí rozdiel aj v tom, že kým definiens lexikografickej intenzionálnej definície obsahuje hyperonymum nadradeného pojmu, pri terminologickej ide o najbližší nadradený pojem (pozri uvedené definície **pavé** všeobecného výkladového slovníka

a z terminologického stavebného slovníka – protiklad *morceau* x *élément* – a slovenskej lexémy **piesok** – protiklad *hmota* x *usadenina*).

4.6 Kritériá tvorby definícií

Pre tvorbu predovšetkým terminologických definícií existuje mnoho pravidiel, pričom k základným požiadavkám pri ich zostavovaní patrí:

1. Pravdivosť a objektivita, čo znamená, že definícia musí nestranne a vecne opísať zvolený pojem.
27. Jednoznačnosť a presnosť– definícia sa vzťahuje iba na jeden pojem v rámci terminologickej sústavy a jej úlohou je umožniť odlíšenie definovaného pojmu/termínu od ostatných podobných pojmov/termínov toho istého odboru alebo iných vedných odborov.

28. Funkčnosť – metódy definovania sa líšia podľa cieľa a využitia definície a v závislosti od rozličných adresátov, čo platí rovnako pre terminológiu ako pre lexikografiu.
29. Zameniteľnosť – definiendum a definiens sú vo vzťahu jazykovej a metajazykovej synonymie. Ak teda do textu dosadíme namiesto definienda jeho definiens, nemal by sa zmeniť jeho význam. Opačný smer nahrádzania, ako podotýka Sager (1990:109), požiadavku zameniteľnosti nespĺňa. Termín je

podľa neho nedostatočnou náhradou za definíciu, keďže „len kompletná a presná definícia je skutočný jazykovým zobrazením pojmu“.

Z formálnych kritérií možno spomenúť požiadavku *stručnosti*, *spisovnosti*, *nocionálnosti*, *formálnej adekvátnosti* vzhľadom na normy definičnej tvorby, či pragmatické kritérium *zrozumiteľnosti* v závislosti od cieľového adresáta atď.

Niekedy sa kritériá dostávajú do rozporu, a preto jedno z nich treba uprednostniť. Hjelmslev (1969:11) napríklad v tzv. empirickom princípe stanovuje, že požiadavka koherencie a požiadavka úplnosti majú prednosť pred požiadavkou jednoduchosti⁸⁸. Podobne Hausenblas (1963:14) požaduje, aby definícia mala takú formu, aká je v daných podmienkach optimálna, aby bola dostatočne explicitná a pritom, ak je to možné, stručná. Z toho vyplýva, že pri formulovaní definície sa kritérium stručnosti a jednoduchosti považuje za sekundárne.

Veľmi často sa tiež uvádza kritérium kategoriálnej zhody⁸⁹ alebo funkčnej ekvivalentnosti definienda, t.j. definiens by mal mať rovnakú funkciu akú má slovný druh definienda, a dodržiava sa najmä pri substantívach a verbách. Táto požiadavka je vlastne predpokladom kritéria zameniteľnosti definiensa za definiendum. Napr. definícia termínu **filler** z Kurtzovho slovníka a jej slovenský náprotivok zo Stavebnického náučného slovníka I:

Filler - *granulat dont les dimensions sont inférieurs à 0,08 mm*

Kamenná múčka – *druh plniva do betónu, v podstate najjemnejšia frakcia kamennej drviny, ktorá sa získava drvením a mletím celistvých hornín (menej ako 0,1 mm)*

Pri iných slovných druhoch sa kritérium kategoriálnej zhody veľmi nedodržiava. Napríklad vo francúzskych terminologických slovníkoch, ako upozorňuje Kocourek (2001:31), sa adjektíva definujú pomocou nominálnej frázy, v rámci ktorej má adjektívum funkciu prívlastku. Nie je to však všeobecné pravidlo, často totiž možno nájsť definiens, ktorý tvorí verbálna syntagma. Ako príklad definovania adjektív

⁸⁸ Hjelmslev dans son principe dit empirique, pose que l'exigence de la cohérence (absence de contradiction) et l'exigence de l'exhaustivité ont la priorité sur l'exigence de la simplicité.

⁸⁹ Na základe nej Kocourek vytvoril koncepciu **kanonickej definície**. Tú tvorí kopulatívna veta neobrazného textu, ktorá formuluje význam nominálnej lexikálnej jednotky v pozícii podmetu a voľnej nominálnej syntagmy v atributívnej funkcii.

uvádzame definície z Viganovho slovníka a jednu slovenskú z Krátkeho slovníka slovenského jazyka:

Argileux *adj.* *Qui contient de l'argile.*

Grenu *adj.* *Se dit d'une roche dont les grains sont visibles, ou perceptibles au toucher.*

Ferreux *adj.* *Qualifie tout minéral ou tout alliage métallique qui contient du fer.*

Železitý *príd.* 1. obsahujúci železo: železitá (minerálna) voda, železitá pôda
2. chem. označuje zlúčeniny trojmocného železa: oxid železitý;

Vo francúzskom výkladovom slovníku stavebníctva od Jeana de Vigan, z ktorého sme tiež čerpali definície pre našu prácu, sa občas vyskytuje definícia v tejto podobe: ***Coupage n.m.*** - *Action de couper, et son résultat* (rezanie, činnosť a jej výsledok). Je to typ tzv. *morfosémantickej* alebo *parafrázovej definície* (Gaudin 2000:145), ktorá sa však môže použiť len vtedy, ak derivát, v tomto prípade deverbatívne substantívum, zachováva sémantickú štruktúru derivačného základu.

Podľa Sagera (1990:44) je najzložitejšou požiadavkou uvedenie charakteristických príznakov pojmu, ktorými sa líši od najbližšieho nadradeného či

podradeného pojmu. Úzkostlivé dodržiavanie tohto kritéria v praxi by totiž znamenalo „redefinovanie“ termínov pri každej zmene terminologického alebo pojmového systému, keďže táto zmena by sa odrazila v opozíciách časti alebo celého príslušného lexikálno-sémantického poľa.

4.7 Funkcie terminologickej definície

Medzi základné funkcie definície, ktoré sme už nepriamo načrtli, patrí:

1. normatívna funkcia – fixovanie vzťahu termín-pojem a tiež významu termínu, čo je podľa Henriho Béjointa špecifická črta terminológie;
30. reprezentatívna funkcia – definícia totiž, rovnako ako obrázok, v lexikografickom diele zastupuje pojem (Sagerov demonštračný typ definície);
31. systémovo-kognitívna funkcia – definícia určuje miesto pojmu, vyjadreného termínom, v pojmovom systéme, a tak sa stáva prostriedkom na

zrekonštruovanie pojmového systému istého odboru, čoho dôsledkom je aj usúvzťažnenie termínu s príbuznými terminologickými jednotkami.

32. explikatívna – k základným funkciám definície, na ktorej sa zhodujú viacerí lingvisti, patrí aj tzv. preventívna, ktorá v prípade zavádzajúcej onomatologickej štruktúry termínu poukazuje na skutočný referenčný vzťah (pozri Horecký 1974).

Tendenciu vyjadriť v definícii *genus proximum* a tiež istý počet špecifických príznakov pojmu možno jednoznačne charakterizovať ako snahu o systémovosť. Aj vďaka takto formulovaným definíciám príbuzných, aproximatívnych synonymných jednotiek možno zostaviť terminologické pole. Z tohto hľadiska je definícia veľmi dôležitým systematizujúcim faktorom najmä v procese tvorby či normalizácie terminológie. Systémovosť sa navyše posilňuje, ako zdôrazňuje Mounin (1998:48) či Kocourek (2001:37), tzv. *interdefiníciou* – ak sa definiens skladá z vybraných špecifických príznakov *abc* a každý z nich je vyjadrený termínom, následne sa stáva definiendom, charakterizovaným inými dištinktívnymi príznakmi *abc*, nemala by však vzniknúť definícia do kruhu⁹⁰.

4.8 Význam definície v terminologickej práci

Pri súčasnej terminologickej práci sa s definíciami najčastejšie stretávame na dvoch miestach – v slovníkoch a v textoch (ide o tzv. definičný kontext, diskurzívne definície, prípadne parafrázy definícií). Práve tieto dva zdroje využíva terminológ alebo prekladateľ, keď potrebuje overiť status termínu lexikálnej jednotky, najmä ak sa skladá z viacerých slov. V prípade, že prekladateľ nenájde v cieľovom jazyku zodpovedajúcu definíciu, môže usudzovať, že takýto terminologický ekvivalent v cieľom jazyku (zatiaľ) neexistuje. Podľa Machovej stačí terminografovi pri posudzovaní preskriptívneho termínu konzultácia súdobej prestížnej publikácie, z ktorej vyberie definíciu a tým sa jeho hľadanie končí. Pri pseudopreskriptívnych termínoch si však terminograf nemôže byť nikdy istý, že ten istý termín nie je v nejakej inej odbornej publikácii použitý v novom konceptuálnom význame, preto musí pracovať aj s primárnymi zdrojmi. Chceli by sme však upozorniť, že v terminológii stavebníctva,

⁹⁰ Ide o **definíciu „do kruhu“ (circulus vitiosus)**, keď sa pri formulácii jedného definienda A použije lexikálna jednotka B, následne sa táto definuje pomocou lexikálnej jednotky C, pričom definícia tejto poslednej obsahuje lexikálnu jednotku A. Najspoľahlivejšou metódou, ako sa definícii do kruhu dá vyhnúť, je vypracovanie metajazyka pripravovaného slovníka a dôsledné zaznamenávanie použitia jeho členov.

ktorá by mala v intenciách Machovej koncepcie patriť k preskriptívnemu typu, sme sa stretli s protirečivými definíciami súčasných francúzskych slovníkov. Podľa nášho názoru je preto pri všetkých termínoch nutná excerpcia primárnych textov a ich porovnanie so slovníkmi a encyklopédiami. Ako príklad môžeme uviesť termín **sablon**, ktorý obsahuje francúzska norma (pozri kapitolu II. 2.), a napriek tomu ho Viganov slovník z použitia v stavebníctve vylučuje a Kurtzov ho definuje len v oblasti geológie:

1. *Sable trop fin pour être utilisé comme sable de construction (Vigan)*
2. *Sable sédimentaire très fin (Kurtz)*

Štruktúrny a obsahový nesúlad definícií môže byť na druhej strane významnou pomôckou pri odhaľovaní polysémických termínov v rámci toho istého odboru. Takáto definičná komparácia napomáha napríklad poukázať na tzv. **kategoriálnu polysémiu**, ktorá vzniká konverziou – napríklad termín označujúci činnosť začne zároveň odkazovať aj na jej výsledok, čo v nasledujúcich príkladoch dokladá aj slovenský ekvivalent:

Pavage n.m.

1. *Désigne tout revêtement des sols, surtout extérieurs, en éléments durs et épais, aux formes géométriques, posés sur une forme (lit de sable); en Belgique, le pavement désigne aussi les carrelages ou dallages des sols intérieurs. (Vigan) - DLAŽBA*
2. *Travail qui consiste à couvrir le sol d'un revêtement formé d'éléments, de blocs assemblés. (Termium) - DLAŽDENIE*

Viacerí terminografi a terminológovia považujú definíciu za najzávažnejšiu informáciu terminologického slovníka. Norma ISO 704 2000 dokonca tvrdí, že od kvality definície závisí výsledná kvalita terminologického produktu. Vo väčšine prekladových odborných slovníkoch však definícia chýba, mnohokrát z dôvodu nedostatočného priestoru pre jednotlivé heslá. Druhou príčinou môže byť ich výhradné zameranie na ekvivalentáciu, v menšej miere uvádzanie typických spojení – teda dôraz na lexikálne, jazykovo chápanú terminologickú prácu. Naopak, autori terminologických databáz, ktoré disponujú nepomerne väčšími možnosťami uchovávanía terminologických údajov, sa snažia do terminologických záznamov zahŕňať definíciu, prípadne definície, pričom majú štatút zásadnej informácie, a ak ich prebrali z nejakej publikácie, nechýba ani bibliografický záznam (pozri 2.1.2).

Bez ohľadu na nespornú váhu definície v slovníku súhlasíme s autormi Manuálu lexicografie v tom, že nie je vyčerpávajúcim zdrojom informácií o pojme a termíne. Ako upozorňuje Sager (1990:142), dopĺňajú ju ďalšie položky terminologického záznamu, akou je odborná oblasť, poznámky o používaní termínu a tiež odkazy na termíny spojené s heslovým termínom terminologickými vzťahmi⁹¹. Českí lingvisti vítajú ako súčasť terminologického hesla aj encyklopedický výklad.

4.9 Úskalia definície a text

Už niekoľkokrát sme spomenuli výhrady voči výlučnému skúmaniu definícií v terminologickej práci. Netreba totiž zabúdať, že definície sa často vytvárajú z metajazyka, teda z umelo vytvoreného slovníka vybraných jazykových foriem používaných na výklad iných jazykových jednotiek, pričom jednotlivé zdroje môžu ponúkať odlišný metajazyk. Definícia sa preto u niektorých autorov charakterizuje ako obmedzený pohľad na termín, respektíve pojem. Rastier (1995:10) navyše podotýka, že definícia je skôr textový žáner s normalizovanou štruktúrou a obsahom.

Okrem toho definície predstavujú svojím počtom veľmi limitovanú množinu, aj keď v súčasnosti ich možno nájsť prostredníctvom Google terminologique Eureka⁹², Google Scholar, prípadne pomocou vyhľadávacieho príkazu *define:termín* prostredníctvom všeobecného vyhľadávača www.google.sk, no veľakrát sa opakujú tie isté. Práve analýza kontextov umožňuje zhromaždiť viacero pohľadov na jeden pojem a tým ho ohraničiť. Gaudin (2003: 151) preto navrhuje ako kompromis používať na terminologickú analýzu **definičný kontext**, teda úryvok autentického textu predstavujúci základný popis pojmu, v čom sa prejavuje ako textovo zameraný terminológ (pozri 0.1.2.2). Za komplexnejší popis terminologických jednotiek považuje taký, ktorý je založený na ich lexikálnych (*synonymia*, *hyperonymia*) a syntaktických vzťahoch. Pripúšťa však, že ide o dva komplementárne postupy skúmania významu. Syntaktické vzťahy mu slúžia ako okno do odbornej oblasti, keďže najčastejšie spoluvyskytujúce sa termíny majú význam v kognitívnej rovine.

⁹¹ We conclude that in terminology a definition is only a part of the semantic specification contained in a term record and that there is therefore no need for it to be exhaustive and self-contained. In addition separate term records complement each other via the terminological relationships and the terms in definitions which are defined in other records.

⁹² <http://pages.globetrotter.net/mverge/google/google.htm> alebo www.scholar.google.com

4.10 Vzťahy terminologických jednotiek

V našej terminografickej práci sme pracovali predovšetkým s intenzionálnymi definíciami zo sekundárnych zdrojov, pričom sme ich využili predovšetkým na identifikáciu termínu ako takého a spolu s kontextmi na vytvorenie terminologického poľa, v rámci ktorého sme skúmali nielen jeho konštitutívne prvky, ale najmä ich vzájomné vzťahy.

Ako naznačujú najčastejšie typy definícií, časť týchto vzťahov odráža práve definícia. V závislosti od chápania termínu, konkrétnej metodológie a cieľa označujú jednotliví autori vzťahy medzi termínmi za *logické*, prípadne *ontologické* (Lerat, Cabré, Sager) alebo *sémantické/lexikálne* (Otman, Gaudin).⁹³

Väčšina autorov v súvislosti s terminologickými vzťahmi narába so *synonymiou*, *antonymiou* a najmä *hyperonymiou*. Práve *hyperonymia* sa v terminológii často označuje za kľúčovú otázku pri tvorbe terminologických polí a nezriedka sa klasifikuje ako logický vzťah. Tento termín, rovnako ako *synonymia* a *antonymia*, však prináleží sémantike, kde predstavuje náprotivok pre aristotelovský filozofický termín *rodový pojem*. Do lingvistiky sa dostal vďaka Greimasovi, ktorý ho po prvý raz použil vo svojej *Štrukturálnej sémantike* roku 1966.

Termíny *hyperonymia/hyponymia* používajú podľa vzoru Lyonsa lexikologicky orientovaní lingvisti ako napríklad Kocourek. Naopak tzv. konceptuológovia kráčajúci vo Wüsterových šľapajach hovoria o „logickej hyponymii“, pretože, ako tvrdia, prechádzajú od intralingvistických vzťahov (medzi *signifikátmi*) k vzťahom medzi pojmami, ktoré sú nezávislejšie od foriem daného jazyka. Gaudinovi stačí na odlíšenie lexikálneho pohľadu na *hyperonymiu* od ontologického skutočnosť, že sa už nehovorí o veciach, ale o slovách. Keďže sme sa priklonili na stranu socioterminologicky a textovo orientovaných teórií, budeme hovoriť o *hyperonymických/hyponymických vzťahoch*.

Ak necháme bokom prestupovanie a prelínanie sa odborných pomenovaní z logiky, lingvistiky a filozofie, vo všeobecnosti môžeme vzťahy medzi termínmi v duchu klasickej lingvistiky rozdeliť na paradigmatické a syntagmatické:

1. **paradigmatické/asociatívne** majú klasifikačný a kategorizačný charakter a zakladajú sa na princípe

⁹³ V Otmanovom prípade ide o typológiu vzťahov, vytvorenú pre potreby modelu sémanticko-terminologickej siete (*réseaux sémantiques-terminologique*), ktorý má prostredníctvom termínov reprezentovať danú technickú alebo vedeckú oblasť.

- a) *hierarchie* – zahŕňajú predovšetkým vzťahy na princípe druhovosti (druh/sorte-de), kam sa zaraďujú **hyperonymá a hyponymá**, a inklúzie (časť partie-de, teda partitívne vzťahy, ktoré Otman (1996:85)⁹⁴ pod názvom **meronymické** (z gréckeho *meros* – časť) ďalej člení na objekt/prvok, celok/člen, hmota/výsek, objekt/zložka, činnosť/fáza⁹⁵,
- b) *nehierarchie* – **synonymá, antonymá, izonymá/kohyponymá** (vyjadrujú kontrast alebo zhodu).

33. **syntagmatické**, ktoré možno rozčleniť na **sémantické** a **logické** (syntax).

Otman tieto dva typy považuje za základné, keďže ich možno identifikovať vo väčšine oblastí, rôznia sa len svojou frekvenciou v jednotlivých odboroch.

Aplikácia Otmanovej typológie **meronymických vzťahov** na predchádzajúce definície umožní terminografovi/terminológovi identifikovať a extrahovať z terminografického hľadiska relevantné vzťahy a tým kvalitnejšiu analýzu a vypracovanie hesla, čím sa prispieva ku komplexnejšiemu popisu fungovania termínov ako jazykových indikátorov znalostí, čo dokumentujeme na nasledujúcich definíciách:

Pavé - Élément cubique (OBJEKT/PRVOK) de bois ou de roche dure (OBJEKT/ZLOŽKA) (calcaire, grès, granite), généralement destiné au revêtement (FUNKCIA) des chaussées ou des routes.

SJ: „pavé“ je časť vozovky alebo cesty, vytvorená z konkrétneho materiálu, dreva alebo kameňa, a slúži na vytvorenie povrchu vozovky alebo cesty.

Dallage - revêtement de sol (DRUH) constitué soit par une chape en ciment (OBJEKT/PRVOK) soit par des dalles préfabriquées de formes diverses (OBJEKT/PRVOK).

SJ: „Dallage“ je typ povrchovej úpravy horizontálnej konštrukcie (druh revêtement) a tvorí sa z „dalles“ alebo pomocou „chape“.

Habillage - Ensemble des éléments légers de finition (CELOK/ČLEN) des parois intérieures des locaux, autres que les revêtements eux-mêmes (KONTRAST): ce sont les plinthes, cimaises, corniches, couvre-joints, moulures, etc.

SJ: Túto skupinu tvoria nasledujúce druhy ozdobných prvkov a vnútorných stien s výnimkou samotných obkladov: krycie, rohové, dokončovacie, ozdobné, soklové, stropné, ukončovacie, vodiace, prechodové, dilatačné, nábehové, ukončovacie,

⁹⁴ Otmanova typológia nadväzuje na Winstona (1987) a jeho šesť typov meronymických vzťahov, Chaumiera (1988:80), Sagera (1990:29) a ISO normy.

⁹⁵ V ďalších typológiách možno nájsť aj hierarchické vzťahy na princípe **funkcie** *fonction-de*, ktoré vyjadrujú vzťah medzi entitou (materiálnym objektom, osobou, pojmom...) a činnosťou, ktorú úzko implikuje.

schodové lišty. Definícia pritom poukazuje aj na miesto aplikácie týchto prvkov.

Bardage - revêtement partiel ou total (DRUH) constitué de planches ou de contreplaqué (OBJEKT/PRVOK) de la partie en élévation d'une construction.

SJ: „Bardage“ je typ vonkajšej (vertikálnej) úpravy konštrukcie a tvoria ho dosky a preglejky.

Analýza **terminologických vzťahov** sa využíva aj pri intralingválnej a interlingválnej konfrontácii. V prvom prípade nepriamo s cieľom určenia hodnoty termínu a v druhom pri ekvivalentácii. Ako hovorí Campenhoudt (2001:15), ak termín možno začleniť do dvoch odlišných *hypero-hyponymických vzťahov* (označuje dva pojmy), ide o polysému.

Ďalšou možnosťou ako využiť obsah definície v konfrontačnej terminológii je komparácia získaných definícií v skúmaných jazykoch, popisujúcich totožný alebo príbuzný pojem, čo môže poslúžiť ku získaniu potenciálnych ekvivalentov. Napríklad analýzou definícií vo francúzštine a v slovenčine môžeme získať súbor interlingválnych synonym, t.j. potenciálnych a čiastočných ekvivalentov, ktorých funkčnosť v odbornom jazyku sa následne podrobí overeniu v primárnych textoch, aby sa vylúčili tie lexémy, ktoré v definíciách predstavujú slovník metajazyka definícií. V dvoch definíciách čiastočných terminologických ekvivalentov sme takéto lexikálne/terminologické jednotky vyznačili:

Carreau – peut désigner tout élément **plat** de forme régulière **en céramique**, grès, ciment, **Pierre**, marbre, etc., susceptible d'entrer dans la composition **d'un carrelage** ou **d'un revêtement céramique**; cependant, au-dessus du format 30 x 30 cm, on parlera plutôt de dalles ou de plaques; et, au-dessous du format 5 x 5 cm, de mosaïque. (Vigan)

Obkladačka – **tenkostenné** stavivo doskovitého tvaru, používané na vyhotovenie **ochranného alebo dekoračného obkladu** vnútorných a vonkajších múrov obytných, priemyselných a iných budov. Podľa použitého materiálu rozlišujeme najmä: - azbestocementové, čadičové, **kamenné**, **keramické**, sklené, terazzové obkladačky. (SNS I)

Aplikáciou uvedených funkcií definície možno prispieť k vytvoreniu terminologického záznamu pre terminologickú databázu alebo hesla terminologického slovníka. Definícia síce poskytuje základné informácie, ktorými možno naplniť jednotlivé položky terminologického záznamu, no v rámci objektivity a kvality terminografického projektu je nevyhnutné podrobiť analýze viacero definícií z rôznych

zdrojov a využiť aj textové doklady používania termínov. V prípade dostatočného priestoru v terminologickom zázname si možno dovoliť pri práci s normami zaradenie aj normalizovaných termínov, a teda aj normalizovaných definícií (napr. Česká databáza knihovnictva a informačných vied, Termium a GDT).

*What's wrong with dictionaries
is that people think
they are correct.
Werner Lansburgh*

5 TERMINOGRAFIA

5.1 Odborný alebo terminologický slovník

Vymedzenie pojmu //odborný slovník// nie je u všetkých autorov jednotné a, prirodzene, aj v tomto prípade sa stretávame s terminologickou rozkolísanosťou, najmä vo francúzštine.

Medzinárodné ISO normy hovoria o odbornom slovníku, používajúc dve odborné pomenovania – *dictionnaire terminologique* alebo *dictionnaire technique*, ako o súbore hesiel, ktorých obsah sa týka jednak pojmov, jednak ich pomenovaní, teda lingvistickej stránky⁹⁶. Francúzska norma NF X 03-001 uvádza aj jednoduchšiu verziu odborného slovníka – *vocabulaire*⁹⁷, ktorá by mala obsahovať odborné termíny zo špecializovanej oblasti v istom logickom slede, pričom každý termín sprevádza definícia.

Gaudin (2000:158) rozlišuje tzv. slovník špeciálnych jazykov – *dictionnaire des langues spécialisées*, čím chápe slovník argotu, synonym, starej francúzštiny atď., čiže partikulárnych alebo periférnych častí všeobecnej slovnej zásoby. Odborný slovník označuje termínom *dictionnaire terminologique*, ktorý obsahuje „lexikálny celok týkajúci sa istej odbornej praxe, osobitého socio-technického sveta“, pričom „prezentuje terminológiu jednej alebo viacerých oblastí“⁹⁸.

Našu prehliadku francúzskych synonymných termínov doplníme ešte posledným odborným pomenovaním, ktoré používa napríklad Lerat alebo Monique Slodzianová – *dictionnaire spécialisé*. Lerat (1995:174-175) za „špecializovaný“ či terminologický považuje len taký slovník, ktorý je viacjazyčný, úzko tematicky špecializovaný a obsahuje číslovanie jednotlivých pojmov a termínov vo všetkých jazykoch⁹⁹.

⁹⁶ Ensemble d'articles terminologiques répertoriant des informations relatives à des concepts ou des désignations d'un ou plusieurs domaines particuliers ISO 1087-1:2000.

⁹⁷ NF X 03-001 - Recueil de termes technique généralement présentés dans un ordre logique, toujours suivis de leur définition et concernant un domaine spécialisé du savoir.

⁹⁸ Dictionnaire des langues spécialisées et dictionnaire terminologique qui est consacré à un ensemble lexical lié à une pratique professionnelle, à un univers socio-technique particuliers et présente la terminologie d'un ou plusieurs domaines.

⁹⁹ Un dictionnaire spécialisé est proprement terminologique s'il se caractérise par les propriétés suivantes: multilingue, limité à une thématique fortement spécialisée, avec indexation sur les notions (numérotées) et sur les unités

Pre nás pojem //odborný slovník// zahŕňa súbor odborných pomenovaní istej oblasti, respektíve oblastí, reprezentujúce heslá, ktoré obsahujú informácie pojmového, jazykového a pragmatického charakteru.

5.2 Cieľový adresát odborného slovníka

Každý terminograf, rovnako ako lexikograf, by mal pri tvorbe a zostavovaní odborného slovníka pamätať na cieľového adresáta svojej práce a snažiť sa splniť predovšetkým jeho potreby. Spolu s Campenhoudtom však musíme skonštatovať, že väčšina dvojazyčných odborných slovníkov ich nespĺňa – majú priveľký rozsah, no nedostatočne prepracovanú mikroštruktúru, absentujú neologizmy či úzko špecializované termíny, a chýba v nich aj upozornenie na rozkolísanú terminológiu medzi výskumom, priemyslom a akademickým svetom. Často ide o obyčajné zoznamy termínov bez spoľahlivých informácií, a preto sa čím ďalej tým viac ozývajú hlasy najmä z radov prekladateľov, aby sa slovníky tvorili na základe lexikografickej teórie a aspoň trochu sa priblížili odborným výkladovým slovníkom.

Slodzianová (1997)¹⁰⁰ rozlišuje adresátov na **laickú verejnosť** a **odborníkov**, pričom v druhom prípade odporúča pri tvorbe slovníka zahrnúť viac jazykových informácií než pojmových – napríklad lexikálno-syntaktické prvky, aby umožnil nielen pochopenie odborného textu alebo prejavu v cudzom jazyku, ale aj ich produkciu. K tomuto deleniu by sme chceli dodať ešte tretiu skupinu, ktorá možno predstavuje najčastejšieho adresáta – prekladateľov a tlmočníkov, ktorí by sa dali zaradiť tak na polcestu medzi laikov a odborníkov¹⁰¹.

Dancette a Réthoré (1997) do centra svojej práce na dvojazyčnom slovníku distribúcie postavili práve prekladateľov. Ich slovník je hybridný, pretože spája v sebe prvky jazykového slovníka a encyklopédie. Navyše sa **prekladateľovi** snažili uľahčiť prácu tým, že mu nechávajú úplnú autonómiu pri hľadaní a výbere ekvivalentov. Táto koncepcia autonómie spočíva na dvoch faktoroch:

terminologiques correspondantes (dans chaque langue).

¹⁰⁰Un obstacle à la conception de nouveaux outils: l'approche discontinue et fragmentaire de l'objet „dictionnaire“.

¹⁰¹Rondeau sa vo svojom diele *Introduction à la terminologie* (cit. Horecký 1983:129) zaoberá tzv. terminologickým reťazcom, ktorý predstavuje model vedeckej alebo technickej komunikácie. Prvý článok modelu zastupujú odborníci a terminológovia (producenti), ktorí produkujú vedecké alebo technické texty (produkty), určené pre istý okruh používateľov. Medzi výroby a priamych používateľov kladie Rondeau nepriamych adresátov, ktorými sú práve prekladatelia, redaktori, tlmočníci a učitelia odborných jazykov.

1. napomôcť prekladateľovi pochopenie celkovej štruktúry pojmových polí, keďže kvalita prekladu závisí v prvom rade od dôkladnej znalosti pojmov;
- 1 druhou charakteristikou je analýza lexikálno-sémantických vzťahov termínov a ich zahrnutie do slovníka, aby si sám prekladateľ mohol vybrať vhodný ekvivalent na základe dostatočného množstva informácií.

Dôležitosť prekladateľov však možno vidieť aj v opačnom smere – mali by spolu s lingvistami a odborníkmi tvoriť terminografický tím, alebo aspoň s ním konzultovať

napríklad otázku neologizmov, pretože s novými pojmami a ich pomenovaniami sa ako prví stretávajú prekladatelia a tlmočníci.

5.3 Makroštruktúra odborného slovníka

Špecifickou problematikou terminografie je aj otázka makroštruktúry odborného slovníka. Cabré (1998:74) nástočí na tom, že odborný slovník by nemal byť zostavený na abecednom, ale na systematickom či analogickom princípe, aby odrážal pojmový systém oblasti. Väčšina tvorcov odborných slovníkov však volí abecedné poradie najmä z praktických dôvodov – kvôli ľahkej orientácii¹⁰². Dancette a Réthoré, ktorí rovnako ako Binon a Verlinde uprednostnili klasické, abecedné usporiadanie hesiel, upozorňujú, že tento princíp má okrem praktickej otázky ešte jednu výhodu – nevyžaduje od čitateľa znalosti daného odboru. Ak by si terminograf predsa zvolil tematické poradie, Dancette odporúča zaradiť do slovníka aj abecedný index termínov.

Pojmovú štruktúru alebo pojmové polia odboru možno odzrkadliť aj inak. Napríklad Binon a Verlinde, inšpirovaní Lyonsovou (1970:299) kritikou slovníkov¹⁰³, upozorňujú v rámci mikroštruktúry hesiel používateľov na vzájomné vzťahy termínov, založené na podobnosti, opozície alebo nadradenosti.

Ako sme už naznačili, zmena v nazeraní na prácu terminológa a jej výsledok spôsobila aj príklon k zostavovaniu slovníka zameraného na produkciu textu v písomnej i ústnej forme (to si napríklad vyžaduje aj zaradenie fonetického parametra do hesla).

5.4 Heslo terminologického slovníka

Otázku, čo zaradiť do terminologického hesla si musí položiť každý terminograf a terminografický tím, pretože od štruktúry hesla sa bude odvíjať aj terminologický výskum a výber zdrojov.

Odhladiac od glosárov či terminologických *vocabulaires*, heslo moderného terminologického slovníka by malo byť podľa teoretikov takmer vyčerpávajúce. Terminológovia síce jednotlivé typy údajov nepomenúvajú rovnako, zhodujú sa však v tom, že by malo ísť o informácie týkajúce sa 1) termínu; 2) pojmu a 3) doplnkových informácií o spracovaní samotného hesla.

¹⁰² Netreba zabúdať, že ide o jeden zo znakov kvalitného slovníka – ľahká orientácia, aktuálne a spoľahlivé informácie.

¹⁰³ „No dictionary systematically distinguishes the different kinds of lexical opposition... [and] as far as hyponymy and antonyms are concerned, these are rarely made explicit”.

Podľa francúzskej normy NF X 03-006 minimálny terminologický záznam musí obsahovať desať častí s nasledujúcimi údajmi:

1. heslové slovo – termín,
34. gramatická kategória,
35. oblasť a podoblasť,
36. definícia alebo definície,

37. vzťahy medzi pojмами, prípadne termínmi, t.j. príbuzné pojmy, homonymá, synonymá, antonymá, pravopisné varianty,
38. príklady a poznámky,
39. odkazy na iné terminologické záznamy v iných jazykoch spolu so záznamom cudzojazyčného ekvivalentu,
40. ďalšie informácie, najmä kontext,
41. zdroj, dátum, revízia,

42. inštitúcia, ktorá záznam vypracovala.

Táto norma tiež odporúča začleniť obrázky, schémy, atď.

Najobsiahlejší je (nami doplnený) Reyov model (1979:99), ktorý sa skladá z:

1. lingvistickej časti

- a) morfosyntax – heslové slovo, gramatická kategória, fonetika, varianty, synonymá, valencia¹⁰⁴,
- c) sociologické/pragmatické informácie – poznámky o používaní termínu na horizontálnej alebo vertikálnej rovine, normatívne poznámky, frekvencia, kontext, kolokácie¹⁰⁵, exemplifikácia,

43. pojmovej a sémantickej časti

- a) príslušnosť k tematickej oblasti a použitie; definícia, prípadne návrhy na iný termín s lepšou motiváciou; obrázok, graf; usúvzťažnenie s inými termínmi tej istej oblasti,
- d) ekvivalent(y) v cudzom jazyku, varianty,

44. dokumentačnej časti

- a) bibliografický záznam kontextov, definícií, ekvivalentov atď.,
- e) autor hesla a dátum, kód hesla v rámci celku¹⁰⁶.

Dancette a Réthoré, ktorí sa pri vytváraní mikroštruktúry slovníka inšpirovali práve Reyom, upozorňujú, že poradie synonymných termínov, skrátených tvarov, pravopisných variantov a ekvivalentov uvádzali podľa ich frekvencie a lexikalizácie. Ich heslo zahŕňa aj poznámky o normalizácii a deriváty heslového termínu.

Je zrejmé, že súčasnú terminologickú a terminografickú prácu značne ovplyvnila socioterminológia, čo sa prejavuje spolupracou terminológa s odborníkmi a prekladateľmi, kľúčovou úlohou primárnych zdrojov, a najmä obohatením slovníkov o poznámky týkajúce sa socioprofesionálneho používania termínov¹⁰⁷, zaradením

¹⁰⁴ Hoci ju nezvyknú uvádzať ani všeobecné slovníky, Machová ju považuje za povinnú informáciu.

¹⁰⁵ Ich zhromažďovanie je bez počítačovo spracovaných textov takmer nemožné.

¹⁰⁶ Reyovo heslo má veľa styčných bodov so vzorovým heslom normy ISO 10241 z roku 1992.

¹⁰⁷ Kanadská terminologická príručka *Handbook of terminology* dokonca za kvalitný terminologický záznam považuje iba taký, ktorý terminológ vytvoril len a len na základe reprezentatívneho a autentického materiálu, a teda zachytáva jazykové preferencie odborníkov danej oblasti.

profesionalizmov, konkurenčných synonym a kontextových významov heslového termínu.

Najviac terminografov-teoretikov presadzuje Metódu kontextualizácie termínu spočívajúcu v požiadavke vložiť do hesla pregnantný kontext, ktorý by poukázal nielen na existenciu príslušného termínu, ale aj na jeho gramatické použitie (*jazykový kontext*) i pojmové vzťahy (*pojmový kontext*). Navyše môže poslúžiť aj ako objasnenie významu termínu, doplnenie definície alebo ako jej náhrada (*definičný kontext* – obsahuje podstatné príznaky pojmu). Problematika tvorby slovníka sa tak dostáva do oblasti syntagmatiky a textovej lingvistiky, veď okrem kontextov sa odporúča zaradiť do hesla kolokabilitu, valenciu, či typické slovné spojenia. Pragmatická zložka odborných slovníkov už aspoň v teórii nie je novinkou. Zahŕňa napríklad informácie o používaní

termínu v odbore alebo odboroch, poznámky o jeho prípustnosti, zastaranosti, slangovosti alebo geografickej variabilnosti.

5.5 Analýza vybraných českých a slovenských prekladových stavebných a technických slovníkov z rokov 1970 až 2001

Ďalším krokom našej práce bola konfrontácia súčasnej frankofónnej terminografickej teórie s českou a slovenskou praxou zostavovania odborných prekladových slovníkov technického a zvlášť stavebného zamerania za posledné desaťročia. Celkovo sme analyzovali deväť rôznorodých prekladových slovníkov (päť v kombinácii s angličtinou a štyri s francúzštinou). Len dva z nich možno označiť za obojstranné, pričom sedem pochádza z českej produkcie a dva zo slovenskej. Tri analyzované slovníky mapujú oblasť „techniky“ a šesť sa venuje širšej stavebnej tematike. Len dva nemajú uvedený počet terminologických jednotiek, v ostatných prípadoch sme zaznamenali od 6000 po 110 000 spracovaných jednoslovných a viacslovných termínov:

Martínek, J.: Česko-francouzský architektonický slovník. Praha: ČVÚT, 2001, 545 s.

Franek, J.: Anglicko-český slovník z oblasti bydlení, bytové výstavby a architektury. Praha: Linde a.s. 2000, 149 s.

Hanák, M. a kol.: Anglicko-český architektonický a stavební slovník. Plzeň: Fraus, 1998, 726 s.

Hanák, M. a kol.: Česko-anglický architektonický a stavební slovník. Plzeň: Fraus, 1998, 548 s.

Borská, Z., Gross, Z.: Anglicko-český/Česko-anglický stavební slovník. Ostrava: Montanex a.s., 1996, 786 s.

Martínek, J.: Francouzsko-český stavební slovník. Praha: ČVÚT, 1978, 531 s.

Vomáčková, L. a kol.: Francouzsko-český technický slovník. Praha: SNTL, 1978 (druhé rev. vydanie), 935 s.

Beňačka, Š. a spol.: Anglicko-slovenský Technický prekladový slovník. Bratislava: Alfa, 1975, 1360 s.

Mazák Š. a kol.: Technický prekladový slovník francúzsko-slovenský/slovensko-francúzsky. Bratislava: Alfa, 1966/1970, 1060 s.

Úvody k skúmaným slovníkom naznačujú, že koncepcia ich autorov vykazuje veľa styčných bodov s princípmi socioterminológie. Väčšinu totiž zostavil terminograf či terminografický tím na základe niekoľkoročných excerpcií, ktoré sa následne konfrontovali s odborníkmi a sekundárnymi zdrojmi (napríklad Beňačka alebo Martínek už v 70-tych rokoch). Mazákov kolektív zas uvádza, že pri výbere termínov prihliadal na ich frekvenciu a výskyt v odborných textoch. Výberovú bibliografiu primárnych a sekundárnych zdrojov ako dôkaz však do slovníka zahrnul len Martínek. Slovníky sa

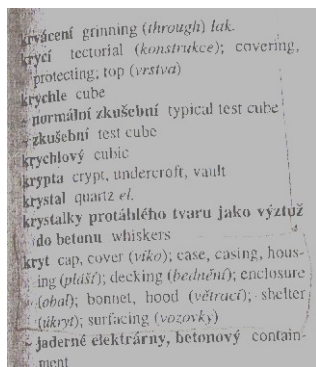
zameriavajú na prekladateľov, odborníkov, prípadne študentov. Viacero autorov a kolektívov sa hlási k programovému uvádzaniu neologizmov (Beňačka, Vomáčková, Mazák).

Napriek rozsiahlym excerpciám však ani v jednom slovníku nenájdeme príklady použitia termínu, definície, poznámky o používaní a tiež odkazy na príbuzné termíny, vďaka ktorým by sa užívateľ mohol zorientovať v pojmovom i terminologickom systéme. Domnievame sa, že jedným z dôvodov boli obmedzené podmienky na vydanie týchto terminografických diel. Jedinou pomôckou pre používateľa sú doplňujúce poznámky, odlišené kurzívou, ktoré nasledujú za termínmi vo forme definičného kontextu, prípadne v podobe sémantizácie pri jednotkách bežnej slovnej zásoby. V nami analyzovaných slovníkoch sme ju našli v siedmich prípadoch s rôznou mierou dôslednosti aj v rámci toho istého diela.

Napríklad v Česko-anglickom slovníku od Milana Hanáka a kolektívu sme zaznamenali dôslednejšiu sémantizáciu ako v prvej, anglicko-českej verzii, keďže je evidentne určená českým používateľom, pre ktorých je angličtina cudzím jazykom. Napríklad heslá *břeh*, *břidlice*, *bronzování*:

broušení abrasive	brzdění odporové resistor braking
brousit buff, grind, rub, sand, sleek, smooth	brzdit inhibit
~ s leskem glaze	břečka slurry ker.
~ smrkovým papírem grind with emery paper	břeh coast, seaboard, shore, strand; bank (řeky)
broušení grinding, sanding, polish grind (betonu, teraca), scour (např. drátěným káděm)	břehový riparian
~ jemné fine grinding	břemeno load
~ konečné final grinding	~ hypoteční encumbrance
~ náteru s vlhčením wet rubbing	~ náhradní replacement load
~ vnitřní hollow grinding (vnitřních ploch, dutin)	~ osamělé single loading
~ za mokra wet grinding	~ podle Eulera, vzpěrné Euler crippling load
broušený ground	~ skutečné mezní real load factor
brouzdaliště padding pool	~ styčnickové panel load
brusič grinder	~ uprostřed pole, osamělé centre load
~ skla glass cutter	~ uzlové panel load, nodal load
brusivo abrasive, abrasive material	~ zkušební test load
brusivost abrasive quality	břidlice shale, schist; slate (krytina)
bruska concrete grinder, grinder, grinding machine, orbital sander (s brusnou stílkou)	~ bobtnavá heaving shale
~ kotoučová disk sander	~ jílová clay shale
~ na teraco terrazzo surfacer	~ kusová tally slates
~ pásová belt sander	~ mastková magnesiean slate
	~ nepravidelná random slates
	~ pálená burnt shale
	~ pokrývačská roof slate, roofing slate
	~ štípaná riven slate
	~ tvrdá hardpan

Jedno z hesiel (*kryt*) z diela Zdeňky Borskej a Zbyňka Grossa:

Ako posledný príklad uvádzame heslo **abattre** z Vomáčkovej kolektívu:

- ~ *surhaussé* nadměrný výlom [při tunelování]
abattement *m* horn. dobývka, srážka, shoz
 ~ *d'après le rite juif* potr. košerování
 ~ *des eaux* horn. čerpání vody, odvodňování
abatteur *m* horník; horn. rubač
 ~ *du bois* dřevorubec
abatteuse *f* horn. dobývací stroj
 ~ *chargeuse* *f* horn. kombajn
 ~ *de fanes* zem. rozbíječ natě
 ~ *intégrale* horn. kombajn
abattis *m* dobývané množství; horn. rubanina; mour [prachové uhlí]; šterk [drceň]; demolice, vývrat; drábky
abattoir *m* jatky
abattre mýtití, porážeti, káceti [stromy]; rubati [dříví]; porážeti [dobytek]; lámatí [kámen]; horn. dobývatí, rubati, těžiti, dolovati; horn. sbíjeti; horn. srážeti, otloukati, shazovati, bourati; horn. vyuhlovati; raziti [např. tunel]; sklápěti, spouštěti [jez]; text. odhazovati; srážeti [hrany]; rozebíratí, demontovati [konstrukci]
 ~ *à coups* horn. sekati
 ~ *à flanc de coteau* horn. dobývatí štolami
 ~ *à l'eau* horn. dobývatí vodním proudem
 ~ *à l'explosif* trhati, odstřelovati [horniny]
 ~ *à lance d'eau* horn. dobývatí vodním proudem
 ~ *à mi-pente* horn. dobývatí šikmo
 ~ *avec boisage parallélépipédique* horn. dobývatí s plnou výdřevou
 ~ *avec foudroyage en tranches horizontales* horn. dobývatí v plástech na zával
 ~ *avec remblayage* horn. dobývatí se základkou
 ~ *dans le confit* kož. odbobtnávatí v mořici lázni
 ~ *de front* horn. dobývatí čelně
 ~ *de hache* horn. sekati
 ~ *en banc* horn. lávkovati, dobývatí v plástech
 ~ *en chassant* horn. dobývatí do pole
 ~ *en rabattant* horn. dobývatí z pole, dobývatí zpětně
 ~ *en remontant* horn. dobývatí dovrchně
 ~ *en sous-étages* horn. dobývatí v mezípatrech
 ~ *mécaniquement* horn. dobývatí strojně; dřev. káceti strojně
 ~ *par chambres* horn. dobývatí komorováním
 ~ *par chambres et piliers* horn. dobývatí pilířováním
 ~ *par éboulement* horn. dobývatí na zával
 ~ *par entonnoirs* horn. dobývatí mlýnkováním
 ~ *par foudroyage* horn. dobývatí na zával
 ~ *par gradins* horn. dobývatí stupňovitě
 ~ *par gradins inclinés* horn. dobývatí šikmými výstupky
 ~ *par grand front aligné* horn. dobývatí v dlouhých stěnách
 ~ *par grandes tailles chassantes* horn. dobývatí v dlouhých stěnách do pole
 ~ *par longwall* horn. dobývatí v dlouhých stěnách
 ~ *par longwall en rabattant* horn. dobývatí v dlouhých stěnách z pole
 ~ *par panneaux* horn. dobývatí v širokých pilířích
 ~ *par piliers* horn. dobývatí v krátkých pilířích
 ~ *par piliers abandonnés* horn. dobývatí bez zékladky
 ~ *par piliers décollés* horn. dobývatí v podélných pruzích
 ~ *par recoupes transversales* horn. dobývatí příčně
 ~ *par tailles chassantes à front continu* horn. dobývatí směrně v dlouhých stěnách
 ~ *par traçage et dépilage* horn. dobývatí pilířováním
 ~ *par tranches* horn. dobývatí v pruzích
 ~ *par tranches avec foudroyage* horn. dobývatí v pruzích na zával
 ~ *par tranches horizontales ascendantes* horn. dobývatí dovrchně
 ~ *par tranches horizontales descendantes* horn. dobývatí úpadně
 ~ *une maille* text. shoditi očko z jehly
abat-vent *m* přístřešek proti větru
abduction *f* odvádění, odvod
aberrant, -e chybný
aberration *f* odchylka; aberace; opt. vada [očky]
 ~ *chromatique* barevná vada, chromatická vada
 ~ *de sphéricité* kulová vada, sférická vada
abiétate *m* de méthyle abietan metylnatý
abime *m* propast; hlubina
abimé, -e oběhaný [např. sedlo ventilu]
abimer *v* zničiti, zkazit
 ~ *s'* propadnouti se; ponořiti se; zkazit se
ablation *f* geol. ablace
abondance *f* hojnost, nadbytek

Jednotne sa v skúmaných slovníkoch graficky naznačujú synonymné výrazy, ktoré sa oddeľujú čiarkou, odlišné významy termínu zas bodkočiarkou. Číslice uvádzajúce jednotlivé významy, respektíve medziodborové homonymá, sa používajú len v technických slovníkoch. Výnimku tvorí Vomáčkovej slovník, v ktorom sa homonymné termíny riešia osobitnými heslami napr. adjektíva a od nich odvodené deadjektivizované substantíva – *adhésif/adhésif*, *accélérateur/accélérateur*.

Heslá slovníkov zameraných na preklad z/do angličtiny obsahujú všetky ekvivalenty bez ohľadu na slovný druh (ide tu o homonymné termíny, ktoré vznikli konverziou – napr. *beam* a *to beam*). Všetci autori bez rozdielu jazyka okrem toho zastávajú názor, že zložené termíny by sa mali vyskytovať v rámci hesla bazového termínu.

Z pragmatických informácií sa v slovníkoch zameraných na angličtinu používajú geografické poznámky, nachádzajú sa v nich aj názvy inštitúcií, výborov atď. Hanák napríklad na koniec slovníka zaradil aj tabuľku prevodov metrických jednotiek.

V predošlej kapitole sme spomínali, že českí lexikografi by v hesle uvítali aj informácie o valencii slovesa a kolokabilite termínu, no heslá našich deviatich slovníkov obsahujú nanajvýš značku gramatickej kategórie, aj to len pri substantívach. Výslovnosť termínov, ale len v obmedzenej miere, ponúka ako jediný Mazákov francúzsko-slovenský technický slovník. Toto lexikografické dielo má napriek svojmu vysokému veku najlepší predhovor z hľadiska teórie lexikografie, v ktorom autori napríklad zdôvodňujú použitie abecedného poradia slovníka na základe normy ČSN 1410-1947.

Medzi moderné odborné slovníky na slovenskom trhu možno označiť Taliansko-slovenský slovník ekonómie, finančného a obchodného práva autorov Taraba a Tarabová¹⁰⁸, ktorý podľa Horeckého (2002:168) zavádza v slovenských podmienkach novú teóriu terminografie, pretože „vďaka poukazom na vzťahy medzi slovami a termínmi slovník podáva súvislý a ucelený opis tejto vrstvy slovnej zásoby v pôvodnom i cieľovom jazyku“. Autori v úvode k svojmu slovníku napísali, že pri jeho tvorbe spojili tri základné princípy – prekladateľský, výkladový (encyklopedický) a kontextový, aby adresát pochopil širšie vecné a obsahové vlastnosti východiskových i cieľových výrazov. A tak ho možno označiť za aktívny slovník, ktorý svojim používateľom ponecháva úplnú autonómiu. Celkovo toto dielo obsahuje 5365 kľúčových hesiel, z toho 2131 jednoslovných a 3234 bazových termínov, pričom tie vytvárajú až 17 600 viacslovných, ktoré sa nachádzajú pri bazových termínoch. Makroštruktúra slovníka má jednu novinku: slovenský register, ktorý odkazuje na číselné indexy pri francúzskych termínoch, vďaka čomu slovník v obmedzenej miere funguje aj v smere slovenčina => francúzština (porov. Dancette 5.3.1.)

¹⁰⁸ Taraba, J. – Tarabová, M.: Taliansko-slovenský slovník ekonómie, finančného a obchodného práva. Stimul, Bratislava 2001, s. 616.

Heslová stat' sa delí na dve časti

1. **sémantickú**, obsahujúcu kvalifikátor odborného subkódu pri každom význame, pričom sa pomocou odlišných grafických znakov odkazuje na približné a dokonalé synonymná, figurujúce v oddelených heslách,
45. **terminologickú**, v ktorej čitateľ nájde pojmové vysvetlivky, prípadne definície, ďalej typické slovné spojenia (pri slovese napríklad typické predmety) a kontexty a exemplifikácie (v rámci ktorých sa napríklad odvoláva na ďalšie heslá pomocou hviezdičky).

Pre našu terminologickú a terminografickú analýzu, ktorá bola koncipovaná ako prípravná fáza projektu stavebného slovníka, sme sa inšpirovali jednak internetovými terminologickými databázami (mikroštruktúra terminologického záznamu, uvádzanie definícií, synonym, kvázisynonym a príbuzných termínov), jednak terminografickým dielom kolektívu Taraba, Tarabová (makroštruktúra, mikroštruktúra, kontextualizácia termínov). V súvislosti s exemplifikáciou termínov sme čerpali aj z Cohenovej návrhu kontextovej časti (1986), v ktorej sa snaží ozrejmiť fungovanie ekonomického termínu rozpočet uvedením najčastejších konkurenčných slovies (v spojení s ktorým figuruje heslový termín najprv ako podmet a potom ako predmet), adjektív a substantív:

Budget

PH/CONT: v (sujet) *équilibrer, déséquilibrer*
V (objet) *augmenter, dresser, présenter*
Adj: *considérable, élevé, gros, petit*
n. *augmentation, compression diminution, établissement, hausse*

Aplikovaním tohto modelu v nami zvolenej oblasti stavebníctva dostaneme nasledovné kontextové state vo francúzštine i slovenčine:

adhérence

DF/DEF Liaison d'un matériau avec un autre, pouvant prendre une ou plusieurs de ces trois formes : chimique, physico-chimique, mécanique (Vigan)

PH/CONT: v (sujet)
v (objet) *offrir, présenter, augmenter, renforcer, assurer, obtenir, améliorer, faciliter, favoriser, parfaire, contrôler, affaiblir, nuire, entraver.*
adj: *excellente, parfaite, mauvaise, bonne, grande, très forte, élevée, haute, double, maximale.*
n. *au support, sur toutes les surfaces en béton, mortier, chape, carrelage, du plâtre sur le support, revêtement, pierre, augmentation, carreaux, entre la finition et la base.*

pril'navost'

v (podmet)

v (predmet): *ovplyvniť, zvýšiť, zlepšiť.*

adj: *výborná, dobrá, dokonalá.*

n: *pril'navost' čerstvej malty k podkladu, pril'navost' k maltám a betónu, pril'navost' sanačnej omietky k podkladu.*

Po zhromaždení dostatočného počtu kontextov sme v prvej fáze vypracúvania slovníka zostavili terminologický záznam, ktorý obsahuje heslový termín a jeho slovenský ekvivalent, dvojúrovňovú klasifikáciu (DOM a S-DOM), synonymá alebo kvázisynonymá, definíciu (DEF), slovesá, prípadne substantíva s procesuálnym významom, s ktorými sa heslový termín opakovane vyskytoval (PROC) a napokon odkaz na príbuzné termíny (MOD, napríklad hyperonymá/hyponymá) a tiež termíny, vytvárajúce poznávaciu štruktúru :

Sable *m* – piesok (drobné kamenivo)

DOM: stavebníctvo, geológia, petrografia

S-DOM : stavebný materiál, betón, kamenivo

SYN : granulat fin, granulat 0/D

DEF : matériau granulaire naturel ou artificiel qui entre dans la composition des mortiers et des bétons (granulométrie – de 0,1 à 6,3 mm pour les passoire; de 0,08 à 5 mm pour les tamis)

PROC : tamiser, cribler, jointoyer, agglomérer, mélanger, ajouter,

MOD : composition granulométrique, ciment, mortier, eau, passoire, tamis, concassage, grain, gravillon, gravier, grave, filler.

Pavage *m* 1. dlažba, 2. dláždenie

DOM: stavebníctvo

S-DOM: stavebný materiál, povrchová úprava konštrukcií

SYN: revêtement de sol, carrelage, dallage,

DEF (Vigan): Désigne tout revêtement des sols, surtout extérieurs, en éléments durs et épais, aux formes géométriques, posés sur une forme (lit de sable);

PROC: pose, poser, réalisation, réaliser, jointoiment

MOD: lit de sable, lit de mortier, sable, mortier, mortier-colle, pavé, dalle, carreau, revêtement.

Takto vypracované terminologické záznamy, zahŕňajúce sémantickú, syntaktickú ako aj pojmovú dimenziu, predstavujú solídny východiskový materiál pre vytvorenie konečnej podoby hesla odborného dvojjazyčného slovníka, prípadne terminologickej databázy.

II. PRAKTICKÁ ČASŤ

1 ÚVOD

V rámci skúmania stavebnej terminológie sme si všímali príbuzné termíny, vytvárajúce autonómne podsystemy, ktoré Dolník nazýva **onomaziologickými lexikálnymi paradigmami**. Ich členy – lexikálne jednotky a v našom prípade termíny, svojím významovým obsahom odrážajú ten istý pojem, no líšia sa diferenciačnými príznakmi, čím medzi sebou vytvárajú opozičné vzťahy.

Tu narážame na saussurovský termín „hodnoty“ lexikálnej jednotky. Podľa Saussura si každý jazyk delí tzv. amorfnú myšlienkovú masu na svoj obraz a dáva jej svoju špecifickú formu, a tak ten istý výsek reality „obsadzujú“, v našom prípade francúzština i slovenčina existujúcimi termínmi zo svojho inventáru rovnako bez ohľadu na ich počet. Teda od počtu existujúcich foriem jazyka závisí, aké „kvantum“ z tohto obsahového kontinua pripadne každej z nich (Dolník 1999:55). Ako sme už povedali, prvky týchto paradigiem medzi sebou vytvárajú opozičné paradigmatické vzťahy prostredníctvom diferenciačných sémantických príznakov (pozri I. 1.4.1 Blanárov *štruktúrny význam*), na základe ktorých vstupuje jednotka do vzťahov a) identity, b) inklúzie a c) opozície (privatívna, graduálna, ekvipolentná).

Hodnotu termínov, respektíve ich *štruktúrny význam* si budeme všimáť jednak na intralingválnej a potom aj interlingválnej rovine s cieľom vymedziť adekvátne ekvivalenty v slovenčine.

Pri tvorbe polí, respektíve onomaziologických paradigiem, v oblasti stavebníctva sme využili v prvom rade definície – najčastejšie sme analyzovali **intenzionálne definície** založené na princípe rodovo-druhových vzťahov, ktoré sú veľmi dôležité pri vytváraní hierarchie paradigmy a tým identifikácii *hyponým/hyperoným, kohyponým* (pozri I. 4.4.1).

Ako sme už naznačili v kapitole venovanej definícií (pozri I. 4.1), definície skrývajú riziko subjektivity ich tvorca a ich obsah nie je stopercentne spoľahlivý, čo možno sledovať pri väčších či menších rozdieloch, vyplývajúcich z porovnania štyroch zdrojov pri analyzovaných termínoch v tejto kapitole – dve kanadské databázy *Grand dictionnaire terminologique* a *Termium* a dva francúzske stavebné slovníky Kurtzov *Dictionnaire du génie civil* z roku 1997 a Viganov *DICOBAT*. Na porovnanie uvádzame, v rámci možností, pod čiarou slovenské definície zo Slovenskej stavebnej encyklopédie (1961) a z terminologickej databázy SUTN, teda zo slovenských a európskych noriem.

V snahe vymedziť štruktúrny význam vybraných termínov sme preto dané definície konfrontovali s používaním, frekvenciou a kolokabilitou týchto termínov vo francúzskych firemných katalógoch a odborných textoch, z ktorých veľkú časť sme získali z internetu.

Internet síce predstavuje obrovský prameň textového ako aj obrazového materiálu, no na tomto mieste musíme upozorniť na kolísavú kvalitu a hodnovernosť týchto zdrojov – teda aj výsledky rešerši, a tým našich analýz, nemožno považovať za stopercentne smerodajné, pretože pri danom množstve je nemožné overiť autora, úroveň a charakter každého textu – treba počítať napríklad s okazionalizmami, nepresnosťami a chybami, spôsobenými napríklad v slovenských textoch nekvalitným prekladom (ide o veľmi častý jav, ktorému sa nemožno pri rešerši vyhnúť aj napriek možnosti ohraničiť vyhľadávanie na stránky tej-ktorej krajiny – dôvodom býva napríklad fakt, že väčšina nadnárodných spoločností dáva svoje materiály prekladať z pôvodného jazyka). Zo sociolingvistického hľadiska treba pri problematike internetového vyhľadávania spomenúť aj žánrovú a geografickú rôznorodosť nielen francúzskych textov (odborné, akademické i populárno-náučné), ktoré sú určené odlišnému publiku.

Pokiaľ ide o konkrétne získavanie textového materiálu k jednotlivým termínom, prvým a zásadným nedostatkom internetového vyhľadávania je absencia možnosti vyhľadávať lexikálne jednotky na základe lemmy, čo skresľuje výsledky nielen pri slovenských flektívnych plnovýznamových slovných druhoch, ale napríklad aj pri tvarovo bohatých francúzskych slovesách. Ak by sa vyhľadávalo na základe tvarov v čo len dvoch časoch, rešerš by sa neúmerne predĺžila.

Výhodu na druhej strane predstavuje možnosť zúžiť vyhľadávanie pomocou kľúčových slov použitím na to určených operátorov – značiek (napríklad +, -, úvodzovky), a tak urobiť potrebnú selekciu textov, čo však nie vždy zaručí

bezprostredný výskyt hľadaných termínov. Pri jednoslovných termínoch (pozri napríklad **carreau, dalle**) nie je vyhľadávanie na internete relevantné, keďže mnohokrát ide o polysémické termíny, ktoré majú navyše svoje neterminologické náprotivky. Najpresnejšie výsledky možno dosiahnuť pri viacslovných termínoch alebo presných kolokáciách pomocou úvodzoviek.

Konfrontácia vyjadrených logických predikácií v definíciách s frekvenciou termínov v textoch a ich dimenzia spätosti by nám mala pomôcť stanoviť vzájomné vzťahy v analyzovaných podskupinách paradigmy, odhaliť prípadné geografické špecifiká termínov a následne priradiť slovenské ekvivalenty.

Naša terminologická analýza, vrátane kontextuálnej analýzy textov v odbornom jazyku, má za cieľ pochopiť a popísať pojmy označené terminologickými jednotkami, a tým aj prispieť k načrtnutiu poznávacej štruktúry (*knowledge structure*) zvolenej oblasti.

1. ONOMAZIOLOGICKÁ PARADIGMA – KAMENIVO/GRANULAT

Jednou z najbohatších terminologických paradigiem je v porovnaní so slovenskou terminologickou realitou pole kameniva¹⁰⁹, resp. *granulat*. Francúzske zdroje totiž ponúkajú až 14 člennú množinu základných odborných pomenovaní viažucich sa ku kamenivu, zatiaľ čo slovenská nomenklatura obsahuje len 8. Inak povedané – ten istý výsek mimojazykovej reality pokrýva francúzština o 6 členov bohatšou terminologickou množinou ako slovenčina.

Na úvod nemožno vynechať samotný francúzsky generický termín – *granulat* verzus *agrégat*. Vo francúzskej terminológii totiž koexistovali a koexistujú dve odborné pomenovania pre pojem //kamenivo// – *granulat* a *agrégat*, líšiac sa svojou onomatologickou štruktúrou. V rámci terminologickej unifikácie francúzska organizácia AFNOR v roku 1983 oficiálne uznala prvý z nich za štandardný, pričom druhému odporučila odbornej i laickej verejnosti vyhýbať sa, keďže ide o jednoznačný anglicizmus, ktorý sa vo francúzskej odbornej lexike začal v tomto význame používať vďaka sémantickej derivácii – tá však vytvára netransparentný, nesprávne motivovaný termín¹¹⁰, pretože pri kamenive nejde o pospájané zložky, ale o nespojitý materiál, ktorý

¹⁰⁹Norma ČSN 73 1200 definuje **kamenivo** ako prírodný alebo umelý anorganický zrnitý materiál určený na stavebné účely, ktorého zrná prejdú kontrolným sítom so štvorcovými otvormi veľkosti 125. Používa sa ako plnivo do malt a betónov a na iné stavebné účely. Prírodné kamenivo sa získava ťažením z prírodných ložísk – zaoblené zrná – alebo drvením hornín – ostrohranné zrná).

¹¹⁰GDT (1978) – Granulat remplace le mot „agrégat“, employé dans le Bâtiment et les Travaux Publics dans un sens impropre (en raison de l'étymologie „qui est

sa premení na súdržný, pevný celok napríklad pri výrobe betónu pomocou vody a spojiva.

Oba termíny sa však používali ďalej, pričom časť odbornej literatúry sa ich snažila rozlišovať na základe jedného dištinktívneho príznaku – rovnorodosti a nerovnorodosti. Napríklad Kurtzov *Encyklopedický slovník inžinierskych stavieb* definuje *agrégat* ako „súbor inertných zložiek používaných pri výrobe niektorých mált a betónov“, pričom pripája poznámku, v ktorej hovorí, že „treba odlišovať termín *agrégat* od termínu *granulat*. Ten druhý totiž označuje produkt výhradne homogénneho zloženia na rozdiel od prvého, ktorý má vo všeobecnosti heterogénne zloženie“¹¹¹.

Napriek normalizačným zásahom i umelým pokusom odlíšiť oba termíny sa *agrégat* neprestal používať súbežne s *granulat*. Obe lexikálne jednotky fungujú vo francúzskom stavebníctve ako rovnocenné, synonymné označenia pre jeden a ten istý pojem, či už v odborných alebo populárno-náučných textoch. V roku 2003 nakoniec názor používateľov prijala aj quebecká terminologická databáza a zahrnula ho do poznámky terminologického záznamu odborného pomenovania *granulat*¹¹². Podľa typológie synonym a ich vzniku ide o štandardnú situáciu koexistencie termínu domáceho a cudzieho pôvodu.

Francúzske normy týkajúce sa kameniva – napríklad *NF P 18-101 (de déc.1990)*, a *NF P 18-550 à 18-597 : Essais et mesures sur granulats*; *NF P 18-541 Granulats pour bétons hydrauliques, spécifications, mai 1994*, *NF P 18-542 Granulats naturels courants pour bétons hydrauliques, critères de classification vis-à-vis de l'alcali-réaction*) obsahujú v porovnaní s avizovanými 14 termínmi len 6 hyponým termínu **granulat**, ktoré uvádzame v tabuľke č. 1:

Tabuľka č. 1 – francúzske normalizované termíny z oblasti „granulat“

Názov	Granulometria (<i>d</i> = maximálna horná a <i>D</i> = dolná hranica)
Fillers	0/D kde $D < 2\text{mm}$ s najmenej 70% podsitným pri 0,063 mm
Sablons	0/D kde $D \leq 1\text{mm}$ s menej než 70% podsitným pri 0,063 mm
Sable	0/D kde $1 < D \leq 6,3\text{ mm}$
Graves	0/D kde $D > 6,3\text{ mm}$

agrége“).

¹¹¹ Ensemble des constituants inertes entrant dans la composition de certains mortiers ou bétons (il faut différencier le terme agrégat de celui de granulats. Les granulats sont exclusivement des produits à structure homogène, contrairement aux agrégats qui présentent généralement une structure hétérogène).

¹¹² GDT (2003) – Si le granulats a pu être considéré comme un produit de structure homogène et l'agrégat comme un produit de structure hétérogène, cette distinction est désormais très rare. Les termes granulats et agrégat sont des synonymes.

Gravillons	D/D kde $d \geq 1$ a $D \leq 125$ mm
Ballast	D/D kde $d \geq 25$ mm a $D \leq 50$ mm

„Označenie frakcie kameniva naznačuje nasledujúce: zrnitosť, pôvod, spôsob úpravy, odkaz na túto normu, petrografickú poznámku podľa normy P 18-557.

Napríklad – štrk 4/10, štrkovisko..., drvená naplavenina..., kremičito-vápenatá naplavenina

*Piesok 0/2, lom/pieskovňa, prírodný so zaoblenými zrnami*¹¹³

Na základe analýzy týchto noriem možno dospieť k záveru, že hlavným rozlišovacím príznakom (najnižšia abstrakčná úroveň) jednotlivých frakcií kameniva je veľkosť ich zŕn. Už v menšej miere nám pri určení intralingválneho diferenčného významu pomôže pôvod, prípadne spôsob získavania kameniva a jeho použitie ako stavebného materiálu. Pri konfrontácii noriem a nimi uvádzaných a uznávaných termínov s odbornými publikáciami či ponukovými katalógmi a internetovými stránkami firiem sa však situácia komplikuje, a to nielen kvôli terminologickej rozkolísanosti. Dôvodov je hneď niekoľko (jazykových i odborných):

46. niektoré slovníky či databázy uvádzajú granulometriu len výnimočne (napr.

Termium ju s výnimkou termínu **gravier** úplne ignoruje),

47. časť slovníkov nespresňuje, či ide o frakcie kameniva triedené pomocou sita

s kruhovými otvormi – **passoire** alebo štvorcovými otvormi – **tamis**, prípadne tieto hodnoty kombinujú, čím dochádza k prekryvaniu pojmov a teda i frakcií,

48. granulometrie frakcií sa prekývajú kvôli odlišnému definovaniu toho istého

termínu v dvoch či troch príbuzných/súvisiacich odboroch (stavebníctvo, geológia, ťažba),

49. slovníkové definície si odporujú v otázke použitia jednotlivých typov kameniva,

prípadne niektoré z nich spomedzi stavebných materiálov úplne vylučujú (pozri prípad **sablons**).

Rozkolísanosť analyzovanej terminológie a nejednotnosť definícií ilustruje tabuľka č. 2, do ktorej sme zaznamenali všetky nájdené termíny vzťahujúce sa na pojem //kamenivo//, pričom v nej uvádzame diferenciačné príznaky granulometrie, pôvodu, použitia a takisto skutočnosť prípadného normalizovania termínu:

¹¹³ La désignation d'un granulats comprend les indications suivantes : granularité, origine, mode de préparation, référence à la présente norme, nature pétrographique selon P 18-557

Ex : gravillon 4/10, carrière de..., alluvion concassée... alluvion silico-calcaire

Sable 0/2, carrière de..., naturel roulé

Tabuľka č. 2 – analyzované francúzske termíny vzťahujúce sa k pojmu //granulat//

Termín	Granulometria (mm)	Úprava		Použitie	Poznámka	Norm.
		prírodný	drvený			
Fillers	< 0,1/0,2/0,315	+	+	spojivo		Q/F
Fines	< 0,08/0,1	+	+	betón		Q
Farine	< 0,1	+	+	betón	zriedkavý	
Sable	0,08 < x < 5	+	+	spojivo		Q/F
Gravillon	2/5 < x < 22/25/32	+	+	betón, cestné stavby		F
Gravier	0/5 < x < 30/32/50/80	+	+	betón, cestné stavby	tradičný termín pre gros gravillon	Q
Galet	x > 80	+	-	betón, dekorácia		
Cailloux	25/30 < x < 100 x > 125	+	+/-	betón, dekorácia		Q
Grave	0 /D, D > 6,3, x < 125	+	+	betón, cestné stavby	plynulá zrnitosť alebo zmes rôznych frakcií	F
Ballast	0/25/40 < x < 100	-	+	železničné násypy		F
Macadam	x = 50, 40 < x < 70	-	+	cestné stavby	Syn. (GDT) Empierrement	
Pierres concassées	d/D, d ≥ 25 a D ≤ 100	-	+	betón, cestné stavby ****	Syn. (GDT) Pierre cassée***	
Sablons	< 0,1/0,315	+	-	**	zriedkavý	F
Mignonette	5 < x < 10, x > 10	?	+	dekorácia	zriedkavý	

* Niekedy sa používa ako pomenovanie pojmu //gravier// (GDT)

**Vigan ho označuje za materiál nevhodný pre stavebníctvo.

***Menej používaný termín, vyskytuje sa aj v eliptickej podobe ako **le concassé** s granulometrickým rozmedzím (chaussée).

**** GDT zaraďuje tento termín do oblasti stavebníctva/bâtiment, ale aj geológie, cestných stavieb, ťažobného priemyslu a železničnej dopravy a v ďalších klasifikačných úrovniach ho špecifikuje ako stavebný materiál a kamenivo (1965).

Pre úplnosť pridávame tretiu terminologickú tabuľku s jednotlivými druhmi kameniva v závislosti od zrnitosti a pôvodu¹¹⁴, tak ako ich rozlišuje slovenský kontext:

¹¹⁴ **Štrk** – 1. sypká usadenina zložená z úlomkov rozrušených hornín (5 až 150 mm/4 až 125), ktoré sú často obalené slieňom alebo ílom. Delíme ho na riečny, jazerný, morský a sutinový; 2. nepravidelné úlomky kameňa získané ručným alebo strojovým drvením vhodných hornín – veľký (70 až 150 mm) používa sa na stavbu ciest a železníc, na prípravu asfaltových a betónových plôch a makadamu, hrubý (40 až 70 mm) na valcovanie ciest a stavbu železničného zvršku, drobný (25 až 40 mm) na lôžko pre železničné výhybky SNS I.

Štrkodrvina – druh kameniva približne rovnomernej zrnitosti so zrnami veľkosti do 40, 80 alebo 125 mm, získaný drvením vhodných hornín/0 až 63 mm (SNS I – drvené drobné a hrubé kamenivo).

Štrkopiesok – ťažené prírodné kamenivo obsahujúce zrná menšie aj väčšie než 5/0 až 63 mm (piesok i štrk s obliakovými až guľovitými zrnami) – triedený a netriedený (SNS I – drobné a hrubé kamenivo).

Drvina – druh kameniva so zrnami veľkosti 1,25 až 25/2 až 22 mm, tvaru

Tabuľka č. 3 – slovenské termíny vzťahujúce sa k pojmu //kamenivo//

Kamenivo	Granulometria	Prírodný	Drvený	Funkcia
Filer	$< 0,075$	-	+	prísada do betónu, izolačné materiály, nátery
Kamenná múčka	$< 0,1$	-/+	+/-	betón
Piesok	$0,1 < x < 5$	+	+	betón, malty, cesty, chodníky
Drvina	$1,25/2 \times < 22/25$	-	+	betón
Štrkopiesok	$0/5 < x < 63$	+	+/-	prírodná alebo umelá zmes do betónu
Štrkodrvina	$0 < x < 40/80/125$ $0 < x < 63$	-	+	vozovky
Štrk	$5 < x < 150$ $25 < x < 150$	+	+	cesty, železnice, betón
Makadam	$80 < x < 150$	-	+	cesty/vozovky

V ďalšej časti sa budeme venovať analýze francúzskych termínov, rozdelených na podskupiny synonymných a kvázisynonymných termínov podľa stúpajúcej granulometrie. Na tento účel budeme používať definície z uvedených terminografických zdrojov. Ako sme už naznačili vyššie, pri rozbere definícií sa zameriame na ich zostavenie, t.j. aký najbližší nadradený termín zahŕňajú a ktoré predikácie logického spektra/pojmu odrážajú onomaziologické príznaky.

Zistené skutočnosti potom porovnáme s výskytom skúmaných termínov v kontexte, pričom nás bude zaujímať ich význam a kombinatorika ako aj syntaktické a morfológické odlišnosti.

Konfrontácia vyjadrených logických predikácií v definícii s frekvenciou termínov v textoch a ich dimenzia spätosti by nám mala pomôcť stanoviť vzájomné vzťahy v analyzovaných podskupinách paradigmy, odhaliť prípadné geografické špecifiká termínov a následne priradiť slovenské ekvivalenty.

1.1.1 Fines, Farine, Filler, Sablons

filler m (častejšie v pluráli)

Vigan: *Matière minérale finement broyée (diamètres de l'ordre de $1/10^e$ de mm et moins), incorporée en particulier dans les peintures et les liants hydrauliques et matériaux hydrocarbonés, pour abaisser leur coût et modifier éventuellement certaines*

približne kockovitého (hranolovitého), drvenými a triedenými na rôzne menovité veľkosti. Rozlišujeme granulovanú, ktorá je mimoriadne čistá a niekedy aj praná a úzko, prípadne široko triedená, obyčajná. SNS I

Piesok – sypká usadenina obsahujúca zrná kremeňa, živca, sludy a i. veľkosti 0,05 až 5,0mm, často aj hlinití, ílovité, slienité a humusovité primiešaniny. SNS I

de leurs caractéristiques physiques (rhéologie, rétention d'eau, compacité, etc.). Dans les bitumes et goudrons, par ex., les fillers servent de charges épaississantes;
syn.: farine, fine.

Kurtz: granulat dont les dimensions sont inférieurs à 0,08 mm.

GDT/note: Les termes fines et filler sont utilisés concurremment, mais filler est employé pour désigner des fines destinées à des usages particuliers, notamment lorsqu'il s'agit de constituants de certains liants hydrauliques.

Dans la norme 2101 portant sur les granulats, le ministère des Transports du Québec définit filler comme étant un granulat fin dont les dimensions sont comprises entre 0 et 315 µm, le terme fines référant à la partie du granulat dont les particules sont de dimensions comprises entre 0 et 80 µm.

Le terme farine est moins fréquent que le terme fines.

Genus proximum: jemne drvená kamenná látka (Vigan)
kamenivo (Kurtz)
fines/kamenivo (GDT)

Onomaziologický príznak: 1. granulometria < 0,1 mm,
2. plnivo do náterív a spojív (Vigan)
1. granulometria < 0,08 mm (Kurtz), Ø
1. granulometria < 0,315, 2. plnivo do spojív (GDT)

GDT uvádzal v roku 2001 ako samostatný terminologický záznam v oblasti stavebníctva len termín **fines**, pričom **farine** a **filler** doplnil ako kvázisynonymá.

Fines f pl

Vigan: Poudre minérale de granulométrie analogue à celle des farines et fillers, ou légèrement supérieure (de l'ordre de 0,1 mm), et en principe exempte d'impalpables. Les fines servent de charges inertes de remplissage des interstices entre les agrégats, améliorant la compacité des bétons et des mortiers.

Kurtz: granulats fin, fins ou très fins, élaborés spécialement en vue d'obtenir une courbe granulométrique définie et constante. Ajoutés aux autres granulats, ils servent de charge de remplissage afin d'augmenter la compacité d'un béton.

GDT: poudre minérale dont les éléments sont de dimensions inférieures à 80 microns, utilisées comme charge de remplissage pour augmenter la compacité d'un béton, d'un

granulat, d'un enrobé.

Genus proximum: kamenný prášok (Vigan)
kamenivo (Kurtz)
kamenný prášok (GDT)

Onomaziologický príznak: 1. granulometria $< 0,1$ mm, 2. plnivo do betónu a malty (Vigan)

1. granulometria neurčená, 2. plnivo do betónu (Kurtz)

(GDT) 1. granulometria $< 0,08$, 2. plnivo do betónu, kameniva

Farine f

Vigan: Poudre minérale de mouture très fine (passants qui traversent les trous de passoirs de $1/10^e$ de mm); Les farines servent de charges inertes, de fillers ou d'agents épaississants dans divers liants et matériaux, colles, mastics, etc. **Syn.:** fines.

Kurtz: agrégat extrêmement fin dont le grain est inférieur à 0,1 mm

Genus proximum: kamenný prášok (Vigan)
kamenivo (Kurtz)

Onomaziologický príznak: 1. granulometria $< 0,1$ mm, 2. plnivo do spojív, lepidiel (Vigan)

1. granulometria $< 0,1$ mm (Kurtz)

Sablon m

Vigan: *Sable trop fin pour être utilisé comme sable de construction.*

Kurtz: *Sable sédimentaire très fin.*

GDT: *Sable très fin.*

Genus proximum: piesok (Vigan)

piesok (Kurtz)

Onomaziologický príznak: granulometria určená len približne – veľmi jemný (GDT)
granulometria určená len približne, oblasť – geológia
(Kurtz)

Podľa analýzy časti definícií (rozdiely v ich formulácii a obsahu sú zjavné) by sme mali **filler** považovať za jemný prášok („múčku“), používaný ako plnivo predovšetkým pri výrobe spojív a farbív (v slovenčine zriedkavý ekvivalent *filer*¹¹⁵. V opozícii stojí quebecká norma a Kurtzova definícia **filler**, podľa ktorých ide o kamenivo.

Druhý termín – **fines** jednoznačne odkazuje na pojem //kamenivo// len podľa Kurtza, zvyšné dva zdroje ho klasifikujú širšie ako „kamenný prášok“ a skôr pomenúvajú akýsi doplnok kameniva. Podobne formulované definície nájdeme k termínu **farine**, ktorý sa používa zriedkavejšie ako **fines**, pričom sa Viganova definícia s Kurtzovou v tomto bode nezhodujú. Quebecká databáza GDT samostatný terminologický záznam pre **farine** neobsahuje.

Pokiaľ ide o používanie týchto troch termínov v ponukových katalógoch, najjemnejšie kamenivo sa najčastejšie označuje „dvojtermínom“ **fillers/fines**, pričom sa firmy odvolávajú na spomínanú francúzsku normu, ktorá však pozná len prvý z oboch termínov¹¹⁶. Píšu sa spolu, oddelené lomkou alebo sa v texte objavujú ako kontextové synonymá, pričom odkazujú na ten istý stavebný materiál.

Hoci sa v praxi oba termíny používajú v rovnakom význame najjemnejšieho kameniva, odborné pomenovanie **fines** možno na základe excerptí klasifikovať ako polysému, keďže zároveň pomenúva aj «prachové/ílovité častice nežiaduce v kamenive»¹¹⁷, čiže máme do činenia s antonymickými semémami jedného termínu. Tento jav, keď jedna jazyková forma označuje dva protichodné významy, sa nazýva **enantiosémia**.

¹¹⁵ **Kamenná múčka** – druh plniva do betónu v podstate najjemnejšia frakcia kamennej drviny, ktorá sa získava drvením a mletím celistvých hornín (menej ako 0,1 mm) SNS I.

Filer – Najjemnejšie kamenivo z drvených alebo mletých kameňov, ktoré pri sitovom rozboře prepadne otvorom 0,07/0,09 mm. Najrozšírenejším zdrojom fileru sú jemné mleté vápencové múčky. (použitie ako plnivo do betónov a asfaltobetónov, do izolačných materiálov ako sú náterivá a tmely) SNS I.

¹¹⁶ Exemple : au sens de la norme XP 18-540, les fines et fillers sont des granulats de coupure 0/d..., obtenus par broyage ou concassage des roches massives (Morillon Corvol, www.batiproduits.com).

¹¹⁷ V Slovenskej stavebnej encyklopédii sa tento pojem uvádza ako **odplaviteľné častice** v hesle **piesok do malty**.

Ako sme už spomenuli quebecká TDB avizuje nižšiu frekvenciu tretieho termínu **farine**. Internetový vyhľadávač google.fr síce v spojení s kľúčovými termínmi *granulat* a *agrégat* tento fakt potvrdil, no v prípade kľúčového slova *béton* sme už zaznamenali približne 300 relevantných výskytov predovšetkým vo viacslovných termínoch ***farine de silice, farine de marbre, farine crue, farine calcaire*** (posledný zložený termín sa ukázal ako synonymum k **fillers calcaires**).

Napokon nám zostal normalizovaný termín **sablons**, ktorý sa však svojou nízkou frekvenciou ocitol na periférii stavebnej terminológie, čo dokladá aj Viganova definícia.

Na internete sme jeho výskyt zaznamenali v spojení s kľúčovým slovom *granulat* či *agrégat* len v 11 a 17 prípadoch. Podľa etymologického slovníka sa táto lexikálna jednotka, doložená už z 12. storočia, používala vo význame «piesok» a «piesočnatý terén», no postupne ju nahrádzala lexikálna jednotka *sable*, pričom *sablon* sa špecializovalo a od 13. storočia sa používalo ako jeho hyponymum vo význame «jemný piesok». Slovník dodáva, že v súčasnosti táto lexéma prežíva v toponymách a derivátoch.

Záver: V súvislosti s analýzou definícií vyplýva, že relevantnými dištinktívnymi pojmovými príznakmi sú /granulometria/ a /použitie/. Keďže sa v stavebnej terminológii používa len sporadicky. Nebudeme sa zaoberať lexémou **sablons**. Z uvedeného vyplýva, že sa oba dominantné konkurenčné termíny – **filler/s** a **finés** sa vyskytujú vo význame «najjemnejšej frakcie kameniva» zamieňavo ako kontextové synonymá, čo dokladá aj spoločný opakovaný výskyt týchto lexikálnych jednotiek cez

lomku. Preto obom navrhujeme v tomto význame priradiť aproximatívny ekvivalent **kamenná múčka**. V prípade termínu filler by sme ďalej uviedli aj druhý, širší význam a slovenský ekvivalent *plnivo do náterív, spojív či lepidiel*. V závislosti od granulometrie by sme oba francúzske odborné pomenovania mohli ekvivalentovať aj slovenským termínom **filer**, no ukazuje sa, že tento termín je v slovenskej terminológii rovnako na periférii ako **sablons** vo francúzštine. Tretí, menej frekventovaný termín **farine**, zodpovedá rovnako štruktúrne motivovanému slovenskému termínu **kamenná múčka**.

1.1.2 Gravillon, Gravier, Grave¹¹⁸, Mignonette

Gravillon n.m.

Vigan: *Roche dure concassée, ou extraite d'une gravillonnière et calibrée en éléments de 5 à 25 mm ; le gravillon sert surtout de granulats dans les bétons, et d'élément rapporté en couche d'usure des revêtements routiers.*

GDT: *Granulat moyen, habituellement de 6,3 à 25 mm. Terme traditionnel : à remplacer par granulats d/D (par exemple : granulats 15/25).*

Kurtz: *produit provenant du dragage ou du concassage des roches, d'une granulométrie s'étalant entre 5 et 25 mm (après criblage) et qui est employé dans la fabrication des bétons.*

Gravier m

Vigan: *Gros éléments d'un sable, ou cailloux de petit format.*

GDT: *Roche dure naturelle ou concassée, de petit échantillon, utilisée dans la confection du béton.*

Élément de sol dont le diamètre est compris entre 5 et 80 mm.

T: *[Granulats de] moins de trois pouces mais plus gros que le tamis numéro 4 (approximativement 1/4 pouce).*

Kurtz: *produit provenant du dragage des cours d'eau d'une granulométrie s'étalant de 2 à 20 mm et qui est utilisé dans la fabrication des bétons.*

Definície prvého termínu **gravillon** sa zhodujú v rozsahu jeho zrnitosti, no tým sa dostávajú do rozporu s platnou francúzskou normou (pozri tabuľku č. 1). Čo sa týka najbližšieho generického termínu, túto požiadavku dodržala jedine quebecká TDB, pričom najviac predikácií logického spektra pojmu odráža Viganova definícia.

¹¹⁸Etymológia: grave/es n.f. pl – sa začalo používať vo význame «gravier/gravier» v 14. storočí. Jeho významový obsah sa zúžil na pomenovanie štrkového terénu v oblasti Bordeaux, kde sa veľmi darí viniču (1525), pričom metonymiou začalo toto slovo označovať víno z tamojších viníc.

Derivát gravier mal v starej francúzštine význam «breh pokrytý štrkom» (doložený v roku 1135), ktorý sa veľmi skoro zúžil a obmedzil na «hrubozrnný piesok» (1155) a neskôr (1838) začal metonymicky označovať //malé kamienky//, ktoré tvorili gravier.

Gravillon vo význame «malý kameň» sa prestal používať (1558), ale na konci 19. storočia sa znovu dostal do slovnej zásoby.

Vymedzenie odborného pomenovania **gravier** je o niečo zložitejšie a to nielen preto, že ho uvádzajú kanadské normy a vo francúzskych chýba, hoci vo francúzskych materiáloch sa používa veľmi často. Ak sa pozrieme na definície, aj v jeho prípade uvádza správny *genus proximum* len jedna z nich (TDB Termium). Najúplnejšia definícia je z Kurtzovho slovníka, no v otázke granulometrie a pôvodu či získavania tejto frakcie kameniva je v rozpore s ostatnými – nespomína možnosť jeho výroby drvením.

Tieto dva termíny sa svojou granulometriou takmer prekrývajú, avšak ich odlišenie je problematické. Vyhýbajú sa mu aj všetky nami skúmané slovníky a

encyklopédie, z ktorých ani jeden ich nevymedzuje a neidentifikuje rozdiely. Quebecká TDB definuje termíny **gravier** pomocou **gravillon**: *Terme traditionnel pour désigner souvent un gros gravillon*, no vzápätí si odporuje, pretože ak by malo platiť **gravier** = **gros gravillon**, potom by táto rovnica musela platiť aj v prípade ich granulometrie 5-80 mm = 15-25 mm.

Pri rozlíšení týchto dvoch termínov sú dve možnosti:

1. Mohli by sme sa riadiť napríklad úzom dnes už medzinárodnej firmy Lafarge a uznať **gravillon** za obchodný názov. Tá vo svojich materiáloch totiž používa oba termíny, pričom **gravillon** uvádza v tabuľke svojich výrobkov ako *appellation commerciale*¹¹⁹.

2. Pokúsiť sa vymedziť skutočné dištinkatívne príznaky na základe analýzy francúzskych textov v rámci simulovaného odborného korpusu, tvoreného štúdiami, prospektmi, normami a nariadeniami z internetu, kde sme našli celkovo 335 dokumentov avizujúcich spoločný výskyt oboch lexikálnych jednotiek. Po ich preskúmaní a výbere nám zostal menší korpus textov rôznej proveniencie – Belgicko (B), Luxembursko (L), Francúzsko (F), Švajčiarsko (Š) a Kanada (K) - obsahujúci 59 výskytov **gravier** v singulári a 26 v pluráli a 59 výskytov **gravillon** v singulári a 21 v pluráli. Spolu 85 (**gravier**) a 80 (**gravillon**). Treba podotknúť, že rozdiel plurál/singulár nie je v tomto prípade relevantný.

Granulometria:

Nie všetky výskyty týchto termínov boli spojené s granulometriou. Zvyšné prípady uvádzame v nasledujúcom súhrne spolu so zistenou granulometria (dolná a horná hranica)

Gravillon	2 mm < x < 22/25/32
Gravier	0 mm < x < 30/32/40/50/80

- 1.**gravier** je hyperonymum vzhľadom ku **gravillon** (časť-celok) – F 5x, Š 1x, B 1x, L 1x, neuvedené 2x,
- 2.**gravier** je kohyponymum vzhľadom ku **gravillon** F 1x, neuvedené 1x, Š 1x,
- 3.**gravier** je dokonalé synonymum s **gravillon** K 1x (uvedené v 1 riadku tabuľky s granulometriou 2-16).

¹¹⁹Z oblasti populárno-náučných textov s nižšou mierou odbornosti ponúka rovnaké vysvetlenie aj najnovšia elektronická encyklopédia Hachette 2004, pričom s presnou granulometriou udáva len termín gravillon, ktorý definuje pomocou gravier (*Petit gravier utilisé pour le revêtement des chaussées. Appellation commerciale d'une roche concassée, de classe granulaire comprise entre 5 et 25 mm.*). V tejto encyklopédii sa prvý termín vyskytuje celkovo trikrát, kým druhý sedemkrát.

Za zmienku stojí fakt, že ani v jednom prípade sa lexéma **gravillon** neobjavila s granulometriou v zhode s francúzskou normou.

SPÁJATEĽNOSŤ: Obe lexémy sa v našom korpuse objavovali v súvislosti s pojmom //kamenivo// (či už vyjadreného termínom **granulat** alebo **agrégat**) buď ako súčasť definičného alebo lingvistického kontextu. Najčastejšie sme ich vyexcerpovali spolu s termínom **sable** (piesok), s ktorým sme ich zaznamenali aj pri textovej definícii malty a lexémy **mélange** (zmes).

*mélange (sable/graviers, gravier/sable, gravier/sable;
Mélange équilibré de sable 0/3 et de **gravillons** 3/6;
mélange de liant (ciment ou chaux), d'agrégats (sables ou **gravillons**) et d'eau;
mélange équilibré de sable 0/3, de gravillons 3/6 et de **graviers** 7/15 pour les couches de fondations,
bétons, asphalte;*

Záver: Na základe tejto analýzy možno skonštatovať, že skúmané termíny sú kvázi-synonymami, pretože sú substituovateľné len v kontextoch bez špecifikovania granulometrie, týkajúcich sa vo všeobecnosti kameniva či betónu, preto by sme navrhovali slovenský generický ekvivalent **štrk**.

Pre termín **gravillon** s uvedenou granulometriou (pripomíname, že do 25 mm), by sme priradili slovenský ekvivalent **drvina** (granulometria slovenských noriem a učebníc sa tu s francúzskym úzom vzácnne zhoduje), avšak pre **gravillon naturel**, t.j. bez úpravy drvením, je potrebné siahnuť po slovenskom termíne označujúcom takisto ‚prírodné kamenivo‘ podobnej zrnitosti – **štrkopiesok**. Vráťme sa však ešte k termínu **drvina**, ten je totiž ekvivalentom aj pre terminologické spojenie **gravillon concassé**, ktoré sa v našom korpuse objavilo takisto niekoľkokrát. Posledným ekvivalentom, ktorý prichádza v tejto súvislosti do úvahy, je **štrk** a to **gravillon** so zrnitosťou podľa francúzskej normy.

Prejdime k druhému sledovanému termínu – **gravier**. Ak sa uvádza s granulometriou, možno ho ekvivalentovať termínmi **štrkopiesok** a **štrkdrvina** a to v závislosti od pôvodu či úpravy danej frakcie. V tomto prípade ide v slovenčine o terminologickú lakúnu (absencia termínu s prítomnosťou oboch príznakov – /prirodzený/ alebo /upravený/ a príslušnou granulometriou), preto navrhujeme približný ekvivalent – **prírodné alebo upravované kamenivo (drvina alebo štrkopiesok)**. Z ekvivalentácie nemožno vylúčiť ani hyponymické terminologické spojenia termínu **štrk drobný štrk** a **hrubý štrk** (pripomíname, že **štrk** je aj vzhľadom k **štrkodrvine** a **štrkopiesku** hyperonymom v zmysle celok-časť).

Grave n.f.

Vigan: *En voirie, désigne un gravier dont la granulométrie étendue, allant du sable fin aux cailloux, permet un bon compactage. On la définit par les dimensions de ses composants les plus fins et les plus gros : une grave de 0/30 est une grave dont la granulométrie s'étend du sable très fin au gravier de 30 mm de diamètre.*

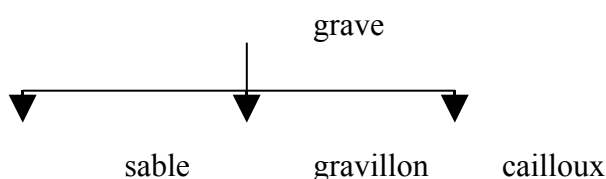
Kurtz: *produit de dragage, composé de cailloux, de graviers et de sable; particulières.*

GDT (route): *Mélange, naturel ou non, à granularité continue, de cailloux, de graviers et de sable, avec parfois des particules plus fines. (1981)*

Ide o špecifický termín z oblasti cestných stavieb, ktorý označuje zmes kameniva určenú na stavbu vozoviek s plynulou zrnitosťou od piesku po veľký štrk. Možno o ňom hovoriť ako o hyperonyme k ďalším štyrom termínom – **gravier, cailloux, gravillon, sable**, pričom posledné tri odborné pomenovania sú kohyponymá (pozri obr.1). Viganova encyklopédia i quebecká TDB naznačujú, že ide o kvázisynonymum termínu **gravier**, na rozdiel od neho má však **grave** dva špecifické príznaky – /oblasť použitia/ a /plynulú zrnitosť/. Keďže slovenská terminológia takýto pojem nepozná, navrhujeme namiesto ekvivalentu opisný substituent s onomatologickou bázou a príznakom – [zmes prírodného alebo drveného piesku a štrku] /s plynulou zrnitosťou/ /na stavbu vozoviek/. Kurtzovu indikáciu, že ide o ťažené prírodné kamenivo popierajú ďalšie dve definície rovnako ako príklady z autentických dokumentov:

grave concassée du lac 0/63, 0/22;

les graves sont des mélanges naturels/reconstitués des sables et des gravillons; graves routières – mélanges reconstitués des sables et des gravillons classés (0/30mm)

Po preskúmaní frekvencie a kombinatoriky štvrtého termínu **mignonette** sme zistili, že internetové vyhľadávače nám ponúkli len dva výskyty tohto termínu s hyperonymom **granulat** (5/10, 4/10) a iba raz sa vyskytol s termínom **agrégat**. V kombinácii s termínom **béton** (naznačenie tematického poľa) sa vyskytol až 15 ráz¹²⁰. V porovnaní s predchádzajúcimi termínmi, pri ktorých sme zaznamenali desiatky výskytov, môžeme skonštatovať, že ide o málo frekventovaný termín. Pri ekvivalentácii

¹²⁰Pri tomto spoluvýskyte sme sledovaný termín niekoľkokrát zaznamenali v terminologickom spojení **mignonette lavé**.

sa nám ponúka slovenský termín **drvina**, ktorý je však vzhľadom na jeho granulometriu hyperonymickým ekvivalentom.

1.1.3 Caillou, Galet

Caillou m, častejšie v pluráli

Vigan: 1. Toute **Pierre dure**, **silex**, débris de roches ou minéraux concassés, de moyenne dimension (env. 3 à 10 cm). On utilise les cailloux comme gros granulats du béton, les plus gros servant à composer des bétons cyclopéens pour les massifs et ouvrages de soutènement.

Kurtz: 1. élément de roche calcaire ou siliceuse classé granulométriquement entre 35 et 65 mm. 2. matériau siliceux concassé qui fournit d'excellents granulats pour la confection des bétons.

GDT (caillou roulé – syn. caillou): /Granulat roulé délimité par/ la passoire de 25 mm et la passoire de 100 mm...

Galet m

Vigan: **Pierre dure arrondie** par l'usure dans un cours d'eau ou sur un rivage marin. Les **galets roulés** sont des galets sélectionnés et calibrés, utilisés parfois en décoration des murs ou en pavage des sols, par sertissage dans un lit de mortier.

Kurtz: granulat roulé de plus de 80 mm de diamètre qui est employé dans les gros bétons, principalement de remplissage.

GDT/AFNOR: granulat roulé dont les grains sont supérieurs à 80 mm (1978)

N: Un galet est un caillou roulé.

T: Les galets, en granulométrie, ont une taille supérieure à 20 mm. Ils forment sur le littoral des accumulations : levées, flèches.

Cailloux napriek nejasne vyjadrenému najbližšie nadradenému termínu v definíciách, patrí do rodiny kamenív, ktorého použitie síce definície naznačujú len pri výrobe betónu, no ako sme videli pri analýze definícií termínu **grave**, frakcia **caillou** sa v rámci tejto zmesi využíva aj v cestnom staviteľstve. V tom sa zhoduje so slovenským ekvivalentom, ktorým je **štrk** (pripomíname, že granulometria oboch frakcií je takmer rovnaká). Definícia z quebeckej TDB naznačuje, že **caillou** je synonymom (možno i elipsou) terminologického spojenia **caillou roulé**, teda termín by označoval výhradne prírodné nedrvené kamenivo. S týmto nemožno súhlasiť, pretože sa TDB v tomto bode rozchádza s ostatnými uvedenými definíciami i jazykovou praxou. Podotýkame, že tento termín sa v ponukách firiem niekedy vyskytuje v spojení s adjektívami *alluvionnaire* alebo *concassé*. Keďže však ide o prevažne drvenú frakciu kameniva, samotný jednoslovný termín možno podľa nášho názoru označiť za aproximatívne synonymum terminologického spojenia **pierres concassées**, s ktorým má zhodnú granulometriu i použitie.

Galet zaraďujú dve z uvedených definícií ku kamenivu a až tri k ťaženému prírodnému kamenivu. Kurtz a quebecká TDB prisudzujú tejto frakcii zrornosť od 80 mm, čo je však v rozpore s kanadskou TDB Termium a tiež s našimi excerpami (galets 20 – 80, 40/60, 35/50, > 120, 80). Tento termín možno priradiť k synonymu **cailloux roulés**, čo nás oprávňuje navrhnúť nasledujúci slovenský ekvivalent – **ťažený štrk**. Pre úplnosť dodávame, že **galets** sa používajú najmä ako dekoratívne kamenivo pri výrobe pohľadového betónu, či dekoratívnej dlažby.

Záver: Vzájomný vzťah oboch analyzovaných termínov možno riešiť dvoma spôsobmi – ako hierarchický rodovo-druhový vzťah (v ktorom by sa **galet** líšilo od **cailloux** práve príznakom /prírodný-ťažený/, čo potvrdzuje napríklad slovník francúzskeho oceánografického inštitútu¹²¹ či etymologický slovník Robert¹²²), alebo ako vzťah dvoch kohyponým, ako to napríklad dokladá ponuka firmy Morillon.¹²³

1.1.4 Macadam, Ballast

Ide o dva špecifické druhy kameniva, používané v oblasti cestných a železničných stavieb, pričom oba termíny sú polysémické.

Ballast m¹²⁴

Vigan: TRAV. PUBL.: *granulats concassés durs, utilisés pour réaliser des remblais perméables.*

Kurtz: *Pierre de petite taille issue du concassage de roche granitique et de dimension supérieure à 3 cm.*

GDT: *Roche dure généralement concassée, dont les dimensions après criblage, sont comprises entre 4 et 10 cm et destinée à l'infrastructure des voies de chemin de fer.*

2. Couche de pierres concassées destinée à l'infrastructure de la voie ferrée (entre les traverses et la plate-forme).

¹²¹ Les cailloux résultent surtout de la fragmentation de la roche par désagrégation le long des diaclases, ou par gélifraction. **Les cailloux** évoluent ensuite en **galets** lorsqu'ils sont roulés par la mer. (Institut océanographique) www.oceano.org/io/voca/index.php?def=CAILLOUX

¹²² Galet – pochádza zo starého normandsko-pikardského dialektu (doložené 1195) je zdobneninou slova gal «kamienok» a pravdepodobne vychádza z galského slova gallos «kameň, skala» [...] označuje kameň vyhladený a obrúsený trením, teda okruhliak.

¹²³ Les galets et cailloux sont au sens de la norme P 18.101 (périmée) des granulats de coupure d/D obtenus par criblage (galets) et/ou concassage (majoritairement cailloux). Traitement – les galets sont obtenus par criblage et cailloux, de leur côté, sont majoritairement concassés.

¹²⁴ Ballast – do francúzštiny prešiel pred 18. storočím zo starej nemčiny, no súčasné významy tejto lexikálnej jednotky vznikli opätovnou výpožičkou z angličtiny, pričom dnes tento francúzsky termín označuje zmes piesku a štrku (gravier) používanú na stavbu železničných násypov.

Macadam

Vigan: Désigne enfin les **granulats** eux-mêmes, morceaux de roche de calcaire dur, de porphyre ou de laitier concassés en éléments d'environ 5 cm.

GDT: Assise de **chaussée** formée de pierres concassées, grosses de 4 à 7 cm, cylindrées et agglomérées avec un agrégat sableux.

Couche de chaussée constituée d'une faible épaisseur de pierre cassée de granulométrie serrée fortement cylindrée.

2. **Empierrement de sol** lié avec des matériaux argileux et comprimé.

Kurtz: mélange de cailloux et de bitume constituant généralement un revêtement de chaussée ou de trottoir.

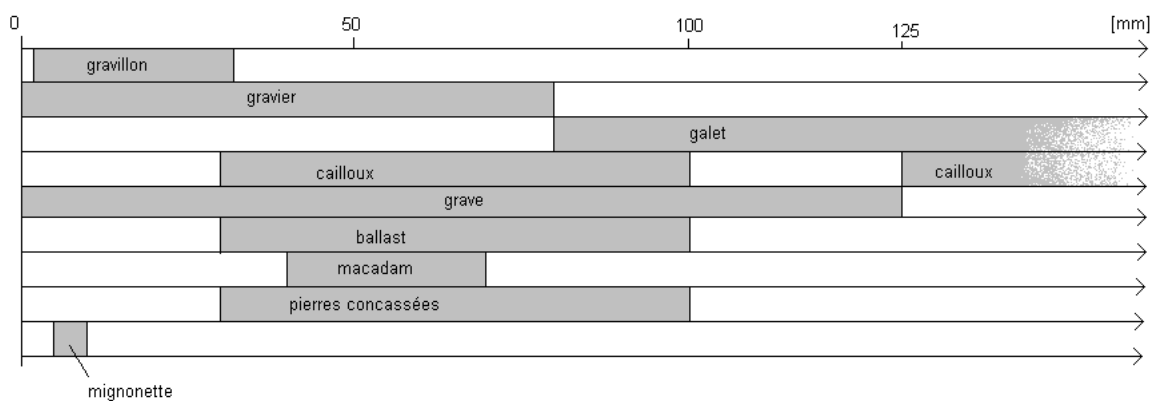
Najobsažnejšia je definícia quebeckej TDB (zahŕňa granulometriu i použitie) a tiež upozorňuje na druhý, metonymicky odvodený, rezultatívny význam «vrstva z kamennej drviny». Všetky definície však zhodne poukazujú na špecifické využitie tejto frakcie – pri stavbe železničných násypov (prieskum internetových stránok poukazuje na častú spájateľnosť **ballast** s lexémou **remblais** 231, kým **macadam** sa v rovnakom okolí vyskytoval len asi 40-krát). Pokiaľ ide o ekvivalentáciu do slovenčiny, **ballast** sa svojou granulometriou prekrýva so **štrkom**, ktorý možno bližšie špecifikovať presnou zrnitosťou alebo hyponymickými termínmi **drobný**, **hrubý** a **veľký štrk**.

Termín **macadam** sa až v druhom význame zaraďuje medzi frakcie kameniva. Vznikol z mena škótskeho inžiniera Johna McAdama ako označenie nového typu povrchovej úpravy ciest, t.j. zvalcovanej vrstvy kameniva. Až neskôr začal označovať aj samotné kamenivo, ktoré sa na tento účel používa. Podľa Kurtza ide o „zmes štrku a bitúmenu“, čo je však vlastne význam termínu **tarmacadam** (*bitúmenový betón*). Ako slovenský ekvivalent sa tu ponúka terminologické spojenie **hrubý štrk**.

Záver: Rozdiel medzi oboma termínmi sa týka predovšetkým využitia týchto frakcií – cestné verus železničné stavby, čo slovenská analyzovaná paradigma nepozná – a v druhom rade granulometrie. Problematická je v tomto prípade konfrontácia slovenského termínu **makadam**¹²⁵, ktorý sa rovnako ako vo francúzskej terminológii vzťahuje k výstavbe vozoviek, no svojou zrnitosťou oveľa viac zodpovedá termínu **ballast**.

Obr. č. 2 Prekrývanie francúzskych termínov s ich slovenským (čiastočným) ekvivalentom **štrk**

¹²⁵ **Makadam** – štrk s veľkosťou zrna 8 až 15 cm, ktorý sa získava drvením vhodných (zdravých a pevných) hornín. Používa sa na stavbu ľahkých vozoviek.

Zhrnutie: Ak spočítame, koľkým francúzskym termínom zodpovedajú termíny zo slovenského terminologického poľa „kameniva“, priblížime sa k odpovedi na počiatočnú otázku, prečo má francúzska stavebná a geologická terminológia početnejšie zastúpenie. Tri termíny (**sablons**, **mignonette**, **farine**) sa nachádzajú na periférii tejto terminológie, alebo sa k nej blížia. Ako to vidieť aj z ekvivalentačnej tabuľky, termín **kamenná múčka** zodpovedá trom francúzskym odborným pomenovaniám, termín

drvina dvom a termín **štrk** až 8 francúzskym termínom. Potvrdilo sa teda, že francúzske termíny, označujúce jednotlivé frakcie kameniva, majú bohatší obsah, kým slovenský **štrk** oveľa väčší rozsah.

Dôvodom je najmä nejednotné používanie týchto termínov vzhľadom na granulometriu, odlišná normalizácia v jednotlivých frankofónnych krajinách a prenikanie cudzích, v tomto prípade anglických termínov (**macadam, ballast, filler**) do francúzskej terminológie.

V ponukách francúzskych firiem je vždy uvedená presná zrnitosť, preto sa adjektíva *fin, moyen, gros* používajú čoraz zriedkavejšie (v našom simulovanom

korpusu len trikrát). Takisto sa v nich veľmi často objavujú viacslovné termíny, v ktorých nami analyzované termíny tvoria onomaziologickú bázu. Ako ich onomaziologický príznak sa pri tvorbe týchto viacslovných termínov využívajú adjektíva naznačujúce úpravu danej frakcie kameniva a pôvod – *calcaire*, *alluvionnaire*, *semi-concassé*, *concassé*, *lavé*, *roulé*, *recomposé*, *reconstitué*, *rond* (zaznamenané v spojení s **gravier** a **sable**) alebo účel *à béton*, *à mortier*. Tieto zložené terminologické jednotky však slovníky uvádzajú len poskromne.

Už sme v našich čiastkových záveroch upozornili na viacero synonymných termínov, čo by sme chceli doplniť poznámkou týkajúcou sa synonymie práve onomaziologických príznakov – napríklad **rond**, **arrondi** (*grain arrondi*), **roulé** (*galet*, *cailloux*, *gravillon*). V prípade terminologických spojení s týmito príznakmi možno za dokonalé synonymá označiť **sable roulé** a **sable rond**, ktoré pomenúvajú ten istý pojem, ale s odlišnou motiváciou (**roulé**¹²⁶ – pôvod, spôsob prírodného opracovania; **rond** – výsledok a forma opracovania => **riečny piesok**, tj. piesok so zaoblenými zrnami). Môžeme sa pristaviť pri adjektíve **alluvionnaire**, ktoré je vo vzťahu k predchádzajúcim trom kvázisynonymám. Rozdiel totiž spočíva v špecifikačnej séme /prinesený/vytvorený pôsobením vody, vetra alebo ľadu/. Tento záver potvrdzuje aj fakt, že sa **alluvionnaire** kombinuje s **roulé** (napríklad **sable alluvionnaire roulé**).

V opozícii voči adjektívu **roulé** stojí onomaziologický príznak vyjadrený adjektívom **concassé**, preto aj termíny **gravillon concassé** a **gravillon roulé** možno označiť za antonymá.

V prípade slovenskej paradigmy sme zistili a potvrdili ako hlavné diferenciačné príznaky: 1. /zrornosť/ a 2. /úpravu/ alebo /pôvod/. Pri francúzskej paradigme je tiež v prvom rade dôležitá /zrornosť/ a ako sekundárne dištingtívne príznaky sa v menšej miere prejavili /úprava-pôvod/ a /využitie/.

¹²⁶ **Roulé** (Vigan) – Se dit d'un minéral en fragments arrondis par l'abrasion ou l'érosion naturelle: gravillons roulés, galets roulés.

Ekvivalenčná tabuľka č. 1

filler	1. kamenná múčka 2. plnivo (do náterív, spojív, omietok...) 3. filer
fines	1. kamenná múčka 2. filer 3. prachové častice nežiaduce v kamenive ¹²⁷
farine	kamenná múčka
sable	piesok
gravillon	1. drvina 2. štrkopiesok 3. štrk
gravier	1. štrkopiesok/štrkdrvina 2. štrk (drobný a hrubý štrk)
galet	1. veľký ťažený štrk 2. okruhliak
caillou	štrk
grave	zmes frakcií s plynulou zrnitosťou (štrk + piesok)
ballast	štrk (drobný až veľký)
macadam	hrubý štrk
pierres concassées	štrk
sablons	jemný piesok
mignonette	drvina (drobná)

¹²⁷ ílovitá látka v kamenive do betónu – nežiaduce **primiešaniny** v kamenive do betónu, pozostávajúce z jemnodisperzných ílotvorných minerálov menších ako 0,005 mm (pod tento pojem sa často nesprávne zahŕňajú aj hlinité, prachové a pieskové prímesi) – SNS I

2. TEMATICKÉ POLE ‚REVÊTEMENT‘

Druhým príkladom asymetrickosti onomaziologickej paradigmy v slovenčine a francúzštine je oblasť úpravy vertikálnych a horizontálnych povrchov najmä obytných konštrukcií. Pri tomto okruhu termínov vo francúzštine nás zaujal fakt, že pre francúzsky termín revêtement v slovenčine absentuje rovnako generické hyperonymum.

Tento termín totiž zahŕňa všetky druhy povrchovej úpravy vertikálnych i horizontálnych konštrukcií pozemných i cestných stavieb. Ide o generickú polysému, ktorú sme sa rozhodli na základe analýzy definícií a kontextov a následnej komparatívnej analýzy so slovenčinou ekvivalentovať pomocou Campenhoudtovho modelu (1997) v závislosti od použitého materiálu (pozri nižšie).

Pokiaľ ide o analyzované termíny, tentoraz sme do nej zahrnuli aj slovesá, keďže úzko súvisia so skúmanými substantívnymi termínmi, ktorých výskyt v nami excerpovaných materiáloch mal najvyššiu frekvenciu – *barder, carreler, couvrir, daller, habiller, paver, recouvrir, revêtir*. Pozornosť sme venovali predovšetkým termínom – *bardage, carrelage, dallage, habillage, placage, parement, pavage, revêtement*, a napokon aj samotným materiálom na obklad a dlažbu *carreau, dalle* a *pavé*.

A. Prvú skupinu tvoria tri substantívne termíny označujúce jednotlivé druhy stavív (príznak /MATER+/-).

Carreau *m*

Vigan: *CARREL.: peut désigner tout élément plat de forme régulière en céramique, grès, ciment, pierre, marbre, etc., susceptible d'entrer dans la composition d'un carrelage ou d'un revêtement céramique; cependant, au-dessus du format 30 x 30 cm, on parlera plutôt de dalles ou de plaques; et, au-dessous du format 5 x 5 cm, de mosaïque.*

T [...] *tout élément plat de forme régulière en céramique, grès, ciment, pierre, marbre,*

etc., susceptible d'entrer dans la composition d'un carrelage ou d'un revêtement céramique;

GDT: *Les **plaques** (de ciment, de grès, de faïence, de linoléum, de plastique, etc.) qui servent à paver des pièces d'une maison ou à revêtir des murs sont des **carreaux**.*

**Quand ces éléments sont de grandes dimensions, ils prennent le nom de dalles.*

Kurtz: ***dalette** en pierre, béton, terre cuite, etc. de forme carrée ou rectangulaire.*

Kontexty:

*Le premier **carreau** est posé dans l'angle des axes de pose;*

*Pour poser **un carreau** verticalement sur une contre-marche, encoller le dos du carreau;*

*La pose des **carreaux** du murs extérieurs;*

*coupe précise facilite la mise en place du **carreau**;*
*Soit d'une dalle de mortier armé d'environ 4 cm d'épaisseur avec une pose traditionnelle des **carreaux** au mortier de ciment ou une pose collée à l'aide d'un mortier-colle à adhérence améliorée.*
*Un pavage en **carreaux de terre-cuite** se trouvait au centre de ce bâtiment.*
*Grand choix de **carreaux carrés** et hexagonaux en terre cuite de Bourgogne*
***carreaux de céramique** multiplient les effets – à partir de 38 euros le mètre carré pour les*
carreaux de sol
*La majorité des **carreaux de grès cérame** utilisés en sol peuvent être coupés comme les*
***carreaux muraux** à la machine à couper le carrelage ou "carrelette".;*
*Peut être spécialisé dans la pose d'un genre particulier de **carreaux** tels les **carreaux d'asphalte,***
***de liège**;*
*Le jointoiement **des carreaux** se fait avec de la barbotine, mortier liquide à gâcher à partir*
d'une poudre.

ANALÝZA: Všetky štyri zdroje sa zhodujú v tom, že ide o tenkostenné stavivo pravidelného tvaru – štvorec alebo obdĺžnik z najrozličnejšieho materiálu (betón, keramika, kamenina, gres, mramor atď.), ktoré sa používa na tvorbu obkladu i dlažby. GDT pripomína, že pri väčších (pričom nešpecifikuje akých) veľkostiach sa už vo FJ hovorí o **dalle**, len Vigan uvádza presné rozmery – od 5x5 do 30x30, no formulácia tejto

časti definície pripúšťa väčšie i menšie odchýlky. Kurtz ho explicitne označuje za malú *dalle*.

Francúzske materiály a internet naznačujú, že **carreau** možno použiť aj na úpravu podláh, preto treba pri ekvivalentácii uvažovať popri termíne **obkladačka** a slangovým **kachlička**, s možnosťou **dlaždica** či slangovým výrazom **dlaždička**. Túto možnosť by bolo treba overiť vo vyváženom odbornom korpuse, keďže pri internetovom vyhľadávaní počítame s nezanedbateľným percentom chybovosti a nejednoznačnosti.

Pri tomto polysémickom termíne nemá totiž zmysel overovať obsah a relevantnosť tisícov alebo stoviek jeho výskytov.

Pri konečnej ekvivalentácii je nevyhnutné brať do úvahy práve fakt, že tento termín sa v stavebníctve vzťahuje na niekoľko objektov. Mimo oblasti obkladu môže označovať *okennú tabuľu* (*carreau de vitre*, *carreau de verre* alebo len *carreau*) alebo napríklad *sadrokartónové dosky* (*carreaux de plâtre*). Onomatologická štruktúra napovedá, že motivačným príznakom pre vznik tejto lexémy, z ktorej sa

terminologizáciou vytvoril analyzovaný termín, bola forma, tvar objektu – štvorec. V súčasnosti však tento termín možno označiť za tzv. nesprávne orientujúci, keďže aj definície zahŕňajú možnosť obdĺžnikového tvaru tohto staviva (objavuje sa napríklad etymologicky tautologické terminologické spojenie *carreau carré*). Práve jeho vágnosť a nejednoznačnosť vo VGOS stavebníctva, a sčasti aj v oblasti „revêtement“, si pravdepodobne vyžiadala spresňovanie pomocou determinácie – vo väčšine prípadov odkazuje na materiál, formu alebo účel. V propagačných materiáloch i technických

dokumentoch sme zaznamenali pomerne vysokú frekvenciu zložených termínov a ich variantov: **carreau (de) sol** a **carreau (de) mur/mural**.

SLOVENSKÉ EKVIVALENTY: – 1. GEN **obklad**¹²⁸, SPEC **obkladačka**¹²⁹, *slang kachlička*, 2. GEN **dlažba**¹³⁰, SPEC **dlaždica**¹³¹.

Ekvivalentácia sa opiera o dištinkatívny príznak účelu /VERT/HORIZ/, ktorý sa v slovenčine pociťuje ako motivujúci. Totiž oba termíny – *obkladačka* a *dlaždica* sa stále považujú za priezračné (derivované z bazových termínov obklad a dlažba). Na

¹²⁸**Obklad** – povrchová vrstva pripevnená na stenu maltou, tmelom, lepidlom, skrutkami a pod., vytvára pevný, odolný, často farebný povrch konštrukcií. SNS III

¹²⁹**Obkladačka** – tenkostenné stavivo doskovitého tvaru, používané na vyhotovenie ochranného alebo dekoračného obkladu vnútorných a vonkajších múrov obytných, priemyselných a iných budov. Podľa použitého materiálu rozlišujeme najmä: azbestocementové, čadičové, kamenné, keramické, sklené, terazzové obkladačky. SNS I

¹³⁰**Dlažba** – vodorovná konštrukcia vyrobená z dosiek/kociek uložených na spoločnom podklade do spojovacieho/vyrovnávajúceho materiálu.

¹³¹**Dlaždica** – tenkostenné stavivo doskovitého tvaru, používané na povrchovú úpravu (dlažbu) vodorovných plôch na stavbách a často aj na voľných komunikačných priestranstvách. Podľa materiálu rozlišujeme najmä: asfaltovú, betónovú atď. SNS I

Kamenná dlažobná doska – druh kamenárskeho výrobku, opracovaný obyčajne do tvaru pravouhlého rovnobežnostena (zo žuly, syenitu, andezitu, travertínu, tvrdého pieskovca)/Doska vyrobená rozrezaním blokov prírodného stavebného kameňa v hrúbke 8-80 mm určená na dláždenie priestranstiev, komunikácií a tiež vonkajších a vnútorných plôch konštrukcií určený na používanie chodcami. SNS I

Kamenná obkladová/fasádna doska – dosky vyrobené rozrezaním prírodného stavebného kameňa v hrúbke 8-80 mm určené pre vnútorné a vonkajšie obklady konštrukcií stavieb alebo ich častí. SNS I

druhej strane sa v slovenských odborných i firemných textoch začínajú objavovať zložené termíny explicitne vyjadrujúce účel použitia staviva – *podlahové/obkladové dlaždice*. Pri termíne *obkladačka* sme však túto tendenciu nezaznamenali. Pokiaľ ide o rozmer, francúzsky štandard zodpovedá slovenskému.

carreau (de) sol – GEN dlažba, SPEC dlaždica

carreau (de) mur/mural – GEN obklad, SPEC obkladačka

carreaux de liège – korkové dlaždice/dosky

carreaux de terre cuite – 1. GEN tehlový obklad, SPEC tehlové obkladačky, 2. GEN tehlová dlažba, SPEC tehlové dlaždice – z pálené hlíny

carreaux de grès cérame – 1. gresový obklad/obkladačky, 2. gresová dlažba/dlaždice

Pavé m

Vigan: Désigne tout **élément parallélépipédique** dur utilisé par juxtaposition répétée, pour composer un revêtement de sol.

T: Chacun des **blocs**, généralement cubique ou parallélépipédique, de Pierre dure (...), de bois (...) etc. spécialement taillés et préparés pour revêtir la chaussée d'une route, d'une rue, le sol d'une cour, d'une salle.

Élément de pavage désigné suivant l'échantillon par les termes: pavé bâtard, pavé de deux, platine ou écale etc.

GDT: Pierre équarrie utilisée pour le pavage.

Élément cubique de bois ou de roche dure (calcaire, grès, granite), généralement destiné au revêtement des chaussées ou des routes.

Kurtz: élément parallélépipédique de pierre (souvent du granite) ou de béton utilisé pour le revêtement de chaussées ou de trottoirs.

Kontexty:

*un pavé de forme et de dimensions régulières et standardisées¹³²;
l'emploi des pavés et des dalles croît dans l'aménagement de sols des villes;*

¹³² Podľa francúzskeho výrobcu PATMAS (pozri <http://www.patmas.fr/granit-paves.htm>) má toto stavivo štandardné rozmery 10x10 cm a výnimočne 12x12, 15x15 a 20x20 cm v prípade kociek a pri kvádroch 10x20, 20x14, 4/6, 6/8 a 8/10 cm, pričom hrúbka sa pohybuje od 4/6, 6/8 po 8/10 cm.

*le pavé rythme les espaces publics;
pavés et dalles de pierre sont en grès, en granit;
la réalisation récente des rues piétonnes du quartier Montorgueil à Paris en pavés de marbre de Carrare;
Réaliser un pavage sur sable avec pavés ou pavés autobloquants;
pavé écologique en béton conçu pour résister à une circulation lourde;
quelques 5000 de pavés en grès, posés sur un scellement de 50 mm, constituent à la fois un chemin incurvé bordant la surface dallée...;
Carroco®, le plus petit des pavés médicis, pour une pose facilitée sur lit de sable.
Un pavé classique vieilli, aux angles et aux contours écaillés et à l'aspect ancien.*

ANALÝZA: Elektronické i klasické papierové zdroje ho zhodne charakterizujú ako trojrozmerný prvok (najčastejšie kocka – teda stavivo s malým pomerom plochy a

hrúbky) z kameňa, dreva alebo betónu slúžiaci na povrchovú úpravu cesty, ulice, dvora a chodníkov, pričom iba Termium situuje jeho využitie aj do interiéru.

Prieskum internetových materiálov potvrdil interiérové použitie len v niekoľkých prípadoch – napr. dláždenie podlahy kostola, ide však iba o výnimočný účel (takéto použitie **dlažbovej kocky** je v slovenskom stavebníctve neznáme). V slovenskom kontexte možno takisto hovoriť o trojrozmernom stavive z dreva alebo kameňa¹³³. SNS a aj ďalšie zdroje (napríklad databáza SUTN) ho definujú ako druh dlaždice a v tom prípade v slovenčine platí **kocka (hyponymum) < dlaždica (hyperonymum)**.

SLOVENSKÝ EKVIVALENT: GEN **dlažba**, SPEC **dlažbová kocka**
pavés de marbre – GEN mramorová dlažba, SPEC mramorové dlažobné kocky
pavés autobloquants – zámková dlažba
pavé de pierre – dlažobný kameň¹³⁴, kamenná dlažobná kocka
pavés écologiques en béton – GEN ekologická betónová dlažba, SPEC ekologické betónové kocky

Dalle f

Vigan : Élément préfabriqué moulé (carreau de grandes dimensions en céramique, ciment, granito, dalle d'acier pour sols des industries...) ou taillé (pierre, marbre, ardoise...), à poser sur forme de sable ou à sceller pour composer un dallage.

GDT: 1. Pierre plate, habituellement de 25 à 75 mm d'épaisseur, utilisée pour couvrir un plancher, une chaussée ou un trottoir.

Élément dimensionné en plaque, généralement d'un matériau lourd, employé en revêtement de sol ou de murs.

Kurtz – élément généralement parallélépipédique de faible épaisseur par rapport à sa

¹³³**Dlažbová kocka** – stavebný prvok z prírodného kameňa opracovaný do tvaru kocky, prípadne kvádra (len na vonkajšiu dlažbu). NORMA STN 72 1815

Kamenná dlažobná kocka – druh lomárskeho výrobku približne kockovitého, príp. hranolovitého tvaru, vyrobený ručným alebo strojovým štiepaním prírodného kameňa. [...] Veľké i drobné dlažobné kocky sa používajú na dláždenie vozoviek, námestí, dvorov a iných plôch určených najmä pre ťažkú prevádzku. SNS I

Drevená dlažobná kocka – druh dlaždice, vyrobený z dreva rezaním hranolov určitých rozmerov okružnou pilou na výšku kocky [...] Používajú sa na dlažbu vozoviek, mostov, továrenských hál, skladísk, hospodárskych budov a pod. SNS I

Poznámka k slovenskému ekvivalentu: Krátky slovník slovenského jazyka zahŕňa len adjektívum **dlažbový** ako derivát substantíva dlažba, jeho variant **dlažobný** sa však vyskytuje v odborných i populárnych textoch. Alternácia je badateľná už aj v nami uvedených definíciách. Používanie a frekvenciu oboch adjektív sme si overili aj v súčasnom Slovenskom národnom korpuse verzia **prim-2.1**. Výsledky rešerše: lexéma **dlažbový** zaznamenala 32 výskytov (publicistické texty a beletria – 4 romány), kým variant **dlažobný** až 142 výskytov (publicistické texty a beletria – 27 románov). Z toho sa prvé objavilo v syntagme s lexémou kocka 14-krát a s lexémou tehla 3-krát, kým pri druhom sme zaznamenali až 119 výskytov s lexémou kocka a 21 výskytov s lexémou kameň.

¹³⁴Tento ekvivalent, ktorý odborníci označili za nadradený v porovnaní s dlažobnými kockami či platňami, možno nájsť napríklad v katalógu firmy BAUMIT www.baumit.com – **Dlažobné kamene** alebo **platne** z prírodného alebo umelého kameňa kladené do suchého resp. maltového lôžka.

surface...

Kontexty:

petites dalles de pierre préalablement taillées;
l'onyx, matériau précieux, recouvre le mur central de grandes dalles puissantes (235x155x3cm);¹³⁵
la pierre est partout, posée en lits horizontaux pour les murs, en grandes dalles au sol;
le pavé et la dalle offrent des qualités intéressantes telles que la résistance, l'étanchéité mais aussi la porosité; Soit moulées, soit taillées, ces dalles couvrent aisément de grandes surfaces contrairement au pavé dont la mise en oeuvre est plus lente;
6 dalles liège spécial affichage Touraine Paquet de 6 dalles 5 m;
ce marbre est encore utilisé dans les constructions publiques et privées, en particulier comme dalles murales ou de sol.

¹³⁵Prvé dva rozmery tohto staviva vo francúzskej praxi závisia od materiálu a účelu jeho využitia, zaťaženia a samotnej plochy od 30x30 – 60x60 – 10 x 20 cm – 30x60 a hrúbka 7/8 mm na **placage**, 2 cm na **dallage** až po 15 cm pri cestných stavbách (pozri http://www.pierre-naturelle.fr/faq_fr_8.html). Iný francúzsky zdroj (pozri <http://www.patmas.fr/granit-dalles.htm>) uvádza štandardnú hrúbku od 3 cm do 12 cm.

*Les revêtements de sol en **dalles** sont posés par collage (sauf la moquette en **dalles**);
Décorez votre intérieur ou vos extérieurs avec nos **dalles** de galets ou pierres de montagne;
Les **dalles de plafond** en polystyrène offrent, outre leur aspect décoratif, un effet d'isolation acoustique en absorbant les sons, ce qui permet de corriger la résonance de certains locaux;
Plus les **dalles** sont grandes, plus leur épaisseur est importante;
Dalle jardin, pour terrasse et allée piéton, grain fin.*

ANALÝZA: Ide o tenkostenné stavivo veľkých rozmerov (t.j. nad 30x30 ak budeme brať do úvahy heslo **carreau**) vyrobené z rôznych materiálov, ktoré sa používa v prvom rade na povrchovú úpravu horizontálnych konštrukcií. Len quebecká TDB

pripúšťa použitie tohto stavebného materiálu aj na obklad. Vertikálnu aplikáciu dokazujú aj niektoré vyexcerpované príklady, ktoré by však bolo potrebné overiť v odbornom korpuse.

Musíme upozorniť na fakt, že termín **dalle** sa, podobne ako **carreau**, vyznačuje vo VGOS stavebníctva veľkou extenziou, a špecificky aj v oblasti obkladu. Ide teda o ďalšiu polysému v stavebníckej terminológii (označuje napríklad *betónovú dosku – dalle (en/de béton)*), ktorá sa stala základom mnohých zložených termínov, opäť sa

stretávame s tendenciou spresňovania pomocou determinácie, najčastejšie materiálu alebo účelu: *dalle (de) sol, (de) liège* alebo *acoustique*.

SLOVENSKÉ EKVIVALENTY: 1. GEN **dlažba**, SPEC **dlaždica, dlažbová doska, (dlažobná) platňa** (*exteriér alebo dekoratívny interiér*) 2. GEN **obklad**, SPEC **obkladová doska**

Pri určovaní slovenských ekvivalentov francúzskych názvov aj zložených termínov sme sa znovu riadili dištingtívnym príznakom účelu /VERT/HORIZ/, čo

v rámci intralingválnej komparácie francúzskych termínov navyše naznačuje parciálnu synonymitu – **dalle1** /VERT+/ možno chápať ako synonymum **carreau2** /VERT+/ a **dalle2** ako parciálne synonymum **carreau1**.

dalles murales – GEN kamenný obklad, SPEC obkladové dosky

dalles de sol – GEN dlažba, SPEC dlaždice

dalles de plafond – stropné dosky

dalles (de) liège – korkové dlaždice/dosky

dalles de pierre – 1. GEN dlažba, SPEC kamenné dlaždice, 2. GEN obklad, SPEC dlažobné dosky

dalles acoustiques – akustický obklad

dalles à engazonner – GEN vegetatívna/zatrávňovacia dlažba, SPEC vegetatívne/zatrávňovacie tvarovky

2.1.1 Komparatívne zhrnutie

2.1.1.1

DALLE Δ PAVÉ

Ako diferenciačné príznaky týchto dvoch termínov sa ukazuje pomer /plocha/ vs /hrúbka staviva/ a jeho /použitie/, čo dokladá doluuvedená tabuľka – príznakový člen tejto dvojice je **pavé**, ktorému sme jednoznačne priradili /HRÚBKA+/, /VERT-/ a /INT-/ , preto ich môžeme označiť za kvázisynonymá PAVÉ < DALLE. Analogickú situáciu možno identifikovať aj v slovenskej terminológii v súvislosti s termínmi **dlažbová kocka** verzus **obkladačka/dlaždica**.

2.1.1.2

DALLE

Δ CARREAU

Identifikácia diferenciačných príznakov je pri tejto dvojici oveľa zložitejšia predovšetkým z dôvodu ich viacvýznamovosti. Ak by sme brali do úvahy len uvedené definície, mohli by sme skonštatovať, že rozdiel spočíva výhradne v rozmere (stavivo väčšie či menšie ako 30x30). Po preštudovaní špecializovaného časopisu *Ceramagazine* a internetových materiálov, sme však zistili, že uvedené rozmery ako možnosť odlišenia oboch termínov sú v praxi viac-menej orientačné – a neplatí to len pre firemné katalógy. Diferenciácia na základe tohto príznaku nie je vždy relevantná, z čoho vyplýva nutnosť identifikovať ďalšie príznaky.

Rozhodujúcim diferenciačným príznakom nie je ani materiál, hoci sa **carreau** najčastejšie vzťahuje na obkladačku/dlaždicu z keramiky alebo gresu a **dalle** hlavne z kameňa a betónu. Možno hovoriť len o prevažujúcej frekvencii týchto stavív z toho či onoho materiálu v závislosti od účelu ich aplikácie.

Okrem toho, druh použitého materiálu sa takmer vždy spresňuje determináciou, ako sme naznačili v parciálnych analýzach. Niekedy sa oba termíny môžu vyskytovať ako kontextové synonymá, napríklad v prípade determinácie **(de) liège** (aj keď nikdy nie na stránkach s doménou .fr). Naopak, s determináciou **de vinyle** sa spája len **carreau** (zaznamenali sme ho iba na kanadských stránkach).

Pokiaľ ide o jednoznačnejšie termíny z hľadiska príznakov /HORIZ/VERT/ – **carreau de sol** a **carreau (de) mur/mural** a **dalle de sol/ dalle mural**, práve **dalles**

(de) **mur/mural** má vo (vertikálnom) využití minimálnu frekvenciu a navyše označuje špecifický druh obkladu – *korkový*, čiže sa rozširuje o ďalšiu determináciu *dalles murales liège* alebo má funkciu zvukovej izolácie – *dalles murales acoustiques*).

Najjednoduchšie sa oba bazové termíny dajú odlíšiť pri exteriérovom použití, kde sa môže **dalle**, rovnako ako **pavé**, ukladať aj do pieskového lôžka. Zatiaľ čo **carreaux** sa môžu osadiť výhradne „natrvalo“ pomocou *mortier-colle à (carrelage), adhésif* (malty, cementu alebo iného lepidla). Navyše, spájatelnosť s termínmi *barbotine* (škárovacia hmota), *jointoiment* (čiže škárovanie) a *jointoyer* (škárovať), odkazujúcimi práve na pojmy súvisiace s trvalým položením tohto staviva, sme pomocou internetu zaznamenali najčastejšie práve s termínom **carreau/x** a **carrelage** (pozri ďalej).

Tabuľka č.4 – sumárna analýza francúzskych termínov

	EXT	INT	VERT	HORIZ	HRÚBKA	PLOCHA	SPOJ NASUCHO	ROZMER
carreau	+	+	+	+	-	+	-	5 cm x < 30 cm
pavé	+	-	-	+	+	+/-	+	max. 20 x 20 cm max. 10 x 20 cm
dalle	+	+	+	+	+/-	+	+	x > 30 cm

Ani v slovenčine neexistujú presné hranice medzi stavivami určenými na dlažbu a najmä nie sú jasne vymedzené synonymne sa správajúce termíny, ktoré ich označujú: (*dlažobná*) *platňa* /EXT+/, *dlaždica* a *doska* /EXT+/. Najmarkantnejšie to možno pozorovať vo sfére obchodu so stavebným materiálom, čo odrážajú aj slovenské firemné katalógy – napr. firma PREMAC nepozná termín *dlaždica* ani *dlažobná doska*, ponúka len *platne*, prípadne *dlažbu* (príznak /MATER+). Firma DEKA zas predáva výhradne *dosky*, hoci rozmery týchto stavív sú takmer identické s produktmi predchádzajúcej firmy. Z improvizovaného korpusu vytvoreného z deviatich firemných materiálov a štyroch populárno-náučných časopisov o bývaní a stavebníctve vyplynulo, že pokiaľ ide o povrchovú úpravu exteriérových plôch, najvyšší výskyt má termín **dlažba** s príznakom /MATER+/ (vyše 60 príkladov), potom nasleduje **platňa**¹³⁶ (20 výskytov), **dlaždica** (12) a **dlažbová/dlažobná tehla** (5 výskytov). Nízku frekvenciu

¹³⁶ Tento termín síce nemá definíciu v SNS, ale z propagačných a firemných materiálov sme ho vyexcerpovali ako kvázi-synonymum termínu **doska/kamenná doska**.

mali lexémy **kamenná/dlažobná kocka** (5) a **(veľkoplošná) doska** (2) a ojedinele sa objavili aj lexémy *dlažobné tvary, dlažbový prvok, dlažbový/platňový systém*.

Tabuľka č. 5 – slovenské termíny vzťahujúce sa na dlažobný a obkladový stavebný materiál

	EXT	INT	VERT	HORIZ	SPOJ NASUCHO	PLOCHA	HRÚBKÁ
dlažba1	+	+	-	+	+	+	-
dlaždica	+	+	-	+	+	+	+/-
dlažobná doska	+	+	-	+	+	+	+/-
dlažobná platňa	+	?	-	+	+	+	+/-
dlažobná kocka	+	-	-	+	+	-	+
obkladačka	+	+	+	-	-	+	-
obklad 1	+	+	+	-	-	+/-	-
obkladová doska	+	-	-	+	-	+	-

V porovnaní so slovenskými náprotivkami reprezentujú podľa nás oba bazové polysémické termíny **carreau** a **dalle** jednotky s väčšou extenziou. Pri ekvivalentácii francúzskych zložených termínov sa ukazuje úzus spájateľnosti jednotlivých slovenských ekvivalentov (najčastejšie *dlažba/dlaždica* verzus *obklad/obkladačka*), vyplývajúci z kvalifikátora vyjadrujúceho materiál alebo účel.

Ekvivalenčná tabuľka č. 2

Carreau	1.obklad, obkladačka, <i>slang.</i> kachlička 2. dlažba, dlaždica
Pavé	dlažba, dlažbová kocka
Dalle	1.dlažba, dlaždica, dlažbová doska/platňa ¹³⁷ 2. obklad, obkladová, doska

B. Analýza pokračuje druhou skupinou termínov, ktoré vznikli deriváciou členov prvej skupiny a pri ktorých sme identifikovali nielen príznak /MATER+/ ale aj procesuálny /ACT+/ a rezultatívny príznak /REZ+/.

Dallage m

Vigan/T: *Revêtement de sol intérieur ou extérieur en éléments durs taillés ou*

¹³⁷ V odbornej slovenskej literatúre sme síce nezaznamenali definíciu tejto lexikálnej jednotky, hoci v komerčných materiáloch sa vyskytuje, aj keď v alternácii s termínom **dlaždica**. V Slovenskom národnom korpuse figuruje v textoch z dennej tlače 24-krát: *rezanie a brúsenie travertínových platní; pristávacia plocha z betónových platní; výmena starých mramorových platní za nové; ročný predaj betónových platní a dlažieb; ulice dláždené platňami z bieleho mramoru, plocha vydláždená kamennými platňami; múry obložené platňami z bazaltovej lávy; obloženie drevenými platňami*. Aj keď sme nezaznamenali definíciu tohto termínu, ktorá by naznačila limitné rozmery platne v porovnaní s ostatnými tvarmi, rozhodli sme sa na základe jej výskytu v dostupných materiáloch o jej zaradenie do ekvivalenčnej tabuľky.

préfabriqués (dalles de marbre, de pierre, granit, carreaux de céramique, de ciment, briques, pavés etc.).

Réalisation d'un tel revêtement.

Kurtz: 1. **revêtement de sol** constitué soit par une chape en ciment, soit par des dalles préfabriquées de formes diverses, 2. **pavage** réalisé à l'aide de dalles.

GD: **Revêtement de sol plan** constitué de dalles en béton ou de carreaux mosaïques de marbre.

*NB- Le carrelage et le pavage désignent un dallage de sol constitué d'éléments en général moins grands que des dalles; en Belgique, on utilise plutôt le terme de pavement.

Kontexty:

dallage adouci posé en bandes;

les dallages destinés à recevoir un trafic intense;

*des dalles irrégulières (opus incertum) se prêtant le plus souvent aux **dallages extérieurs**;*

les dallages en pierres reconstituées;

*Réaliser une allée en **dallage**;*

***Le dallage** au sol est réalisé en grandes dalles de 2cm d'épaisseur scellées dans une chape.*

*Les joints permettent au **dallage** de se déformer (retrait, dilatations, chargements) sans donner lieu à des fissurations pouvant compromettre l'exploitation de l'ouvrage.*

*Un traitement en continuité avec la zone piétonne "Saint-Denis les Halles", en plateau recouvert de pavage scié et d'un **dallage** en granit porphyre.*

*Les mauvaises herbes pouvant venir détériorer un **dallage** posé sur un lit de sable;*

*Un **dallage** de grès vient recouvrir le sol originel, et le maître-autel est installé au centre du nouveau chœur.*

ANALÝZA: Všetky štyri zdroje zhodne definujú termín **dallage** ako exteriérovú úpravu povrchu z rôzneho materiálu a s vysokou pevnosťou – teda dlažbu /REZ+/, no Vigan a Termium uvádzajú aj interiérové využitie, čo potvrdili aj konkrétne firemné materiály. Vigan ako jediný pamätal aj na procesuálny význam a do svojho hesla zahrnul aj realizáciu takejto úpravy povrchu /ACT+/. Podľa Viganu a GDT sa **dallage** tvorí z ***dalles***, ***carreaux*** a aj ***pavés***, Kurtz uvádza len ***dalles***.

Rovnako ako pri báзовom termíne ***dalle***, aj v tomto prípade sme v rámci internetovej rešerše identifikovali zložený termín **dallage (de) sol** ako parciálne synonymum k **dallage**, čo na druhej strane naznačuje aj možnosť rozšírenia významu aj o «obklad». Uvedené príklady poukazujú ešte aj na tretí význam s príznakom /MATER+/, čo možno do slovenčiny ekvivalentovať polysémou ***dlažba***.

SLOVENSKÝ EKVIVALENT – 1. **dlažba** /MATER+/, /REZ+/, 2. **dláždenie** /DIS+/, /ACT+/

Pavage m

Vigan: *Désigne tout revêtement des sols, surtout extérieurs, en éléments durs et épais, aux formes géométriques, posés sur une forme (lit de sable) ; en Belgique, le pavement désigne aussi les carrelages ou dallages des sols intérieurs. (napr. de dalles en béton ou*

de carreaux mosaïque de marbre.)

T: Travail qui consiste à couvrir le sol d'un revêtement formé d'éléments, de blocs assemblés.

Kurtz: surface de circulation ou d'ornement réalisée à l'aide de blocs artificiels liaisonnés ou non entre eux et reposant généralement sur une forme en sable.

Kontexty:

Pavage constitué au moyen de pavés de petite dimension se rapprochant de la forme cubique;

Pierre équarrie utilisée pour **le pavage**;

lit de pose du **pavage**;

aussi résistant qu'un **pavage** classique, il est plus facile à entretenir;

Réaliser **un pavage** sur sable avec pavés ou pavés autobloquants;

Des pavages sont réalisés en briques de pavage auxquelles on demande des propriétés particulières;

Lors de la réalisation d'un immeuble d'habitation, il a été demandé que l'accès au parking reçoive **un pavage** en pavés cubiques de granit. Ces pavés ont été posés sur un lit de sable sans protection ou finition particulière.

Défaut de réalisation **du pavage extérieur**;

Le pavage a été réalisé sur un sol hétérogène et non compacté

NF EN 1342 (juillet 2000). - Pavés de pierre naturelle pour **le pavage extérieur**.

La réalisation de **pavage de terre cuite** confère aux aménagements urbains confort et esthétisme.

ANALÝZA: Ide jednoznačne o exteriérovú dlažbu /REZ+/ z malých trojrozmerných prvkov z tvrdého materiálu (Vigan/Kurtz), aj keď Vigan pripúšťa aj interiérové použitie (pozri zložený termín **pavage extérieur** medzi kontextmi), o čom sme sa zmienili už pri analýze termínu **pavé**. Zaujímavé je, že quebecká TDB neobsahuje samostatný záznam pre tento termín, hoci ho uvádza dva razy ako kvázisynonymum ku **carrelage** a **dallage**.

Pokiaľ ide o materiál, tieto dlažobné prvky sa vyrábajú z kameňa, betónu, prípadne sa používajú dlažobné tehly, čím sa determinuje aj spôsob ich spájania a uloženia (paralela s **dallage**) – buď do pieskového lôžka (*lit de sable*) alebo „natrvalo“ do maltového lôžka (*lit de mortier*).

Výskyt tohto termínu s príznakom /MATER+/ sme síce v katalógoch nezaevidovali, ale analogicky s **dallage** ho možno predpokladať. Rovnako sme sa nestretli s jeho procesuálnym významom, hoci databáza Termium sa o ňom zmieňuje. Oba môžu byť predmetom ďalšej rešerše a overenia v kvalitne zostavenom odbornom korpuse stavebných textov.

Belgický variant termínu sme ďalej neanalyzovali, pretože sa svojou formou zhoduje s anglickou lexémou „pavement“ a napriek zúženiu vyhľadávania na doménach s koncovkou .fr a .be sme získali prevažne stránky v angličtine.

SLOVENSKÝ EKVIVALENT: – 1. **dlažba** /REZ+/, 2. **dláždenie** /ACT+/

Carrelage n.m.

Vigan: Assemblage organisé de carreaux juxtaposés, constituant un revêtement de sol

dur, plan, relativement étanche, résistant aux contraintes mécaniques (et parfois chimiques), facile à entretenir, et si possible esthétique.
Par extension, le mot désigne aussi, souvent, les revêtements muraux céramiques, intérieurs et extérieurs (carrelage mural intérieur, revêtement en placage des façades).
GDT: Revêtement de sol par assemblage de carreaux en terre cuite, marbre, ciment, granit, asphalte, etc.

Kontexty:

*Le même **carrelage** sera utilisé pour revêtir le sol des WC;
pose de **carrelage** au sol à la colle;
Quel que soit le type de **carrelage (mural ou de sol)** et la méthode de pose, le support doit être sain, stable, régulier, sans trous ni fissures importants;
Le carrelage est un revêtement de sol ou de mur indémodable;
Coller du **carrelage de sol** avec un mortier-colle;
Le carrelage de sol, plus dur que **le carrelage mural**, nécessite de disposer d'un outillage adapté pour le découper;
Poser du **carrelage au mur**;
La pose de **carrelage mural** s'effectue par collage soit avec de la colle à carrelage;
la pose de **carrelages céramiques**;
Stonetech est un **carrelage** en grès cérame pleine masse reproduisant les aspects et les variétés chromatiques de la pierre naturelle;
un **carrelage** en pierre naturelle reconstituée;
Le **carrelage** se vend toujours au m²;
Équipez vous en **carrelage** de bonne qualité, du **carrelage extérieur** pour revêtement de piscine, hammam, sauna ou spa .
Le carrelage de sol, plus encore que **le carrelage mural**, doit être jointoyé avec soin.*

ANALÝZA: Definícia tohto termínu sa objavuje iba vo Viganovom slovníku a quebeckej databáze. Pôvodne označoval dlažbu vytvorenú z prvkov štvorcového tvaru, ako napovedá jeho štruktúrna motivácia, dnes však termín **carrelage** označuje nielen vnútornú dlažbu a obklad (realizované predovšetkým v hygienických priestoroch a priestoroch s mokrou prevádzkou, pozri poznámku č. 10), rovnako sa však uplatňuje v exteriéri, čo dokazuje aj vyše 700 výskytov zloženého termínu **carrelage extérieur** na internetových stránkach. Podobne motivovaná potreba explicitného a nedvojzmyselného vyjadrovania si vyžiadala aj vznik terminologických jednotiek **carrelage de sol/ mur/mural** (identická situácia ako v prípade **carreau, dalle, dallage** a **revêtement**).

Definície odkazujú na pojem //povrchovej úpravy// s príznakom /REZ+/, no excerpované kontexty poukazujú predovšetkým na materiál /MATER+/ určený na túto stavebnú činnosť.

Najčastejšie sa tento derivovaný termín objavoval spolu s lexémami **sol** a **poser** (cca 11 700 výskytov), **sol** a **poser** (cca 7000 výskytov) a tiež **sol** a **coller** (cca 1800 výskytov).

SLOVENSKÝ EKVIVALENT: GEN [keramická] **dlažba a obklad**¹³⁸
/MATER+/, /REZ+/, SPEC [keramické] **dlaždice a obkladačky** (pozri Komparatívne zhrnutie CARREAU a DALLE)

un carrelage de sol – GEN [keramická] dlažba, SPEC, [keramické] dlaždice

*un carrelage mural/mur*¹³⁹ – GEN [keramický] obklad SPEC, [keramické] obkladačky

un carrelage cuisine – kuchynské obkladačky/obkladačky do kuchyne

un carrelage piscine – bazénové obkladačky

un carrelage terrasse – terasová dlažba, terasové dlaždice

un carrelage céramique – keramický obklad a dlažba (počet výskytov vyše 700)

2.1.2 Komparatívne zhrnutie

V časopise *Ceramagazine* jednoznačne dominuje termín **carrelage**¹⁴⁰, ktorý odkazuje takmer v každom použití na keramické obklady a dlažby kuchyne, kúpeľne, predsieň, terasy, balkónov i bazénov. Objavuje sa však aj v špecifickom význame «keramická dlažba», čiže ako kvázisynonymum ku **carrelage céramique**.

Termín **dallage** sa v časopise vyskytuje len sporadicky a to len v spojení **dallage de/en pierre**. Navyše **carrelage** vykazuje oveľa vyššiu nosnosť, keďže figuruje ako onomaziologický príznak v zložených termínoch **colle à carrelage**, **mortier-colle à carrelage** v porovnaní s neexistujúcim **colle à dallage*. Podobne aj termín **carreleur** má oveľa vyššiu frekvenciu než **dalleur**, čo potvrdzuje aj Vigan, keď k nemu dodáva poznámku o jeho zastaralosti.

GDT obsahuje poznámku objasňujúcu rozdiel medzi **dallage**, **carrelage** a **pavage** – druhé dva typy povrchovej úpravy s príznakom /HORIZ+/ sú tvorené menšími prvkami ako **dalle** (t.j. – **carreaux** a **pavés**), preto by malo ísť o kohyponymá. Druhá Kurtzova definícia však naznačuje opak, a ak by sme ju považovali za správne sformulovanú, **pavage** by bolo hierarchicky nadradené termínu **dallage**. Podľa nás treba

¹³⁸ **Keramický obklad** – druh obkladu konštrukcií keramickými obkladačkami alebo mozaikou, ktorá sa vytvorí osadením prvkov do cementovej malty alebo do tmelu. Používa sa v priestoroch s väčšou prevádzkou (vestibul, chodba), s mokrou prevádzkou (umývárň, kúpeľňa a pod.) a v miestnostiach, kde sa vyžaduje veľká čistota (lekárska ambulancia, operačná sála) SNS III/1

¹³⁹ Variant **carrelage de mur** mal oproti konkurenčnému termínu s kvalifikátorom **mural** minimálnu frekvenciu.

¹⁴⁰ Dokladom sú aj kolokácie vzťahujúce sa na výrobu a obchodovanie s týmito stavivami – *le marché français du carrelage, des entreprises/fabricants de carrelage, la filière/industries carrelage; les exportations/ventes de carrelage espagnol; être formé dans le carrelage; menuiserie-cuisine-carrelage-salle de bains*. V poslednom prípade ide o nápis na obchode so stavebninami, ktorý alternuje so združeným pomenovaním **dalles et carreaux**, pričom oba prípady možno ekvivalentovať dvojčlenným termínom **obklady a dlažby**.

oba termíny (súhlasíme s GDT) považovať za kohyponymá vo význame «vonkajšia úprava horizontálneho povrchu».

Rozdiel medzi **carrelage** a **dallage** možno identifikovať analogicky s už analyzovanou dvojicou **carreau** a **dalle** – 1. v použitom stavebnom prvku, 2. jeho využití na horizontálne či vertikálne konštrukcie a 3. v spôsobe spájania a osadenia. Pri tvorbe **carrelage** sa používajú **carreaux**, teda prvky približne do 30 x 30, v obmedzenej miere aj z **dalles** (výber typu staviva má dosah aj na vlastnosti povrchovej úpravy výsledku realizácie. **Carrelage**, sa údajne vyznačuje vyššou šmykľavosťou ako **dallage**). **Dallage**, naproti tomu, využíva aj **carreaux** aj **dalles**, pričom v drvivej väčšine ide len o úpravu horizontálnej konštrukcie, t.j. dlažbu /VERT+/. Tretím rozdielom je rovnako ako pri báзовom termíne spôsob realizácie **carrelage**, teda výhradne tzv. mokrý spoj. Situácia je obdobná aj pri spájateľnosti s termínmi **jointoiement/jointoyer** (škárovanie/škárovať) – oproti **pavage** a **dallage** vykazuje o polovicu vyššiu frekvenciu spájateľnosti s nimi práve **carrelage**.

Posledný rozdiel možno identifikovať v súvislosti s procesuálnym významom, signalizovaným prítomnosťou alebo neprítomnosťou príznaku /ACT/, kým **dallage** a **pavage** ním disponujú, **carrelage** sme priradili /ACT-/.

Obr. 3 – spoločné prieniky troch analyzovaných termínov **PAVAGE**, **DALLAGE** a **CARRELAGE** pri pomenúvaní /MATER+/-

Tabuľka č. 6 – francúzske termíny s príznakom /REZ+/-

	<i>F</i> <i>RAG</i>	<i>EX</i> <i>T</i>	<i>IN</i> <i>T</i>	<i>HORI</i> <i>Z</i>	<i>V</i> <i>ERT</i>	<i>HRÚBK</i> <i>A</i>	<i>SPOJ</i> <i>NASUCHO</i>
carrelage	+	+	+	+	+	-	-
pavage	+	+	-	+	-	+	+
dallage	+	-	+	+	-	+/-	+

*Ekvivalenčná tabuľka č. 3. Ekvivalentáciu do slovenčiny sme uskutočnili na základe príznakov /REZ/, /ACT/ a /MATER/, v prípade **carrelage** sme prihliadali aj na príznak /VERT/HORIZ/.*

relevantnosť je však diskutabilná a bolo by ich potrebné jednotlivo preveriť. Možno z nich vyvodiť záver, že termín **placage** sa na pojem //drevený obklad// nevzťahuje. Ešte nižšiu spájateľnosť sme získali s termínom **brique/s** (menej ako 100 výskytov) a s **pierre/s** (do 150 výskytov).

SLOVENSKÝ EKVIVALENT: I. 1. **dyha**, [/MATER+/, /HRÚBKA-/], 2. konečná povrchová úprava [/REZ+/, /DIS-/ , /HRÚBKA-/] **dyhovanie** (*dosky, dvere*), **drevené obloženie** (*nábytku*), **drevené parkety**; II. 1. (*kamenný/tehlový dekoratívny*), **obklad, obkladový materiál** [/MATER+/, HRÚBKA-/ +], 2. (*kamenný, tehlový dekoratívny*) **lícový obklad** [/REZ+/, /HRÚBKA-/ +/, /DIS+]

Pri ekvivalentácii do slovenčiny sme sa orientovali príznakmi – /typ materiálu/ - /DREVO+/-, /HRÚBKA/, /REZ/MATER/ a /EST+/-.

Habillage n. m.

Vigan: 1. *De façon générale, construction ou mise en place d'éléments de remplissage et panneaux de façade non-porteurs, entre les ossatures externes d'un bâtiment, ou en avant de ces ossatures.*

2. *Ensemble des éléments légers de finition des parois intérieures des locaux, autres que les revêtements eux-mêmes : ce sont les plinthes, cimaises, corniches, couvre-joints, moulures, etc.*

3. Mise en oeuvre de ces éléments.

Kurtz/GDT: Ouvrage accessoire de tôlerie ou de menuiserie en acier ou autres matériaux, recouvrant une construction dans un but décoratif ou pour dissimuler les barres ou les assemblage d'une ossature métallique ou de béton armé.

Note(s) :

L'habillage peut jouer un rôle de protection contre l'incendie, voire de protection thermique ou phonique.

Kontexty:

*Le matériau a permis la préfabrication des panneaux d'**habillage** de l'hôtel;*

*lancer deux produits pour l'**habillage** de façade;*

*le foyer fermé est inséré dans **un habillage de bois**;*

*pour l'**habillage** du plafond des quarts-de-rond sont vissées;*

*deux portes en **habillage** Topakustik;*

***habillage bois** en extérieur;*

*réalisation d'**un habillage bois** au plafond;*

***Habillage bois** sur escalier béton existant modèle n°6;*

*Les façades sont revêtues d'un **habillage bois** naturel par clins en mélèze posés sur le soubassement traité en carrelage noir;*

***L'habillage bois** est omniprésent dans le magasin. Il est notamment utilisé pour les têtes de gondoles face aux caisses;*

*Extérieurement, des parements de pierres en soubassement ainsi qu'**un habillage bois** apparaissent sur certaines parties, mais aussi d'autres matériaux tels que l'aluminium et le verre pour exprimer l'ouverture et la transparence.*

ANALÝZA: Vybrané slovníky a databázy opäť ponúkajú viacero definícií, keďže ide o polysémický termín, no nás zaujíma predovšetkým jeho zaradenie a vymedzenie v nami zvolenom pojmovom poli //povrchovej úpravy//, preto Viganovu definíciu číslo 2 (v slovenčine – *ozdobné lišty a prvky*) a 3 (*ich osadenie*) necháme bokom. Quebecká TDB a Kurtz v definícii zhodne odkazujú na „ochrannú úpravu podkladu z dreva alebo kovu s čiastočne dekoratívnou alebo krycou funkciou“. Quebecký zdroj okrem toho v poznámke dodáva, že **habillage** môže druhotne splňať aj funkciu požiarnej ochrany a tiež zvukovej a tepelnej izolácie. Hoci Vigan počíta aj s procesuálnym významom, signalizovanom príznakom /ACT+/, nám sa ho vyexcerpovať nepodarilo.

Pri zhromažďovaní výskytov tohto termínu pomocou internetového vyhľadávača sme pri všetkých hľadaných kolokáciách analyzovaného termínu vždy narazili na mnoho významov mimo oblasti „revêtement“ (súvisiacich napríklad s vykurovacou technikou, interiérovými prvkami ako krby či schodiská) a takisto mimo stavebníctva (napríklad automobilový priemysel – vnútorná úprava automobilov), preto sme museli

opakovane použiť negatívny filter pomocou týchto kľúčových slov. Napriek tomu sme týmto spôsobom získali len veľmi málo jeho výskytov odkazujúcich na pojem //obklad konštrukcie//.

Odôvodnenosť jeho zaradenia do synonymického radu *bardage*, *placage* a ekvivalentovania slovenským termínom „ochranný/dekoratívny obklad” potvrdilo v prvom rade štúdium odborných časopisov a prospektov (v jednom článku populárneho časopisu o bývaní sa napríklad objavuje ako kontextové synonymum k termínu *bardage*), no na druhej strane malo v porovnaní s *bardage* len tretinový výskyt. Na význam «ochranného/dekoratívneho exteriérového obkladu» upozorňujú aj zložené termíny, v ktorých **habillage** predstavuje onomatologickú bázu (napríklad *habillage extérieur*; *habillage de façade*, *habillages muraux*, avšak minimálne v prvých dvoch prípadoch ide znovu o polysémy, a preto presný význam možno vymedziť len v rámci konkrétneho textu).

SLOVENSKÝ EKVIVALENT: 1. [ochranný] **obklad, obvodový plášť, opláštenie** (*najmä z dreva alebo kovu*), 2. [dekoratívny] **kryt/obklad/obloženie**¹⁴¹; 3. **obkladanie**.

¹⁴¹ **Obloženie** – povrchová úprava stien, stropov, stĺpov, dverí, trámov, resp. prievlakov v interiérovej architektúre. Môže byť doskové, latkové, preglejkové, latovkové, rámové s doskovou, preglejkovou alebo inou výplňou. SNS III

Obkladanie, syn. **Obkladačské práce** – spôsob pripevňovania obkladových prvkov na povrch zvislých konštrukcií. SNS III

Ekvivalentácia sa zakladala jednak na príznakoch /EST+/-/ a jednak na dvojici /REZ/ – /ACT/.

Bardage m

Vigan: *Revêtement d'un mur extérieur réalisé avec des bardeaux, ou avec tout autre matériau de couverture.*

*Plus largement, le terme de bardage s'applique à **tout revêtement de façade** mis en place par fixation mécanique dans un plan distinct de celui du nu de la maçonnerie, avec une lame d'air et/ou un isolant thermique intermédiaire (c'est alors un bardage isolant)¹⁴².*

GDT: *1. **Partie d'ouvrage** sensiblement verticale constituant à elle seule soit la séparation, soit un des éléments de cette séparation, des ambiances extérieure et intérieure.*

*2. **Revêtement extérieur** non porteur, vertical ou sensiblement vertical, d'une structure.*

*3. **Façade très légère**, et d'une seule peau ondulée ou nervurée, dans un bâtiment industriel.*

Kurtz : *2. **revêtement partiel ou total**, constitué de planches ou de contreplaqué, de la partie en élévation d'une construction.*

Kontexty:

*Les pignons sont recouverts d'un **bardage** en lames de sapin;*

***des bardages de bois** habillant les pignons;*

*poser/utiliser en **bardage**;*

***un bardage** en Red Cedar, **bardage de pin** et de bois exotique;*

*Les éléments de façades sont isolés, prêts à recevoir le **bardage de façade**.*

***bardage** en lattis de peuplier;*

*Dans cette sectorisation bois, le domaine parquets, **lambris** et **bardages** représente 12,1 %.*

*tout comme le parement de bois, le **bardage de vinyle** ou de **métal** n'est pas à l'abri des intempéries.*

¹⁴²Ide o špecifický druh obkladu s funkciou izolácie a v tom prípade sa bardage špecifikuje determináciou isolant. Pri tomto význame sme zaznamenali synonymum – vêtüre.

GDT – vêtüre isolante n. f. (terme normalisé par un organisme international) Revêtement extérieur préfabriqué qui comprend un isolant et une peau, destiné à être collé ou fixé mécaniquement sur la face extérieure d'une paroi. [1986]

Vigan: vêtüre Revêtement des murs extérieurs des bâtiments, sous forme de panneaux ou plaques manufacturés solidaires d'un isolant thermique (en général du polystyrène expansé). La peau formant le parement peut être constituée des matériaux rigides les plus divers, métal laqué, aluminium, plaques céramiques, ardoise, fibre-ciment coloré, PVC, polyester, pierre naturelle ou reconstituée, au dos duquel est contrecollé un matériau isolant.

ANALÝZA: Tento termín označuje vonkajší, exteriérový obklad, teda obvodový plášť stavby, tvorený doskami, lamelami alebo preglejkami alebo iným stavebným materiálom, čo zhodne zaznamenali tri zdroje, pričom upozorňujú na štyri všeobecné významy označujúce výsledok činnosti /REZ+/ (vo väčšine prípadov povrchová úprava exteriéru/nenosná konštrukcia) a jeden odkazuje na stavebný materiál /MATER+/. GDT uvádza aj špecifický význam – «exteriérový obklad/opláštenie priemyselných objektov».

Drvivá väčšina výskytov termínu v odborných časopisoch a katalógoch sa vzťahuje na exteriérový obklad/obvodový plášť (v 90% drevený), niekedy explicitne s determináciou **(en) bois**. Okrem dreva sa tvorí aj z kovu a tiež PVC.

Ako sme naznačili vyššie, **bardage** sa v populárno-náučných textoch objavuje ako kontextové synonymum k **habillage**, no v odbornom jazyku ide o hyperonymicko-hyponymický vzťah: HABILLAGE > BARDAGE.

SLOVENSKÝ EKVIVALENT: [drevený/kovový] **obvodový plášť, exteriérový obklad** /REZ+/, /MATER+)

lambris¹⁴³ m

Vigan: MARBR.: *revêtement en panneaux de marbre assemblés sur un mur intérieur.*
MENUIS.: *désigne tout panneau fait d'un assemblage de planches embrevées pour composer des portes, cloisons, revêtements de murs, fonds d'armoires etc.*

GDT: 1. *Revêtement décoratif constitué de lames assemblées entre elles sur une surface.*

2. *Revêtement (en marbre, en stuc ou en bois), formé de cadres et de panneaux. sur les murs d'une pièce, d'un appartement.*

3. *Planches façonnées servant à recouvrir les constructions.*

Kontexty:

¹⁴³ V Slovníku cudzích slov (1997) sa tento termín s kvalifikátorom *stav.* nachádza s definíciou: „drevené alebo iné obloženie stien“, jeho synonymom by malo byť **táflovanie**, takisto zahrnuté do tohto slovníka. V odbornej praxi sa však podľa našich informácií ani jeden z nich nepoužíva a nezaznamenali sme ich ani na slovenských internetových stránkach. Ide o termín prevzatý z češtiny – **táflování**, označujúci historický typ dreveného obkladu interiéru.

*La pose d'un **lambris en bois** présente de nombreuses similitudes à la pose du parquet;
 Les **lambris** et les plinthes sont des revêtements de décoration souvent utilisés;
 Les cuisines ou les salles de bains anciennes deviennent modernes quand on les revêt d'un **lambris en**
frisettes; **Lambris** constitués d'un support MDF mélaminé;
 les lames de **lambris** étant un dérivé du bois, elles peuvent subir des modifications dimensionnelles en
 fonction du taux d'humidité;
Le lambris en PVC présente de nombreux avantages;
 La prochaine étape consistera à refaire le **lambris de plafond**, puis le parquet du toit;
Le lambris est posé perpendiculaire au mur;
 Ce sont des **lambris bois** aux essences variées: pin, sapin...;
 coller les **lambris** sur un lattis;
lambris à languette rainure de 12,5mm, préfabriqués en éléments;
 Si vous désirez revêtir votre mur d'un matériau inflammable comme **un lambris de bois**, vous devrez
 l'appliquer par-dessus les panneaux de gypse.*

ANALÝZA: Definície našich zdrojov odkazujú jednak na stavebný materiál – drevený (dekoratívny) panel vytvorený z dosák /MATER+/, a jednak na „povrchovú úpravu“ z dreva, mramoru alebo štukátorskej omietky s príznakom /REZ+/, pričom sa dvakrát obmedzuje na interiérové použitie.

Príznak /INT+/ ako diferenciačný sčasti potvrdzujú niektoré katalógy, ktoré ponúkajú drevený obklad a v závislosti od miesta jeho osadenia /EXT/ alebo /INT/ ho označujú ako **bardage** alebo **lambris**. Anglický ekvivalent (**wood**)**panneling** tohto francúzskeho termínu, ktorý sme získali z bilingválnej normy) sprevádza v anglicko-slovenskom technickom slovníku sémantizácia *vnútorný*, teda príznak /INT+/. Našli sme však aj výskyty s príznakom /EXT+/, z čoho vyplýva znovu potreba overenia v odbornom korpuse.

V definíciách sa dvakrát spája tento termín s mramorom. Prostredníctvom vyhľadávača sme zaznamenali aj zložený termín **lambris de/en marbre**, ktorý sa sporadicky objavuje v oblasti architektúry, ide však iba o periférne použitie v rámci antického rímskeho stavebníctva, respektíve historickej sakrálnej architektúry.

V prípade použitia dreva na **lambris**, čo je najčastejší prípad, sa tento termín dá označiť za parciálne antonymum k **bardage** na báze opozície príznakov /INT+/ a /INT-/. Podľa definícií by sa mali tieto dva typy obkladu líšiť stavebnými dielcami, z ktorých sa **lambris** skladá – panely vytvorené z dosák alebo menších prvkov. Najbližšie by sa dal

preto ekvivalentovať slovným spojením *kazetový obklad* (analogicky s termínom *kazetový strop*), v stavebníctve je však neznámy, preto sme sa rozhodli nahradiť ho parafrázou: *obloženie z drevených/PVC panelov*. Riešenie tohto problematického francúzskeho termínu a jeho ekvivalentácie by mohol dať odborný slovensko-francúzsky paralelný korpus s obrazovou prílohou.

SLOVENSKÝ EKVIVALENT: [dekoratívny] **obklad** /MATER+/, /REZ+/, **obloženie z drevených/PVC panelov** (*interiéru*)

Parement *m*

Vigan: MAÇONN.: *face apparente d'un élément de construction*, pierre, moellon, brique, plaque de plâtre, pavé etc.

T: *Recouvrement de finition du mur extérieur d'une construction à ossature en bois, qu'il s'agisse de planches de parement placées horizontalement ou verticalement, de bardeaux ou d'autres matériaux.*

GDT/T: 3. *Recouvrement d'une construction, exposé à l'air intérieur ou aux intempéries à l'extérieur.*

4. *Dans une construction à ossature de bois, matériau autre que la maçonnerie ou le stuc utilisé comme finition extérieure du mur.*

Kurtz: 1. *surface vue d'une construction en maçonnerie de brique, de béton, de moellons.*

2. *surface apparente d'un ouvrage ou d'un matériau, éventuellement ouvragées pour des besoins esthétiques.*

3. *revêtement en pierres ou en briques d'habillage sur une construction en béton.*

Kontexty:

atténuation des irrégularités d'un parement en pierre de taille;

Rectangle de marbre, d'argile, d'asphalte, de pierre, etc., employé comme parement de parquet ou de mur; Recouvrement de finition du mur extérieur d'une construction à ossature en bois, qu'il s'agisse de planches de parement placées horizontalement ou verticalement;

parement posé sur un plancher et présentant une surface d'usure, du type linoléum ou plastique, en rouleau ou en carreaux;

offrir à ces fragiles archives un parement de grès rouge;

il s'agit ici d'un parement de 80 mm d'épaisseur suspendu devant une maçonnerie en briques pleines;

le parement du hall combine le blanc de la pierre de Lasa, le rose de la pierre de Vérone...;

la pierre à bâtir de Brando, schisteuse et résistante, est triée et montée "à plat" en parement devant les murs de béton porteurs;

le parement est à choisir dans une vaste gamme de pierres calcaires, pierres marbrières et granits;

ANALÝZA: Kanadské TDB sú, dá sa povedať, jednotné pri definovaní pojmov, ktoré táto terminologická polyséma označuje: 1. //líce// – viditeľnú plochu stavebného

Objavuje sa však aj konkurencia v podobe kvázisynoným *revêtement décoratif* a *placage* práve na základe príznaku /EST+/, čo vyplýva zo samotnej onomatologickej štruktúry termínu. Kým *revêtement décoratif* predstavuje hyperonymum, diferenciačným príznakom zvyšných dvoch sa javí byť jednak hrúbka materiálu (k *placage* by sme priradili /HRÚBK-/), a tiež vysoká frekvencia a nosnosť konkurenčného *parement* ako kvalifikátora v zložených termínoch, kde predstavuje onomaziologický príznak: napríklad pri omietkach, ktoré majú jednoznačne dekoratívnu funkciu – *enduit de parement* (pohľadová omietka alebo štruktúrovaná omietka), prípadne pri označení typu betónu – *béton de parement* (pohľadový betón), tehál – *brique de parement* (lícová tehla) alebo muriva – *maçonnerie de parement* (lícové murivo).

Tabuľka č. 7 – francúzske termíny s príznakom /REZ+/

	EXT	INT	VERT	HORIZ	EST	TECH
placage	+	-	+	-	+	-
habillage	+	+	+	+	+	+
bardage	+	-	+	-	+	+
lambris	-	+	+	+	+	-
parement	+	+	+	-	+	-

Strana 188

Už sme spomenuli hyperonymicko-hyponymický vzťah dvojice **habillage/bardage**. Vzťahy ostatných vzhľadom na generické hyperonymum **revêtement** môžeme naznačiť nasledovne: **revêtement** > **habillage** > **bardage**, **lambris**, **placage** a **parement**

Ekvivalenčná tabuľka č. 4

habillage	1. [ochranný] obklad, obvodový plášť, opláštenie (najmä z dreva alebo kovu), 2. [dekoratívny] kryt/obklad/obloženie ; 3. obkladanie
bardage	[drevený/kovový] obvodový plášť, exteriérový obklad [/REZ+/, /MATER+/]
lambris	[dekoratívny] obklad [/MATER+/, /REZ+/,], obloženie z drevených/PVC panelov (interiéru)
parement	1. úprava povrchu muriva (exteriérový) obklad ; povrch/lícna plocha materiálu/konštrukcie, 1. líce (<i>muriva</i>); 2. lícové murivo
placage	1. dyha , [/MATER+, HRÚBKA-], 2. konečná povrchová úprava [/DIS-/, /REZ+/, /HRÚBKA-/] dyhovanie (<i>dosky, dvere</i>), drevené obloženie (<i>nábytku</i>), drevené parkety 1. (<i>kamenný/tehlový dekoratívny</i>), obklad, obkladový materiál [/MATER+/, /HRÚBKA-/+/,], 2. (<i>kamenný, tehlový dekoratívny</i>) lícový obklad [/DIS+/, /REZ+/, /HRÚBKA-/+/]

Revêtement m

T: Matériau ou **composant** utilisé pour recouvrir ou protéger un élément de structure ou une partie d'installation. Terme et définition normalisés par l'ISO.

Vigan: Désigne de façon générale toute **couche superficielle** de matériau homogène ou d'éléments préformés, rapportée sur un support quelconque (sol naturel, chaussée, paroi de maçonnerie, plafond, façade, panneau de bois, tôle métallique etc.), pour les protéger et/ou les décorer, ou pour diverses fonctions spécifiques (absorption phonique, ignifugation, réflexion de la lumière...).

GDT: Produit destiné à revêtir toute surface intérieure d'un bâtiment. Terme et définition normalisés par l'ISO

Kurtz: 1. **garnissage** rapporté à la surface d'une construction, d'une pièce, et constitué par un placage, un film etc., mis en place dans le but de protéger ou de décorer.

2. **couche**, feuille ou film, déposé à la surface d'un matériau, d'une pièce afin de lui conférer des propriétés particulières.

Kontexty:

Revêtements épais pour façades, marches, dallages;

Réalisation d'un tel revêtement;

Travail qui consiste à couvrir le sol d'un **revêtement** formé d'éléments, de blocs assemblés; il souhaitait offrir aux nouvelles archives de l'archevêché un **revêtement** composé du même grès que la cathédrale;

le bitume est encore le **revêtement** le plus répandu;

imiter un **revêtement** pavé ou dallé;

utiliser le granit en **revêtement**;

chapes pour **revêtements** sensibles à l'humidité (bois, linoleum, terre cuite, etc.);

l'usage de la pierre en **revêtement** constitue un véritable engagement;

réaliser des **revêtements** imperméables de grande élasticité sur des structures en béton;

la pose de **revêtement céramique** en façades, terrasses et balcons;

un revêtement d'imperméabilisation bicomposant à base de liants hydrauliques.

ANALÝZA: Všetky zdroje sa zhodujú v tom, že ide o akýkoľvek materiál či produkt /MATER+/ určený na povrchovú úpravu konštrukcií, konštrukčných prvkov alebo rozvodov a sietí, pripevnený na podklad akýmkoľvek spôsobom s cieľom zabezpečiť ich ochranu, zlepšenie istých vlastností (izolácia) alebo ich dekoráciu a zároveň označuje výsledok jeho osadenia /REZ+/. V tomto zmysle je najvýstižnejšia Viganova definícia, ktorá navyše upozorňuje na fakt, že objekt, na ktorý sa termín vzťahuje, sa môže skladať z prvkov /DIS+/ alebo naopak, môže byť homogénneho charakteru /DIS-/. Táto opozícia spolu s príznakmi /MATER+/ a /REZ+/ nám poslúžila pri ekvivalentácii do slovenčiny.

Pri intralingválnej diferenciácii v rámci onomaziologickej paradigmy **revêtement** hrajú dôležitú úlohu aj príznaky /EXT/ a /INT/. Hovorili sme o nich už niekoľkokrát napríklad pri analýze *carrelage* či *dallage* a od nich odvodených termínov, ktoré sú hyponymami **revêtement**, alebo explicitnejšieho **revêtement de sol et de mur**, ktoré možno v tomto kontexte označiť za generické antonymá. Napríklad *dallage/carrelage de sol* a **revêtement de sol** môžu fungovať v popularizačnej literatúre aj ako kontextové synonymá.

SLOVENSKÉ EKVIVALENTY: I. povrchová úprava plošných konštrukcií /REZ+/ **1. /DIS+/ [ochranný/dekoratívny] obklad obloženie, obvodový plášť, dlažba; 2. /DIS-/ (krycia) vrstva, opláštenie, lak, náter, omietka, kryt vozovky/koberec, podlahovina;** II. stavivo určené na povrchovú úpravu konštrukcií: **obkladový materiál, izolácia**

C. V prípade slovies sme z pochopiteľných príčin získali najmenej definícií, preto sme sa viac opierali o excerpcie z dostupných časopisov a internetové stránky. O slabinách vyhľadávania prostredníctvom internetových vyhľadávačov v prípade slovies sme sa už zmienili – z nich pramení aj nízky počet získaných výskytov. Z dostupných terminografických zdrojov ich obsahuje Viganov slovník (s výnimkou

slovesa **paver** a **parementer**). Na základe kontextov a v nich obsiahnutej syntaktickej a sémantickej valencie sme následne vytvorili významovú štruktúru jednotlivých slovies.

Analyzované slovesá sme rozdelili do troch skupín, pričom sme najskôr uvádzali definíciu/e, kontexty, štatistiku kolokácií získanú z internetu a napokon významovú štruktúru s navrhnutými slovenskými ekvivalentmi. Na koniec každej skupiny sme zaradili komparatívnu analýzu.

revêtir v.t. qqch de/avec qqch

Vigan: *Recouvrir une surface quelconque avec un revêtement.*

GDT: *Poser un revêtement sur une chaussée.*

Kontexty:

Pose des carreaux pour revêtir des murs et des sols;

un squelette moderne revêtu de pierre;

les murs en parpaings sont revêtus d'un enduit gratté beige clair;

les sols sont revêtus de carrelage à haute résistance;

les façades sont revêtues d'un enduit blanc étanche...;

Revêt de papiers peints les parois intérieures et les plafonds de bâtiments;

Revêtir un mur de carreaux de céramique;

NunnaUni fabrique des panneaux et des pierres de construction pour revêtir aussi bien les murs que les planchers. ...;

Revêtir le sol de matières antidérapantes; Revêtir les sols et parois de matériaux imperméables (klást'), de couleur claire, résistant aux solvants et facilement lavable; Revêtir de moquette une surface de plancher (klást') dure en améliorer l'IIC,

Technique utilisée pour revêtir une surface en bois de qualité médiocre, d'une mince pellicule de bois précieux, acajou, bois d'ébène, noyer,

SPÁJATELNOST': Po použití nevyhnutných negatívnych filtrov kľúčových slov sme najviac výskytov tohto slovesa v infinitíve zaznamenali na internetových stránkach v kolokácii s **mur/s** (cca 150-200 výskytov) a **sol/s** (cca 200 výskytov), menej často so **surface** (sotva 100 výskytov), čo možno odôvodniť aj tým, že **surface** vyznieva ako súčasť metajazyka definícií. V minimálnej frekvencii nám ho vyhľadávač ponúkol v spojení s **toit** (5 výskytov).

SLOVENSKÁ VÝZNAMOVÁ ŠTRUKTÚRA: realizovať povrchovú

[ochrannú/dekoratívnu] úpravu I. /DIS+/ 1. **obložiť**, **obkladať**, **tapetovať** /VERT+/-; 2.

dláždiť, klásť/položiť dlažbu /HORIZ+/-; 3. **pokryť/pokrývať** [strechu], **klásť/položiť** [strešnú krytinu]; II. /DIS-/ aplikovať konečnú povrchovú úpravu, 1. **natrieť/natierať, naniesť/nanášať** [farbu/lak/omietku] syn. **farbiť/nafarbiť, lakovať/nalakovať, omietat'/omietnut'** - *revêtir d'un enduit*, 2. *cestné stavby* **klásť/položiť, rozprestrieť/stierať** [koberec].

recouvrir v. tr. qqch de qqch

Vigan: *Masquer une surface avec un revêtement, un enduit, une peinture, etc.*

Kontexty:

*L'enduit qui **recouvrira** vos murs jouera le rôle de rempart face au vent, au froid et à la pluie;
Le travail peut être salissant et inesthétique, à moins de **recouvrir immédiatement le mur d'une nouvelle couche** de peinture ou de papier peint;*

*Les **surfaces à recouvrir telles que murs, sol ou plafond**, sont déterminées et automatiquement extraites par le biais de l'outil.*

*KON SEVANA Le bois de l'arbre kon a été utilisé pour **recouvrir le sol** de ce chalet.
Une technique fréquemment utilisée pour améliorer l'isolement aux bruits d'impact consiste à **recouvrir le sol d'un revêtement souple**, comme une moquette.*

SPÁJATEĽNOSŤ: Oproti prvému slovesu sme zaregistrovali nižšiu frekvenciu i spájateľnosť, najčastejšie sa **recouvrir** objavovalo v spojení s **mur/murs** (min 500), **sol** (cca 100) a **toit** (cca 500 výskytov).

SLOVENSKÁ VÝZNAMOVÁ ŠTRUKTÚRA: realizovať povrchovú [ochrannú/dekoratívnu] úpravu/vrstvu, I. /DIS+/ **naniest'/upraviť** [povrch] konštrukcie/konštrukčného prvku krycím materiálom, 1. /VERT/ **obložiť/obkladať** 2. GEN, /HORIZ/ aplikovať povrchovú úpravu na horizontálnu konštrukciu: SPEC (vy)**dláždiť/dláždiť/položiť dlažbu** [na cestu, chodník, terasu], **položiť/klásť** [parkety]; II. /DIS-/ aplikovať konečnú povrchovú úpravu: **natrieť/natierať, naniesť/nanášať** (lak, farbu, omietku), syn. **nalakovať/lakovať, nafarbiť/farbiť, omietnut'/omietat'**

Couvrir v. tr. qqch de qqch

Vigan: *Masquer : une peinture couvre bien si elle a un bon pouvoir couvrant.
Mettre en place la couverture d'un édifice, mettre l'édifice hors d'eau.*

Kontexty:

***Couvrir** une chaussée de petits blocs de pierre dure;
Soit moulées, soit taillées, ces dalles **couvrent** aisément de grandes surfaces;
le même carrelage clair **couvrant** le sol du hall et du séjour;
Cette pierre se délite en lauzes qui servent à **couvrir les toits**;*

Les planchettes exclusives en bois de châtaigner utilisés pour couvrir les murs et les plafonds sont fabriqués à partir des parties basses des troncs; tuiles, plaques d'argile cuite, ou parfois d'un autre matériau, utilisées dans la construction pour couvrir le toit d'un bâtiment;

Les tuiles servent pour couvrir les toits des constructions; couvrir un toit de carton bitumé v.

Il faut 3 couches pour utilisation sur le toit et 2 couches pour couvrir les murs et les façades. Les bardeaux sont cloués avec des clous en inox. ...;

Pour corriger l'acoustique d'une pièce on a parfois le réflexe de couvrir les murs de matériaux absorbants comme de la laine de roche par exemple;

Une grande pergola destinée à couvrir la terrasse surélevée devant la maison.

SPÁJATELNOST': Aj toto sloveso sme najčastejšie vyexcerpovali v spojení so sol a toit/s (cca 200 výskytov) .

SLOVENSKÁ VÝZNAMOVÁ ŠTRUKTÚRA: realizovať povrchovú [ochrannú/dekoratívnu] úpravu/vrstvu I. /DIS+/ naniesť/upraviť [povrch] konštrukcie/konštrukčného dielu krycím materiálom; 1. /VERT/ obložiť/obkladať, 2. GEN aplikovať povrchovú úpravu na horizontálnu konštrukciu – SPEC (vy)dláždiť/dláždiť/položiť dlažbu [na cestičku, chodník, terasu], položiť/klásť [parkety]; 3. pokryť/pokrývať [strechu], zastrešiť [objekt]; II. /DIS-/ natierť/natierať, naniesť/nanášať, pre/za-kryť [lakom, farbu/-ou, omietku/-ou], syn. nalakovať/lakovať, nafarbiť/farbiť, omietnuť/omietat'; III. se couvrir – pokryť sa

2.1.3 Komparatívne zhrnutie: COUVRIR, RECOUVRIR a REVÊTIR

Z excerptie autentických francúzskych odborných a populárno-náučných časopisov¹⁴⁴ vyplynulo, že slovesá **revêtir** a **recouvrir** v nich vykazujú rovnaký počet výskytov (21) a navyše s rovnakým doplnením (napríklad **qqch d'une laque, d'une peinture*). Tretie polysémické sloveso **couvrir** sme zaznamenali len 15 ráz a na rozdiel od predchádzajúcich, aj v zvratnom tvare. O parciálnej synonymite troch analyzovaných termínov svedčia definície, kontextové paralely a významová štruktúra, ani raz sme ich však v texte nezaznamenali ako kontextové či čiastočné synonymá.

Napriek problematickému získavaniu kontextov prostredníctvom internetu (nemožnosť vyhľadávať lemmu slovesa, ale len konkrétny slovesný tvar), sme najvyšší

¹⁴⁴ Faire construire sa maison, Boismag, Charpente menuiserie parquets, Maisons et bois, Les bricothèmes.

rozsah a frekvenciu zaznamenali u prvého z nich. Tak ako derivát **revêtement**, aj sloveso **revêtir** má z celého synonymického radu najväčší rozsah, t.j. predstavuje s najväčšou pravepodobnosťou hyperonymum.

Revêtir sa ako jediné opakovane používa aj v oblasti cestných stavieb, čo explicitne hovorí aj definícia quebeckej databázy. Zvyšné dve slovesá sme síce zaznamenali v spoluvýskyte s lexikálnymi jednotkami *rue*, *chaussée*, *trottoir*, *voie*, no išlo skôr o výnimky.

Všetky tri slovesá sa používajú pri popise úpravy strešnej konštrukcie, no zdá sa, že najvyššiu frekvenciu vykazuje v tomto kontexte sloveso **couvrir**. Naopak, najmenej sa tento operátor používa vo význame «obkladať, obložiť». Práve frekvenciu výskytu s istým doplnením a v istom tematickom kontexte považujeme za možnosť presného rozlíšenia tejto trojice, čo možno získať jedine z kvalitného odborného korpusu a pomocou korpusového manažéra.

Dvojica **couvrir** a jeho derivát **recouvrir** vykazuje výrazný príznak /kryť/, teda položiť niečo na niečo za účelom skrytia alebo ochrany (napríklad *za-/pre-kryť styk* alebo *murivo omietkou*). Vigan to v definícii vyjadruje synonymným slovesom *masquer*.

Pri ekvivalentácii do slovenčiny sme sa riadili podľa prítomnosti/absencie príznaku /DIS+/-/ a /VERT/ alebo /HORIZ/ a v prípade čiastkových významom podľa objektov.

habiller v.tr. qqch de/avec qqch

Vigan: *Procéder à la pose des éléments d'habillage ou d'ornement des parois d'un local (opp.: déshabiller), ou de l'armature d'un enduit avant son application.*

Kontexty:

*Le MDF **habille** murs et plafonds.*

*Le bois viendra **habiller** également extérieur: des bardages blancs traités en autoclave et une terrasse en ipé sont prévus au programme.*

*Des panneaux MDF décoratifs vernis **habillent** les murs.*

*Le petit côté du muret est **habillé** de pierres de parement.*

*Ces dernières **sont** ensuite **habillées** d'un bardage en lambris de sapin.*

*La charpente sera isolée avec des panneaux de laine de verre ou de roche, **habillés** de plaques de plâtre.*

*Les caissons de climatisation sont finalement **habillés** avec le même tissu.*

*La nouvelle habitation prenait forme en s'**habillant** de ses plus belles lames horizontales en Red Cedar.*

ANALÝZA: Ako naznačuje Viganova definícia, toto sloveso sa vzťahuje na realizáciu povrchovej úpravy vertikálnych konštrukcií za účelom jeho ochrany alebo ozdobenia, z čoho jednoznačne vyplýva, že oproti horeuvedenej skupine troch slovies má **habiller** menší rozsah.

Internetové materiály naznačujú, že sa nepoužíva v súvislosti s povrchovou úpravou strechy (zastrešenia¹⁴⁵) ani úpravy povrchov pomocou omietok, lakov či farby. Z analýzy autentických materiálov sme získali jeho 22 výskytov, pričom raz sa objavilo ako kontextové synonymum slovesa **revêtir** vo význame «obaliť, obložiť». Podobne ako **couvrir** sa raz vyskytlo aj v zvratnej forme.

SLOVENSKÁ VÝZNAMOVÁ ŠTRUKTÚRA: GEN obkladať/obložiť, obaľovať/obaliť, SPEC oplášťovať/opláštiť, zhotoviť obvodový plášť

barder v.

Vigan: *effectuer un ouvrage en bardage.*

Kurtz: *recouvrir un mur par un bardage.*

Kontexty:

*Alternance de pans de murs vitrés et de murs **bardés**;
Bardées de belles lames horizontales en Red Cedar préservé dans sa couleur d'origine, les
façades... ;
L'arrondi du mur est aussi **bardé** en lames de Red Cedar;
Façade est **bardée** de panneaux rainurés de meranti;
il a proposé de **barder** l'ensemble du bâtiment en bois massif laissé à griser;
Quel que soit le système utilisé pour terminer la partie basse d'un bardage, il faut au moins
50 cm²
de rentrée d'air par mètre de façade **bardée**;
Maison de la Nature, semi-enterrée et **bardée** de bois de mélèze pour mieux s'intégrer à
l'environnement;*

ANALÝZA: Toto verbum má veľmi nízku frekvenciu, pričom nám sa ho podarilo vyexcerpovať len vo forme minulého participia, resp. ako deverbatívne adjektívum. Je kvázi-synonymom slovesa **habiller** vo význame «obkladať, obložiť», pričom na základe vyexcerpovaných príkladov možno stanoviť hypotézu, že **barder** sa spája len so stavivom z dreva (BARDER < HABILLER). Zároveň je hyponymom slovies **couvrir**, **recouvrir** a **revêtir**.

SLOVENSKÁ VÝZNAMOVÁ ŠTRUKTÚRA: realizovať [drevený] obklad, obkladať/obložiť¹⁴⁶ [drevom]

Daller v. tr. qqch de qqch

¹⁴⁵ Spojenie tohto slovesa s termínom *toiture* sme zaznamenali asi len v 5 prípadoch.

¹⁴⁶ Posledným slovesom označujúcim realizáciu obkladu je **parementer**, ktoré sa objavuje v Kurtzovom slovníku, no inde sme toto sloveso nezaznamenali.

Vigan: Réaliser un revêtement en dallage, couvrir de dalles.
GDT: Recouvrir de dalles.

Kontexty:

*Opus incertum: On les emploie pour **daller** des cours, des allées, des trottoirs;
Daller le sol des ruelles;
En 1894, le roi Thanh Thai fit **daller** le sol de carreaux de couleur à la mode européenne;
Je dois **daller** une terrasse à l'aide de pierres plates;
Les bâtiments de pierre de pays entourent une cour **dallée**.
Accès par escalier sur belle terrasse **dallée** rez-de-chaussée;
Le jardin est particulièrement soigné, avec une grande surface **dallée** et un magnifique gazon "anglais".*

ANALÝZA: Sloveso **daller** predstavovalo jeden z najväčších problémov pri získavaní kontextuálnych dokladov, pretože predstavuje homografum k spojeniu predložky *de* a slovesa *aller* v internetových materiáloch. Najčastejšie sa nám ho podarilo zaznamenať s lexémami **terrasse** a **cour** (príznak /EXT/), tieto kontexty však vo väčšine prípadov pochádzali z katalógov cestovných alebo realitných kancelárií.

SLOVENSKÁ VÝZNAMOVÁ ŠTRUKTÚRA: (vy)dláždiť, klásť/položiť dlažbu

Paver v. tr. qqch de/avec qqch

Kurtz: couvrir une surface de pavés ou de dalles

GDT/T: couvrir une chaussée de petits blocs de pierre dure. *Le terme « paver » a un sens très précis en français. Il ne convient pas pour parler de tous les types de revêtement.

Kontexty:

*pour se procurer les 18 permis exigés afin de réaliser les plans de notre rue – des nouveaux trottoirs, des nouveaux lampadaires et **paver la rue de briques**,
Philippe Auguste demande à son prévôt de faire **paver** les rues principales de blocs de pierre à cause de l'odeur insupportable;
Le granit a été employé pour **paver** les rues;
Pas toujours facile de calculer le nombre de dalles nécessaires pour **paver** une pièce ou une cour; on peut paver la pièce avec des dalles carrées de côté 30 cm.;
Les plaques (...) qui servent à **paver** des pièces d'une maison;
Ils avaient été réutilisés pour **paver le sol de la mosquée** — construite au XIVe siècle —, et les faces ornées étaient plaquées au sol;
certaines dalles furent utilisées pour **paver** la chapelle Saint-Omer;
Paver une allée avec des rondins de bois
On peut aussi **paver le sol ou le recouvrir de dalles** ou d'une terrasse en bois,
On dispose de 1836 carreaux pour **paver une terrasse** rectangulaire.*

SPÁJATEĽNOSŤ: Internetové stránky nám pri tomto slovese ponúkli spájateľnosť s **rue/rues** (cca 200/100 výskytov) (cca –), **sol** (cca 100 výskytov), **allée** (cca 300 výskytov) a **route** (cca 300 výskytov), oveľa menej (len pár desiatok výskytov, všetko populárne články a stránky, prípadne matematické príklady) sa spájalo s **pièce** alebo **terrasse** (cca 20 výskytov).

SLOVENSKÁ VÝZNAMOVÁ ŠTRUKTÚRA: (vy)dláždiť, klásť/položiť dlažbu

2.1.4 Komparatívne zhrnutie: PAVER a DALLER

Sloveso paver je oveľa frekventovanejšie ako konkurenčné daller. Teoreticky by sa tieto dve slovesá mohli striktne rozlišovať na základe štruktúrnej motivácie, čiže použitie dlaždíc (dalles) alebo naopak kociek (pavés) pri úprave povrchov. Prax však ukazuje, že obe slovesá sa vyskytujú striedavo s doplnením odkazujúcim na oba stavebné prvky.

Podľa kanadských TDB sa paver používa špecificky v oblasti cestných stavieb vo význame «dláždiť vozovku kockami», no v našom korpuse sme zaznamenali aj jeho širšie využitie, keďže sa často spája s lexémami rue, voie, route, allée, sol, terrasse, place. Zdá sa, že determinologizáciou a frekventovaným používaním týchto slovies a substantív v publicistickej a populárno-náučnej literatúre (napr. časopisy o stavbe či úprave obytných priestorov) sa z nich v týchto typoch prehovorov stávajú kontextové, prípadne dokonalé synonymá.

Carreler v.t.

Vigan: *Revêtir avec un carrelage ou tout revêtement céramique.*

Kontexty:

Carreler le/un mur, un balcon, une cuisine, une salle de bain;
prípadne aj v intransitívnej forme: ex. il est possible de carreler sur un sol chauffant;
commencer par carreler le mur tout autour de la fenêtre en s'arrêtant au bord de l'embrasure.
Carreler un mur au soubassement;
Y a-t-il des risques à carreler un balcon?;
Carreler un mur de salle de bain;
Les espaces communs du rez-de-chaussée paraissent d'autant plus spacieux qu'ils sont entièrement carrelés de blanc, avec des murs et plafonds peints en blanc;

ANALÝZA: Skúmané sloveso sa používa v súvislosti s povrchovou úpravou horizontálnych ako aj vertikálnych konštrukcií (v exteriéri výhradne balkón, terasa, bazén, múry fasád), no tvorí sa len zo špecifických stavebných prvkov – **carreaux**, (najčastejšie keramických.) Je zaujímavé, že ho do svojho slovníka zahrnul len Vigan, hoci v internetových materiáloch sme našli skoro 3000 výskytov.

SLOVENSKÁ VÝZNAMOVÁ ŠTRUKTÚRA: **realizovať** [keramický] **obklad a dlažbu** slang. (vy)kachličkovať; 1. /VERT/ **obložiť/obkladať**, 2. /HORIZ/ **klásť/položiť** [keramickú] **dlažbu**

Tabuľka č. 8 – analyzované francúzske slovesá a ich dištinkatívne príznaky a posúdenie frekvencie ich výskytu

	DI	EX	IN	HORI	V	FREKVENCIA
--	----	----	----	------	---	------------

	<i>S</i>	<i>T</i>	<i>T</i>	<i>Z</i>	<i>ERT</i>	<i>A</i>
daller	-	+	-	+	-	nízka
paver	-	+	+/-	+	-	vysoká
revêtir	+/-	+	+	+	+	vysoká
recouvrir	+/-	+	+	+	+	vysoká
couvrir	+/-	+	+	+	+	stredná
carreler	-	+	+	+	+	vysoká
habiller	-	+	+	+	+	vysoká
barder**	-	+	+	-	+	stredná

* Slovesá **revêtir** a **recouvrir** sa v minimálnej frekvencii spájali s lexémou **toit/s**.

** V 90 % sa sloveso vyskytovalo len v tvare minulého participia

Ekvivalenčná tabuľka č. 5

revêtir	realizovať povrchovú [ochrannú/dekoratívnu] úpravu 1./DIS+/ 1. /VERT+/ obložiť/obkladať, tapetovať ; 2. /HORIZ+/ (vy) dláždiť, klásť/položiť dlažbu ; 3. pokryť/pokrývať [strechu], položiť [strešnú krytinu]; 2./DIS-/ aplikovať konečnú povrchovú úpravu 1. natriet'/natierat', naniest'/nanášat' [farbu/lak/omietku] syn. nafarbiť/farbiť, nalakovať/lakovať, omietnuť/omietat' - <i>revêtir d'un enduit</i> , 2. <i>cestné stavby</i> klásť/položiť, rozprestrieť/stierať [koberec]
recouvrir	realizovať povrchovú [ochrannú/dekoratívnu] úpravu/vrstvu 1./DIS+/ naniest'/upraviť [povrch] konštrukcie/konštrukčného prvku krycím materiálom; 1. /VERT/ obložiť/obkladať 2. GEN, /HORIZ/ aplikovať povrchovú úpravu na horizontálnu konštrukciu: SPEC (vy) dláždiť/dláždiť/položiť dlažbu [na cestu, chodník, terasu], klásť/položiť [parkety]; 2./DIS-/ aplikovať konečnú povrchovú úpravu: natriet'/natierat', naniest'/nanášat' (<i>lak, farbu, omietku</i>), syn. nafarbiť/farbiť, nalakovať/lakovať, omietnuť/omietat'
couvrir	realizovať povrchovú [ochrannú/dekoratívnu] úpravu/vrstvu /DIS+/ naniest'/upraviť [povrch] konštrukcie/konstr. dielu krycím materiálom; 1. /VERT/ obložiť/obkladať , 2.GEN aplikovať povrchovú úpravu na horizontálnu konštrukciu – SPEC (vy) dláždiť/dláždiť/položiť dlažbu [na cestu, chodník, terasu], položiť/klásť [parkety]; 3. pokryť/pokrývať [strechu], zastrešiť [objekt]; /DIS-/ natriet'/natierat', naniest'/nanášat', pre/za-kryť [lak -om, farbu/ -ou, omietku/ -ou] (<i>lak, farbu, omietku</i>), syn. nafarbiť/farbiť, nalakovať/lakovať, omietnuť/omietat' se couvrir – pokryť sa
carreler	GEN realizovať [keramický] obklad a dlažbu slang. (vy)kachličkovať 1./VERT/ obložiť/obkladať , 2./HORIZ/ klásť/položiť [keramickú] dlažbu
paver	(vy) dláždiť, klásť/položiť dlažbu
daller	(vy) dláždiť, klásť/položiť dlažbu
habiller	GEN obkladať/obložiť, obaľovať/obaliť , SPEC opláštiť/oplášťovať, zhotoviť obvodový plášť
barder	realizovať [drevený] obklad, obkladať/obložiť [drevom]

2.2 ZÁVER

Ak aplikujeme Pottierov model štruktúrácie obsahového pojmu na analyzované terminologické jednotky (triáda *klaséma*, *sémantéma*, *virtuéma*) môžeme na záver načrtnúť hierarchiu jednotlivých sémantických úrovní a konkrétne identifikované sémantické príznaky:

50. klaséma: /POVRCH+/, /DISKRÉTNOSŤ+/- /

51. sémantéma: /REZ+/-/, /ACT+/-/, /MATER+/-/, /HORIZ+/-/, /VERT+/-/,
/TECH+/-/, /EST+/-/, /HRÚBKA+/-/, /PLOCHA +/-/,

52. virtuéma: /TYP MATERIÁLU/, /TYP SPOJA/, /ROZMER/

Najčastejšie sme, prirodzene, diferencovali semémy na báze príznakov /MATER/, /REZ/, /ACT/, no pri vymedzovaní štruktúrneho významu (a takisto pri ekvivalentácii do slovenčiny) dominovali privatívne opozície /EXT/ vs /INT/, /VERT/ vs /HORIZ/. V menšej miere zavážil príznak /EST+/-/. Z najnižšej abstrakčnej roviny treba spomenúť príznaky /TYP MATERIÁLU/ a /TYP SPOJA/, ktoré sme identifikovali len vďaka kolokáciám, prípadne širším kontextom.

Zároveň sme sa snažili upozorňovať v oboch jazykoch na generické a špecifické pojmy/významy, prípadne vzťah dvoch kvázisynoným, čo sme naznačovali skratkami GEN/SPEC alebo znamienkami </> (napríklad *revêtement* > *habillage* > *bardage*, *lambris*, *placage*). Tento typ informácie v databázach ako aj v odborných slovníkoch absentuje.

V porovnaní so slovenskou terminológiou vykazujú francúzske termíny najmä v oblasti vertikálnej úpravy konštrukcií väčšiu intenziu, danú aj početnejšou prevahou tejto paradigmy vo francúzštine. Aproximatívna ekvivalentácia vyplýva z faktu, že niektorý konštitutívny sémantický prvok sa nedá premietnuť do slovenskej onomatologickej štruktúry. Preto musí byť kvalifikačný príznak dostatočne široko koncipovaný – napríklad **habillage**: *dekoratívny/izolačný obklad [kryt/panel], prvok [lišta/rímsa]*.

Synonymita troch najfrekvencovanejších slovies **revêtir**, **recouvrir** a **couvrir** nemá v slovenčine obdobu. Samotná ekvivalentácia vzhľadom na ich veľkú extenziu si vyžiadala použitie opisného substituenta s onomatologickou bázou a príznakom –

napríklad **couvrir** – *naniest/upraviť [povrch] konštrukcie/konštrukčného dielu krycím materiálom*.

V analyzovanom tematickom poli sa objavilo niekoľko derivačných reťazcov¹⁴⁷, na ktorých možno pozorovať nerovnaké zmeny v extenzii ich členov a frekvencii používania. Najmarkantnejšie sa to prejavilo napríklad pri dvojiciach **habillage** => **habiller** a **bardage** => **barder**, kým pri kvázisynonymných substantívach má väčšiu extenziu **habillage**, v prípade slovies je to naopak.

Na záver by sme chceli dodať, že sa s analyzovanými substantívnymi termínmi najčastejšie spájali substantíva **pose, réalisation** a slovesá **réaliser, poser** resp. **revêtir**. V slovenčine síce možno tieto sémanticky vágne lexikálne jednotky ekvivalentovať dvojicou *aplikácia/aplikovať*, adekvátnejšie a používanéjšie ekvivalenty sa vyberajú, ako sme naznačili najmä pri čiastkových analýzach a tvorbe slovenskej významovej štruktúry francúzskych slovies, na základe typu ‚revêtement‘: *osadenie, polozenie, uloženie, ukladanie, kladenie, pokládka, montáž, cestné stavby* cestné stavby *ukladanie/kladenie/rozprestretie (ochrannej vrstvy)*.

¹⁴⁷revêtir > vêtire > revêtement
carreau > carreler > 1. carrelage, 2. carreleur
dalle > daller > dallage
pavé > paver > pavage
habillage > habiller
bardage > barder

Záver

Vytýčený cieľ podrobiť zvolený výsek stavebnej terminológie vo francúzštine a slovenčine intralingválnej a interlingválnej analýze sme uskutočnili po preskúmaní teoretických koncepcií, čo sa odrazilo na formálnom členení práce na dve vzájomne previazané časti – teoretickú a praktickú.

V úvodnej kapitole sme načrtli vývoj terminológie ako oblasti vedeckého bádania *per se* na pozadí lingvistických disciplín od tzv. viedenskej školy (napr. ISO normy) až po súčasné tendencie badateľné v terminologických a terminografických projektoch a aktivitách najmä vo frankofónnych krajinách. Celkovo sme skonštatovali, že terminológia sa už nebráni zbližovaniu s lingvistikou, terminologické systémy sa prestali vnímať a skúmať vo vákuu a terminológovia začínajú brať do úvahy aj vplyv spoločnosti a tiež interakciu s ostatnými jednotkami všeobecnej slovnej zásoby a jazykových plánov.

Nové myslenie založené na analýze autentických textových dokladov nasmerovalo pozornosť terminológov na opätovné zodpovedanie zásadných otázok, ktoré sme v krátkosti zhrnuli v ďalšej kapitole. Týkali sa statusu terminológie a jej vymedzenia, konštituovania jej aplikovanej zložky – terminografie, charakteristiky jednotiek odbornej slovnej zásoby v kontraste so všeobecnou, vnútorného členenia odbornej lexiky a v neposlednom rade vzťahu termín-pojem, ktorý sa mení v závislosti od cieľa a adresáta terminologického projektu. Napríklad pre tvorbu terminologických záznamov veľkých terminologických databáz najlepšie poslúži dichotómia termín-pojem, čo sa v praxi prejavuje v ich pojmovom koncipovaní. Nadradeným prvkom je teda pojem a k nemu sa priradujú všetky existujúce jazykové formy avšak s celým informačným aparátom (gramatické informácie, špecifiká ich kontextového a štýlového použitia), čo platí pre intralingválne ekvivalenty (synonymá) ako aj pre interlingválne ekvivalenty. Na konci kapitoly sme otvorili otázku spresňovania a špecifikácie obsahu pojmov ako aj vzťahu medzi pojmom a významom, pričom sme poukázali na jednotlivé zložky lexikálneho významu relevantné pre terminologickú analýzu – signifikačný

význam a štruktúrny význam. Obe zložky sme dopĺňali a konfrontovali aktualizáciami skúmaných termínov v textoch.

V druhej kapitole sme sa venovali vplyvom informačných technológií na oblasť terminológie, pretože v mnohých smeroch zmenili myslenie a prax terminológov. Jedným z najväčších prínosov sú softvérové aplikácie umožňujúce tzv. terminologický manažment v malom i veľkom rozsahu. Osobitne sme sa v tejto súvislosti zaoberali terminologickými databázami, ich históriou, tvorbou, štruktúrou a takisto aj konkrétnymi kanadskými databázami, ktoré nám poslúžili ako zdroje definícií a kontextov skúmaných termínov. Nepriamo sme sa dotkli aj celosvetovej siete internetu, z ktorej sme čerpali veľkú časť analyzovaných materiálov.

Tretiu kapitolu sme zamerali na teóriu polí. Upozornili sme na konceptuálnu variantnosť autorov pri vymedzovaní pojmu //jazykové pole// a pri jednotlivých typológiách. Zvolili sme ju pre našu analýzu, pretože sme presvedčení, že tak ako aj pri všeobecnej lexike možno efektívne odlíšenie synonym a kvázisynonym uskutočniť len v rámci malých množín jazykových výrazov pomocou štrukturálnej analýzy. Jej základom je determinácia spoločných a predovšetkým diferenciacných príznakov konkurenčných alebo blízkych výrazoch vo východiskovom jazyku nachádzajúcich sa v paradigmatickom vzťahu. Nezanedbateľnú informáciu o ich rozdieloch prináša aj syntagmatické správanie termínov, ktoré sa však skúma v konkrétnych textových dokladoch. Pri komparatívne zameranej analýze sa pomocou *tertium comparationis* – ktorým býva, ale nemusí byť pojem, zas určujú a identifikujú tie príznaky, ktoré sú relevantné pri stanovovaní ekvivalentov v cieľovom jazyku.

Nasledujúca, štvrtá kapitola, poukazuje na štruktúru, význam ako aj limity definície v lingvistických a terminologických analýzach. V našej práci sme definície získané z rôznych, spoľahlivých aj menej spoľahlivých terminografických zdrojov využili na dva ciele: 1) pomocou ich štruktúry a použitého metajazyka na identifikáciu pojmu, na ktorý odkazuje termín; 2) na určenie jeho miesta v pojmovom systéme. Ako sa ukazuje, v porovnaní s kontextom ide o spoľahlivejší a bohatší materiál pri mapovaní vzťahov medzi pojmami a termínmi.

V piatej kapitole sme prešli k problematike terminografie. Uviedli sme ju vymedzením pojmu //odborný slovník// vo francúzskej literatúre, zaoberali sme sa rôznymi cieľovými skupinami adresátov terminografických diel, ako aj podobami mikroštruktúry a makroštruktúry. Napriek existujúcej teórii a konkrétnym vzorom, napríklad mikroštruktúra slovníka zakotvená v ISO normách, vydavateľskú prax

determinujú pragmatické záležitosti, ako je časový faktor, nedostatok kompetentných tvorcov a samozrejme finančné možnosti, čo dokazuje aj naša konfrontácia teórie s dostupnými slovenskými a českými odbornými slovníkmi z oblasti techniky a špecificky stavebníctva od roku 1966 po rok 2000. V závere kapitoly sme sa dostali ku konkrétnym možnostiam aplikácie teoretických záverov v terminografickej praxi a navrhli sme štruktúru a typ údajov terminologického záznamu ako podklad k vytvoreniu hesla terminografického slovníka alebo databázy. Zahŕňa heslový termín, slovenský ekvivalent, prípadne ekvivalenty, zaradenie do oblasti a podoblasti, synonymum, definíciu, spájateľnosť termínu so slovesami a napokon príbuzné termíny. Po doplnení slovenských náprotivkov jednotlivých informácií tohto záznamu (definícia, oblasť a podoblasť, synonymum a slovenské ekvivalenty navrhnutých slovies) by mohol takto poňatý slovník, vzhľadom na množstvo položiek najskôr v elektronickej podobe, slúžiť nielen ako praktická prekladateľská pomôcka, ale aj na lexikologicko-konfrontačné účely. Musíme však podotknúť, že navrhnutý terminologický záznam bude potrebné overiť v praxi aj pomocou výstupov našich analýz.

Druhá časť práce sa skladá z dvoch čiastkových analýz, v ktorých sme podrobili detailnému skúmaniu takmer 100 francúzskych termínov vrátane variantov, z toho 49 základných a 43 zložených, ktorým sme priradili 43 slovenských termínov, čo samo osebe naznačuje významovú a pojmovú asymetriu.

V rámci intralingválnej konfrontácie sme prešli od terminologického poľa, pokrývajúceho pojem //kamenivo// k tematickému poľu, pričom sme v oboch prípadoch overili legitímnosť aplikácie dvoch v súčasnosti koexistujúcich prístupov – štrukturalistického a kontextového. Identifikácia diferenciačných príznakov ani ekvivalentácia by nebola možná bez explikačného potenciálu kontextu sprostredkujúceho extralingvistické poznanie. V prípade prvej analýzy (pole *granulat*) sme v oboch jazykoch zistili dva rovnaké diferenciačné príznaky, líšili sa však na najnižšej abstrakčnej rovine /úprava-pôvod/ a /využitie/. Pri druhej sade termínov (pole *revêtement*) dominovali privatívne opozície /exteriér/ - /interiér/ a /vertikálnosť/ - /horizontálnosť/, pričom príznaky najnižšej abstrakčnej roviny /typ materiálu/ a /typ spoja/ sme identifikovali len vďaka kolokáciám, prípadne širším kontextom.

V obsiahlejšej analýze tematického poľa *revêtement* sme sa zamerali na tri okruhy tematicky i morfologicky príbuzných termínov – substantív aj slovies, z ktorých mnohé sa ukázali byť polysémické. Najmä pri slovesách nás zaujímala valenčná charakteristika, avšak naše závery zostali otvorené vzhľadom na problematické

vyhľadávanie slovesných tvarov a nepostačujúci počet výskytov v prípade niektorých slovies. Naše výsledky napriek tomu môžu tvoriť bázu ďalšieho lexikografického spracovania. Na záver tejto čiastkovej analýzy sme poukázali na najfrekvencovanejšiu spájatelnosť analyzovaných substantívnych termínov s termínmi z oblasti všeobecnej odbornej zásoby tak vo francúzštine ako aj v slovenčine.

Celkovo sa potvrdilo, že francúzske termíny oboch polí majú bohatší obsah, kým slovenské oveľa väčší rozsah, keďže ich možno ekvivalentovať viacerými francúzskymi termínmi – napríklad termín **štrk** až deviatimi, čo v praxi naznačuje aj početnejšia prevaha oboch paradigiem vo francúzštine. Asymetriu spôsobuje niekoľko faktorov: prežívanie periférnych termínov, odlišná normalizácia v jednotlivých frankofónnych krajinách, prenikanie cudzích, najčastejšie anglických termínov do francúzskej terminológie a samozrejme terminologická rozkolísanosť, nekonzistentnosť používania existujúcej terminológie.

Okrajovo sme upozornili na niektoré zložené terminologické jednotky, ktoré české a slovenské odborné slovníky uvádzajú len poskromne. V súvislosti s nimi sme sa dotkli aj onomaziologických príznakov, vyjadrených adjektívami a ich vzájomných vzťahov – napríklad lexikálne jednotky **rond**, **arrondi**, **roulé**, ktoré sú vo vzťahu synonymie, alebo antonymná dvojica **concassé** a **roulé**, ktoré stavia do protikladu aj z nej vytvorené zložené termíny. Zároveň sme sa snažili v oboch jazykoch naznačiť fakt, že niektoré generické termíny nadobúdajú špecifické významy, na čo sme v našich analýzach upozornili formálne.

Napriek relatívnej spoľahlivosti obsahu a úrovne analyzovaných materiálov sme dosiahli pomerne relevantné výsledky, ktoré sa pri porovnaní s tlačnými materiálmi získanými vo Francúzsku na veľtrhu stavebníctva BATIMAT 2003 líšili len nepatrne. Vytvorili sme z nich pracovný korpus, z ktorého sme čerpali konkordancie skúmaných termínov. Kritériom ich výberu bola doména internetovej stránky z oblasti frankofónie, materiály nadnárodných spoločností sme z korpusu vylúčili. Žiadalo by sa overiť naše výsledky, založené na tomto vysoko improvizovanom korpuse, s údajmi z korpusu s veľkosťou minimálne 100 000 tokenov, v ideálnom prípade s výsledkami paralelného francúzsko-slovenského korpusu stavebných textov. Na overenie našich analýz a ich výsledkov preto navrhujeme zostaviť žánrovo a geograficky vyvážený odborný korpus, ktorý by poskytol dostatočný počet relevantných výskytov sledovaných termínov najmä v prípade polysémických jednotiek.

V intenciách Ščerbovej koncepcie opisného charakteru ekvivalentu pri tlmočení významu východiskovej jednotky uvádzame v slovenčine opisný ekvivalent pri francúzskych termínoch ako sú napríklad *revêtement*, *fines*, *graves*. Aproximatívna ekvivalentácia vyplýva z faktu, že niektorý konštitutívny sémantický prvok nemožno premietnuť do slovenskej onomatologickej štruktúry. Preto musí byť kvalifikačný príznak dostatočne široko koncipovaný, ako sme to urobili napríklad pri termíne **habillage** alebo pri slovese **couvrir**.

Zahrnutie oboch typov ekvivalentov – prekladového aj opisného, vyplýva z našej snahy o prípravu slovníka i databázy, ktorá by mala byť obojsmerná, teda by mala slúžiť aj na pasívne porozumenie cudzojazyčného textu alebo komunikácie a zároveň umožniť používateľovi vytvoriť cudzojazyčný text a zapojiť sa do odbornej komunikácie.

Resumé

L'analyse aux niveaux intralinguistique et interlinguistique en français et en slovaque d'une partie choisie de la terminologie de la construction, que nous nous sommes fixée comme but de notre thèse a été réalisée en partant de l'étude des ouvrages théoriques portant sur le travail terminologique. La logique de notre démarche est reflétée aussi par la division de la thèse en deux parties interdépendantes – l'examen des théories et savoir-faire terminologiques et son application dans la partie pratique.

Le chapitre d'introduction cerne le développement du champ de la recherche terminologique en tant que domaine autonome et en tant que disciplines linguistiques allant de l'école de Vienne (par exemple les normes ISO) et de l'école est-européenne jusqu'aux tendances contemporaines émanant des projets et des activités terminologiques et terminographiques surtout dans les pays francophones. Nous avons pu constater que la terminologie se prête volontiers au rapprochement avec la linguistique, les terminologues cessent d'observer les systèmes terminologiques sous vide et commencent à prendre en considération les conditions sociolinguistiques et l'interaction des termes avec des unités du vocabulaire général et avec d'autres plans linguistiques.

Les nouvelles approches fondées sur l'analyse de textes authentiques ont forcé les terminologues à se poser les questions essentielles que nous avons récapitulées dans le chapitre suivant. Elles portaient sur la position de la théorie de la terminologie et de sa délimitation, sur la constitution de sa discipline appliquée – terminographie, sur le caractère des unités terminologiques souvent mises en contraste avec celles du vocabulaire général, sur la structuration des vocabulaires spécialisés et enfin, et surtout, sur la relation terme-concept qui change avec le but du projet terminologique et le public visé. A titre d'exemple de ce dernier enjeu, nous pouvons citer le modèle de données des fiches terminologiques dans le cadre de la construction de grandes banques de données terminologiques qui implique la dichotomie terme-concept, ce qui peut être observé dans la structure conceptuelle de ces banques. L'élément superordonné de la

fiche étant le concept, les terminologues lui attribuent toutes les formes linguistiques existantes dotées de toutes les informations essentielles (grammaticales, contextuelles, stylistiques comme marques de registres), ce qui est valable aussi bien pour les équivalents intralinguistiques (synonymes) que pour les équivalents interlinguistiques. La fin du chapitre ouvre la question de la spécificité du concept dans le domaine de la terminologie et donc de l'existence d'une gamme de l'explicitation graduelle et de la spécification du contenu notionnel des vocabulaires spécialisés. La réflexion terminologique contemporaine favorise une approche dynamique du concept et de sa constitution qui soutient notre décision d'inclure la dimension contextuelle des termes dans l'analyse. Nous avons aussi essayé de distinguer l'aire conceptuelle de l'aire sémantique dans le travail terminologique. Pour cela, nous n'avons pas évité la typologie des composantes de la signification pertinentes pour l'analyse terminologique – les composantes significative et structurelle que nous avons employées dans la partie pratique et ensuite complétées et confrontées avec les actualisations des termes choisis dans le texte.

Le second chapitre fut consacré à l'influence des technologies de l'information sur le champ de la terminologie, étant donné qu'elles ont largement modifié la pensée et le travail des terminologues. Parmi tant d'autres contributions majeures on peut citer les logiciels permettant la gestion des données terminologiques à grande ou à petite échelle. À cet égard, nous avons traité en particulier les bases terminologiques, leur histoire, création et structure. Nous avons présenté en bref deux bases terminologiques canadiennes dont nous nous sommes servi pour les définitions et contextes des termes analysés. Et indirectement, nous avons effleuré le réseau mondial de la Toile qui nous a fourni une grande partie des documents analysés.

Dans le chapitre trois, nous avons exposé la théorie des champs linguistiques. Il fallait signaler tout d'abord la disparité conceptuelle des auteurs qui travaillaient et développaient cette théorie et introduire leurs typologies. Cette théorie offre la possibilité de différencier efficacement les synonymes et quasi-synonymes terminologiques au sein des groupes d'unités linguistiques au nombre limité sur la base de l'analyse structurale. Son atout majeur repose sur la détermination de traits communs mais, ce qui est plus important, aussi des traits différentiateurs des formes concurrentielles ou connexes du point de vue paradigmatique. Une information utile sur leur distinction peut être tirée aussi du fonctionnement syntaxique et sémantique des termes qui, cependant, ne peut être observé au sein du champ mais dans les textes

authentiques. Dans le cadre de l'analyse comparative, les traits essentiels sont à identifier à l'aide du *tertium comparationis* qui peut être (mais pas nécessairement) le concept qui serve de base pour le processus d'établissement des équivalents dans la langue cible.

Le chapitre suivant attire l'attention sur la définition, sur sa structure et sur sa typologie mais par-dessus tout, sur les possibilités et les limites de son emploi dans les recherches terminologiques et linguistiques. Pour notre travail, nous les avons puisées dans diverses sources terminologiques et terminographiques peu ou prou fiables et utilisées pour deux visées: 1) identification du concept sur la base de sa structure et de son métalangage employé; 2) statut de ce concept dans le système conceptuel. Il convient de remarquer que par contraste avec le contexte, la définition représente une source plus sûre et plus riche pour l'extraction des relations complexes des concepts et des termes.

Le chapitre cinq correspond au passage de la théorie à l'application – à savoir au travail terminologique à visée terminographique. Nous avons commencé par délimiter le concept de //dictionnaire spécialisé// dans la littérature française et nous sommes ensuite passées au traitement des différents publics cibles des ouvrages terminographiques ainsi qu'aux démarches dans l'élaboration de la microstructure et la macrostructure d'un dictionnaire spécialisé. Malgré les théories existantes et les modèles éprouvés comme par exemple la microstructure fixée par les normes ISO, la production des maisons d'édition slovaques tend à être déterminée par des conditions pragmatiques (comme le facteur temps, le déficit des terminographes compétents ainsi que les modes de financement restreints). Nous l'avons démontré par l'intermédiaire d'une comparaison de la théorie avec les dictionnaires slovaques et tchèques du domaine de la technique et plus précisément de la construction, publiés sur une durée de 44 ans (1966-2000). Nous avons terminé en indiquant les possibilités concrètes d'application de nos conclusions théoriques dans la pratique terminographique. Nous avons proposé une structure et un caractère des données terminologiques à inclure dans une fiche terminologique, ce qui pourrait servir pour rédiger un dictionnaire ou une banque de données. Notre modèle comprend le terme-vedette, un ou plusieurs équivalents slovaques, le domaine et sous-domaine, le synonyme, la définition, le potentiel cooccurentiel du terme – à savoir les prédicats typiques et finalement les termes apparentés. Dans le cas d'introduction des pendants slovaques dans les champs de ce modèle de la fiche terminologique (le domaine et sous-domaine, le synonyme, la

définition, les prédicats typiques et les termes apparentés), le résultat représenterait un outil indispensable pour la rédaction d'un dictionnaire ou plutôt d'un dictionnaire électronique vu la complexité des informations et surtout le nombre des champs. Cependant, il reste à mettre la fiche terminologique proposée à l'épreuve de la pratique terminographique tout en employant les résultats de nos analyses.

La seconde partie comporte deux analyses partielles dans lesquelles nous avons abordé l'étude de presque 100 termes et leurs variantes françaises dont 49 termes simples et 43 composés à partir d'un corpus constitué de textes divers. Nous avons identifié 43 termes slovaques comme équivalents correspondant aux termes français en question, ce qui en soi indique l'asymétrie à la fois sémantique et conceptuelle.

Le seul critère de sélection des textes à analyser fut l'appartenance des sites internet au monde francophone, donc nous avons gardé les documents des entreprises francophones et écarté ceux des compagnies supranationales. Malgré la fiabilité relative du contenu et niveau linguistique des matériaux analysés, il semble que nous sommes parvenue à atteindre des résultats assez satisfaisants et pertinents vu la comparaison avec les documents papiers obtenus à la BATIMAT, foire consacrée à la construction, tenue à Paris en 2003. Nous en avons constitué un corpus de travail dans lequel nous avons pu puiser pour présenter les concordances des termes en question. Il conviendrait de vérifier nos résultats, basés sur un corpus qui manque de balance et de règles précises, avec les données d'un corpus contenant au moins 100 000 tokens, dans l'idéal avec les résultats d'un corpus parallèle franco-slovaque de textes de construction équilibré aussi au niveau de genres, registres et géographie.

Dans le cadre de la comparaison intralinguistique, nous avons commencé par étudier le champ terminologique recouvrant le concept de //granulat// et sommes passée ensuite au traitement du champ thématique. Dans les deux cas nous avons mis à l'épreuve la légitimité de l'application des deux approches méthodologiques qui sont aujourd'hui employées conjointement – structuraliste et contextuelle. Ni l'identification de traits différenciateurs, ni l'établissement des équivalents ne seraient possibles sans le potentiel éclaircissant du contexte qui joue le rôle du médiateur du savoir extralinguistique. Les traits appartenant au niveau d'abstraction le plus bas /type de matériau/ et /type de liaison/ n'ont pu être relevé que grâce aux cooccurrences ou bien grâce aux contextes plus étendus. Dans le cas de la première analyse (champ *granulat*), nous avons déterminé deux traits différenciateurs communs dans les deux langues étudiées dont les unités se distinguent cependant sur le niveau d'abstraction le plus bas

/traitement-origine/ et /emploi/. Le deuxième ensemble de termes (champ *revêtement*) est construit à partir des oppositions privatives /extérieur/ - /intérieur/ et /verticalité/ - /horizontalité/.

Au cours de l'analyse plus détaillée du champ thématique *revêtement*, nous avons abordé l'étude de trois sous-groupes de termes apparentés par thème et par leur morphologie – il s'agissait de substantifs aussi bien que de verbes dont beaucoup se sont révélés être polysémiques. En ce qui concerne les verbes, nous nous sommes particulièrement intéressée à découvrir la structure actantielle mais nos conclusions restaient ouvertes vu les difficultés liées à l'impossibilité d'effectuer des recherches lemmatisées sur la Toile, le caractère polysémique des termes analysés et le nombre insuffisant des occurrences de certains verbes. Malgré cette constatation, nos résultats pourraient servir de base à un traitement lexicographique ou terminographique approfondi. Cette analyse partielle fut conclue en soulignant les co-occurents les plus fréquents des termes substantifs analysés avec les termes provenant du vocabulaire général d'orientation scientifique en français et en slovaque.

En somme, les analyses ont confirmé les hypothèses préalablement formulées que les termes français appartenant aux champs choisis présentent une intension plus grande, tandis que leurs équivalents slovaques ont une extension plus vaste. Nous l'avons démontré par exemple par l'attribution de neuf termes français au terme slovaque *štrk*. Le fait est observable déjà dans le nombre de termes appartenant aux champs français. A l'origine de l'asymétrie nous pouvons identifier plusieurs raisons : survie des termes vivotant à la périphérie du vocabulaire, différences dans la normalisation de différents pays francophones, l'adoption de termes étrangers, surtout anglais, par les terminologies françaises (francophones) et, bien sûr, l'emploi incompatible de la terminologie existante.

Nous avons marginalement signalé quelques unités terminologiques composées qui ne figurent que rarement dans les dictionnaires slovaques et tchèques spécialisés. Par rapport à eux, nous avons mentionné aussi les rapports de synonymie et d'antonymie de leurs traits onomasiologiques, exprimés par les adjectifs, par ex. la chaîne synonymique **rond**, **arrondi** (*grain arrondi*), **roulé** (*galet, cailloux, gravillon*), ou bien les antonymes **concassé** et **roulé**. En même temps, nous avons cherché à indiquer que certains termes à valeur générique peuvent acquérir un sens spécialisé, ce que nous avons signalé dans nos analyses par les marques formelles.

Conformément à la conception de l'équivalent à caractère descriptif dans le cas de la transposition de la signification de l'unité de départ, nous avons proposé quant aux termes français comme *revêtement*, *fines*, *graves* de les transposer en slovaque par une périphrase. Cette "équivalentation" approximative découle du fait que tel ou tel trait sémantique constitutif ne peut être reflété par la structure onomatologique slovaque. C'est pourquoi il est indispensable de l'exprimer assez extensivement comme par exemple dans le cas du terme **habillage** ou du verbe **couvrir**.

Le fait d'incorporer les deux types d'équivalents – traductif et descriptif – dans les fiches terminologiques provient de notre visée de rassembler et traiter les données pour l'élaboration d'un dictionnaire. Quant à leur application dans la construction d'une banque de données terminologiques, les deux types d'équivalents serviront à la rendre bidirectionnelle, c'est-à-dire qu'elle faciliterait la compréhension passive d'un texte français ou d'une communication en français, mais en même temps permettrait à l'utilisateur de créer le texte français et de participer à une communication spécialisée en français.

BIBLIOGRAFIA

- ADURIZ, José Antonio – URKIA, Miriam: La Lexicographie assistée par ordinateur. L'expérience d'UZEI. In *Meta*, 1997, roč. 42, č. 2, s. 257 – 263.
- AHMAD, Khursid – TARIQ, Mariam – GILLAM, Lee: Terminology and the construction of ontology. In **Ibekwe-SanJuan**, Fidelia, Anne **Condamines** and M. Teresa **Cabré Castellví** (eds.), *Application-Driven Terminology Engineering: Special issue of Terminology* 11:1 (2005). 2005. s. 55 – 81.
- AUGER, Pierre – DROUIN, Patrick – L'HOMME, Marie-Claude: Automatisation des procédures de travail en terminographie. In *Meta*, 1991, roč. 36, č. 1, s. 121 – 127.
- BAGGE, Christine: Analyse sémantique comparative des structures vocabulaires scientifiques anglais et français. In *Meta*, 1983, roč. 28, č. 4, s. 391 – 407.
- BÉJOINT, Henri: La définition en terminographie. In *Aspects du vocabulaire*, Arnaud P. J. L. et Thoiron, Ph. (eds), Presses universitaires de Lyon, 1993, s. 19 – 25.
- BÉJOINT, Henri: A propos de la monosémie en terminologie. In *Meta*, 1989, roč. 34, č. 3, s. 405 – 411.
- BÉLANGER, Gilles: Pour une nouvelle terminographie. In *Meta*, 1991, roč. 36, č. 1, s. 49 – 54.
- BESSÉ, Bruno de: La définition terminologique, In *La définition*. Centre d'études du lexique, Larousse, Paris, 1990, s. 252 – 261.
- BESSÉ, Bruno de: Le contexte terminographique. In *Meta*, 1991, roč. 36, č. 1, s. 111 – 120.
- BLANÁR, Vincent: Lexikálno-sémantická rekonštrukcia. Bratislava : VEDA, 1984. 216 s.
- BOURIGAULT, Didier – SLODZIAN, Monique: Pour une terminologie textuelle. *Terminologies Nouvelles*, 2000, č. 19, s. 29 – 32.
- BOURIGAULT, Didier – AUSSENAC-GILLES – Nathalie, CHARLET, Jean: Construction de ressources terminologiques ou ontologiques a partir de textes: un cadre unificateur pour trois études de cas. In *Revue d'Intelligence Artificielle (RIA)* , Techniques Informatiques et structuration de terminologiques, Pierrel J.-M. et Slodzian M. (Ed.) , Paris : Hermès. 2004, vol. 18, č. 1, s. 87 – 110.
- BOURIGAULT, Didier – LAME, Guiraud: Analyse distributionnelle et structuration de terminologie. Application à la construction d'une ontologie documentaire du Droit, In *TAL*, 2002, vol. 43, n° 1, pp. 129-150.
- BOURIGAULT, Didier – AUSSENAC-GILLES, Nathalie: Construction d'ontologie a partir de textes. In *Actes de la 10ème conférence annuelle sur le Traitement Automatique des Langues (TALN 2003)*, Batz-sur-Mer, 2003, T2, s. 27 – 50.

- BOURIGAULT, Didier – JACQUEMIN, Christian: Construction de ressources terminologiques. In J.-M. Pierrel (éd.), *Industrie des langues*, Hermès, Paris, 2000. s. 215 – 233.
- BOUVERET, Myriam: Approche de la dénomination en langue spécialisée. In *Meta*, 1998, roč. 43, č. 3, s. 1 – 18.
- BRUNO, Cécile et al.: Je construis ma maison. Étude lexico-terminologique de la construction. In *Meta*, 1997, roč. 42, č. 4, s. 685 – 724.
- BUFFA, Ferdinand: Využitie záporu v terminológii. In *Slovenské odborné názvoslovie*, 1956, roč. 4, č. 7, s. 161 – 164.
- BUFFA, Ferdinand: E. Hruška, Úvod do urbanizmu a územného plánovania. In *Slovenské odborné názvoslovie*, 1956, roč. 4, č. 7, s. 220 – 222.
- CABRÉ, Maria Teresa: La terminologie – théorie, méthode et applications. Ottawa : Armand Colin/PUO, 1998. 322 s.
- CABRÉ, Maria Teresa: Sur la représentation mentale des concepts: bases pour une tentative de modélisation. In *Les sens en terminologie*. BEJOINT, Henri & Philippe THOIRON (dirs.) Travaux du C.R.T.T. Lyon : Presses Universitaires de Lyon, 2000. s. 20 – 37.
- CANDEL, Danielle – LAFON, Pierre: Approche lexicale des registres en langues de spécialité. In *Meta*, 1994, roč. 39, č. 4, s. 806 – 815.
- CHAUDIRON, Stéphane: Terminologie, ingénierie linguistique et gestion de l'information. In *Langages*, 2005, mars, č. 157, Paris, Larousse s. 25 – 35.
- CHUKWU, Uzoma: Optimisation du rapport couts-avantages dans la réalisation de dictionnaires terminologiques informatisés (DTI) sur PC. In *Meta*, 1996, roč. 41, č. 3, s. 317 – 327.
- CHUKWU, Uzoma: Dépouillement de corpus a des fins terminologiques dans un univers dépendant du temps. In *Meta*, 1998, roč. 43, č. 3, s. 1 – 16.
- COHEN, Betty: Lexique des cooccurents, Bourse-Conjoncture économique. Montreal : Linguatex 1986. 130 s.
- CONDAMINES, Anne: Linguistique de corpus et terminologie. In *Langages – La terminologie: nature et enjeux*, 2005, mars, č. 157, s. 36 – 47.
- COSERIU, Eugenio: Vers une typologie des champs lexicaux. In *Cahiers de lexicologie*, 1975, roč. 27, č. 2, s. 30 – 51.
- ČERMÁK, František et al.: Manuál lexikografie. Praha : H&H, 1995. 286 s.
- ČERMÁK, František: Jazyk a jazykověda. Praha : Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum 2001. 342 s.
- ČERNÝ, Jan: Dějiny lingvistiky. Olomouc : Votobia 1996. 520 s.
- DANCETTE, Jeanne – RÉTHORÉ, Christophe: Le dictionnaire bilingue (anglais-français) de la distribution: entre dictionnaire de langue et encyclopédie. In *Meta*, 1997, roč. 42, č. 2, s. 231 – 243.
- DELAVIGNE, Valérie: Approche socioterminologique des discours du nucléaire. In *Meta*, 1995, roč. 41, č. 2, s. 308 – 319.
- DEPECKER, Loïc: Cinq notions de télédétection aérospatiale: un exemple de structuration d'un champ terminologique. In *Meta*, 1989, roč. 34, č. 2, s. 280 – 284.
- DEPECKER, Loïc: La mesure des mots. Cinq études d'implantation terminologique. Rouen : Publications de l'Université de Rouen 1997. 528 s.
- DEPECKER, Loïc: L'invention de la langue: le choix de mots nouveaux. Paris : Armand Colin/Larousse, 2001. 720 s.
- DEPECKER, Loïc: Contribution de la terminologie à la linguistique. In *Langages – La terminologie: nature et enjeux*, 2005, mars, č. 157, s. 6-13.

- DOLNÍK, Juraj – JAROŠOVÁ, Alexandra – BENKOVIČOVÁ, Jana: Porovnávací opis lexikálnej zásoby. Bratislava : VEDA, 1993. 192 s.
- DOLNÍK, Juraj: Lexikológia. Bratislava : Univerzita Komenského, 2003. 236 s.
- DROUIN, Patrick: Une méthodologie d'identification automatique des syntagmes terminologiques: l'apport de la description du non-terme. In *Meta*, 1997, roč. 42, č. 1, s. 129 – 139.
- DUBOIS, Jean et al: Dictionnaire de linguistique et des sciences du langage. Paris : Larousse, collection « trésors du français », 1994. 516 s. ISBN 2-03-340334-3.
- DUCHÁČEK, Otto: Précis de sémantique française. Opéra Universitatis Brunensis Brno : Universita J. E. Purkyně, 1967. 262 s.
- DUCHÁČEK, Otto – OSTRÁ, Růžena: Études comparative d'un champ conceptuel. Études romanes de Brno, Volume I, Opera Universitatis Purkynianae Brunensis, Facultas philosophica, Praha 1965, s. 107 – 169.
- DUJČÍKOVÁ, Viera: O prenikaní hovorových prvkov do terminológie. In *Slovenské odborné názvoslovie*, 1956, roč. 4, č. 6, s. 185 – 187.
- DŽUGANOVÁ, Božena: Terminológia ako vedná disciplína. In *Kultúra slova*, 2002, roč. 36, č. 4, s. 226 – 229.
- FILIPEC, Jan: Ke konfrontaci dílčích sémantických systému v slovní zásobě dvou různých jazyků. In: *Československé přednášky pro VII. mezinárodní sjezd slavistů* (Varšava 1973). Praha : Nakladatelství ČSAV, 1973. s. 279 – 295.
- GAMBIER, Yves: Problèmes terminologiques des pluies acides: pour une socioterminologie, La fertilisation terminologique dans les langues romanes. In *Meta* 1987, roč. 3, 314 – 320.
- GAUDIN, François: Terminologie et démocratisation du savoir: a propos de dictionnaires scientifiques. In *Le Langage et L'Homme*, 1992, vol. 27, č. 2-3, s. 123 – 129.
- GAUDIN, François: Socioterminologie: du signe au sens, construction d'un champ. In *Meta*, 1993, roč. 38, č. 2, s. 293 – 301.
- GAUDIN, François – DELAVIGNE, Valérie: Actes de la journée en hommage à Louis Guespin, terminologue. PUR, Rouen, 2000. 95 s.
- GAUDIN, François – GUESPIN, Louis: Initiation à la lexicologie française. Bruxelles : Duculot, 2000. 360 s.
- GAUDIN, François: Socioterminologie. Une approche sociolinguistique de la terminologie. Bruxelles : De Boeck et Larcier, 2003. 286 s.
- GAUDIN, François: Socioterminologie. In *Langages – La terminologie: nature et enjeux*, 2005, mars, č. 157, s. 80 – 92.
- GESCHÉ, Véronique: Tribulations terminographiques. In *Le Langage et L'Homme*, 1992, vol. 27, č. 2 – 3, s. 161 – 129.
- GESCHÉ, Véronique: Évaluation des définitions d'ouvrages. In *Meta*, 1997, roč. 42, č. 2, s. 374 – 390.
- GOFFIN, Roger: Structures lexicales, terminologie techniques et glossaires contextuels multilingues. In *Meta*, 1973, roč. 18, č. 1 – 2, s. 237 – 253.
- GOUADEC, Daniel: Dictionnaires terminologiques – l'impact des nouvelles technologies. In *Meta*, 1997, roč. 42, č. 1, s. 24 – 32.
- GOUADEC, Daniel: Terminologie, traduction et rédaction spécialisées. In *Langages – La terminologie: nature et enjeux*, 2005, mars, č. 157, s. 14 – 24.
- GUESPIN, Louis: La circulation terminologique et les rapports entre science, technique et production. In *Meta*, 1995, roč. 40, č. 2, s. 206 – 215.
- GUIRAUD, Pierre: Essais de stylistique; problèmes et méthodes. Paris : Klincksieck/Seuil (Connexions du Champ freudien), 1978. 142 s.

- HOHNHOLD, Ingo – SCHNEIDER, Thomas: Terminological records and lexicaon entries. A contrastive analysis. In *Meta*, 1991, roč. 36, č. 1, s. 161 – 173.
- HOLEŠ, Jan: Francouzská sémantika. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. 206 s.
- HOLZEM, Maryvonne: Approche scientométrique et socioterminologique des pluies acides comparaison de deux articles. Dostupné z <http://web.upmf-grenoble.fr/adept/seminaires/ADESTHolzem.htm> [cit. 2006-12-03].
- L'HOMME, Marie-Claude: Méthode d'accès informatisé aux combinaisons lexicales en langue technique. In *Meta*, 1997, roč. 42, č. 1, s. 15 – 23.
- HORECKÝ, Ján: Typy termínov motivovaných účelom. In *Slovenské odborné názvoslovie*, 1956, roč. 4, č. 7, s. 193 – 197.
- HORECKÝ, Ján: Základy slovenskej terminológie. Bratislava : VEDA, 1956. 146 s.
- HORECKÝ, Ján: P. J. Wexler, La formation du vocabulaire de chemins de fer en France 1778 – 1842. In *Slovenské odborné názvoslovie*, 1958, roč. 6, č. 2, s. 58 – 59.
- HORECKÝ, Ján: E. Wüster, Bibliography of monolingual scientific and technical glossaries. In *Slovenské odborné názvoslovie*, 1958, roč. 6, č. 2, s. 62 – 64.
- HORECKÝ, Ján: Terminológia terminológie. In *Slovenské odborné názvoslovie*, 1958, roč. 6, č. 1, s. 6 – 13.
- HORECKÝ, Ján: Kritériá terminológie. In *Československý terminologický časopis*, 1965, roč. 4, č. 4, s. 193 – 201.
- HORECKÝ, Ján: Obsah a forma termínu. In *Kultúra slova*, 1974, roč. 8, č. 10, s. 321 – 324.
- HORECKÝ, Ján: Základné problémy terminológie. In *Kultúra slova*, 1974, roč. 8, č. 5, s. 129 – 174.
- HORECKÝ, Ján: Zložky a dimenzie jazykového znaku. In *Jazykovedný časopis*, 37, 1986, s. 64 – 71.
- HORECKÝ, Ján: Intenzia a extenzia termínu. In *Pange lingua*. Zborník na počesť Viktora Krupu. Red. J. Genzor – S. Ondrejovič. Bratislava : Veda, 1999. s. 123 – 129.
- HORECKÝ, Ján: Vývin slovenskej terminológie. In *Studia Academica Slovaca*. 14. Prednášky XXI. ročného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mistrik. Bratislava : Alfa, 1985. s. 265-277.
- HORECKÝ, Ján: Semantics of derived words. Prešov: Filozofická fakulta v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach, 1994. 74 s.
- HORECKÝ, Ján: Nový typ prekladového slovníka. In *Kultúra slova*, 2002, roč. 36, č. 4, s. 168 – 174.
- HORECKÝ, Ján: Poznámky k terminológii terminológie. In *Slovenské odborné názvoslovie*, 1957, roč. 5, č. 10, s. 289 – 298.
- HORECKÝ, Ján: O homonymii v terminológii. In *Slovenské odborné názvoslovie*, 1958, roč. 6, č. 1, s. 6 – 13.
- HUMBLEY, John: Is terminology specialized lexicography? The experience of French-speaking countries. In *Hermès*, 1997, č. 18, s. 13 – 31.
- HUMBLEY, John: Nouveaux dictionnaires, nouveaux rapports avec les utilisateurs. In *Meta*, 2002, roč. 47, č. 1, s. 95 – 104.
- IBRAHIM, Amr, Helmy: Lexiques. Rennes : Hachette, 1989. 206 s.
- ISABELLE, Pierre: La bi-textualité: Vers une nouvelle génération d'aides à la traduction et la terminologie. In *Meta*, 1992, roč. 37, č. 4, s. 721 – 737.
- ISO 704 (2000): Travail terminologique – principes et méthodes. International Organization for Standardization.

- ISO 860 (1996): Travaux terminologiques – Harmonisation des termes. International Organization for Standardization.
- ISO 1951 (1997): Symboles lexicographiques et conventions terminologiques. International Organization for Standardization.
- ISO 1087-1 (2000): Travaux terminologiques – Vocabulaire. International Organization for Standardization.
- ISO 6156 (1987): Magnetic tape exchange format for terminological/lexicographical records. International Organization for Standardization.
- ISO 10241 (1992): Normes terminologiques internationales. International Organization for Standardization.
- ISO 12620 (1999): Aides informatique en terminologie. International Organization for Standardization.
- ISO 15188 (2001): Lignes directrices pour la gestion de projets terminologiques. International Organization for Standardization.
- JANKOVIČOVÁ, Milada: Dvojazyčná lexikografia a tvorba odborných prekladových slovníkov (na materiáli slovensko-ruských právnických slovníkov. In *Rossica Bratislavensia* 1, Bratislava : Univerzita Komenského, 2002. s. 37 – 56.
- JAROŠOVÁ, Alexandra: Prínos „bratislavskej lexikografickej školy“ k teórii a praxi dvojazyčnej lexikografie. In *Kultúra slova*, 1996, roč. 30, č. 3, s. 134 – 141.
- JAROŠOVÁ, Alexandra: Národný korpus slovenského jazyka: lingvistické a počítačové aspekty. In *Kultúra slova*, 2001, roč. 35, č. 4, s. 193 – 199.
- JAROŠOVÁ, Alexandra: Impulzy korpusovej lingvistiky pre dvojazyčnú lexikografiu: medzi textovou a slovníkovou ekvivalenciou. In *Jazykovedný časopis*, 2003, roč. 54, č. 1 – 2, s. 57 – 66.
- JEDLIČKA, Antonín: Josef Jungman a obrozená terminologie literárně vědná i lingvistická. Praha 1949.
- JURČACKOVÁ, Zora: Terminológia : základné zásady, metódy a ich aplikácia. Bratislava : Centrum VTI SR, 2002. 72 s. ISBN 80-85165-85-6.
- KANDELAKI, Tatiana Leonidovna: Vzťah obsahu pojmu a morfematickej štruktúry technických termínov. In *Československý terminologický časopis*, 1965, roč. 4, č. 2, s. 65 – 80.
- KAPANADZE, Lara Andrejevna: Termín a terminológia. In *Československý terminologický časopis*, 1966, roč. 5, č. 1, s. 1 – 13.
- KOCOUREK, Rostislav: Synonyma v terminologii. In *Československý terminologický časopis*, 1965, roč. 4, č. 4, s. 201 – 219.
- KOCOUREK, Rostislav: Termín a jeho definice. In *Československý terminologický časopis*, 1965. 1965, roč. 4, č. 1, s. 1 – 25.
- KOCOUREK, Rostislav: K metodě zpracování dvoujazyčného odborného slovníku. In *Československý terminologický časopis*, 1966, roč. 5, č. 2, s. 65 – 84.
- KOCOUREK, Rostislav: La langue française de la technique et de la science. Vers une linguistique de la langue savante, II. Rozšírené a aktualizované vydanie s doplnenou bibliografiou, Wiesbaden : Brandstetter, 1991. XVIII + 327 s.
- KOCOUREK, Rostislav: Essais de linguistique française et anglaise : mots et termes, sens et textes = Essays in French and English linguistics : word and terms, meanings and texts. Louvain; Paris; Sterling : Peeters, 2001. 444 s.
- KRIEGER, Maria da Graça: Terminographie juridique et spécificités textuelles. In *Meta*, 2002, roč. 47, č. 2, s. 235 – 243.
- KURTZ, Jean-Paul: Dictionnaire du génie civil. Paris : CILF, 1997. 1588 s. ISBN 2-85319-269--5

- LANČARIČ, Daniel: Konfrontačná sémanticko-lexikologicko-lexikografická analýza termínov. Prešov : Filozofická fakulta Pavla Jozefa Šafárika, 2002. *Dizertačná práca*.
- LÉPINETTE, Brigitte: Lexicographie bilingue et traduction. In *Meta*, 1990, roč. 35, č. 3, s. 571 – 581.
- LERAT, Pierre: "Terminologie et sémantique descriptive", In *La banque des mots*, numéro spécial, 1988, s. 11 – 30.
- LERAT, Pierre: Dérivation lexicale et dérive terminologique. In *Meta*, 1994, roč. 39, č. 1, s. 581 – 588.
- LERAT, Pierre: Les langues spécialisées. Paris : Presses Universitaires de France, 1995. 208 s.
- LERAT, Pierre: Vocabulaire juridique et schémas d'arguments juridiques. In *Meta*, 2002, roč. 47, č. 2, s. 155 – 162.
- LETHUILLIER, Jacques: Combinatoire, terminologies et textes. In *Meta*, 1991, roč. 36, č. 1, s. 92 – 100.
- LEVRAT, Bernard: „Sorte-de“, une façon de rendre compte de la relation d'hyponymie/hyperonymie dans les réseaux sémantiques. In *Langages*, n° 98, s. 87 – 102.
- LINO, Maria Teresa Rijo da Fonseca: Base de données textuelles et terminographiques. In *Meta*, 1994, roč. 39, č. 4, s. 786 – 789.
- LYONS, John: Linguistique générale. Introduction à la linguistique théorique. Paris : Larousse, 1970. 384 s.
- MAN, Oldřich: Termín a kontextové vztahy. In *Československý terminologický časopis*, 1965. 1965, roč. 4, č. 2, s. 80 – 85.
- MANIEZ, François: Extraction d'une phraséologie bilingue en langue de spécialité: corpus parallèles et corpus comparables. In *Meta*, 2001, roč. 46, č. 3, s. 552 – 563.
- MASÁR, Ivan: Ako pomenúvame v slovenčine. Bratislava : Spisy SJS 3/2000, 60 s.
- MASÁR, Ivan: Príručka slovenskej terminológie. Bratislava : VEDA, 1991. 192 s.
- MEYER, E., Ingrid – ECK, Karen E.: Bringing Aristotle to the 20th century : computer-assisted definition construction in a terminological knowledge base». In WRIGHT et STREHLOW, eds. (1995), s. 83 – 101.
- MISTRÍK, Ján: Lingvistický slovník. Bratislava : SPN, 2002. 294 s.
- MISTRÍK, Ján et al.: Encyklopédia jazykovedy. Bratislava, Obzor, 1993. 520 s.
- MOUNIN, Georges: Clefs pour la sémantique. Paris : Seghers, 1972. 174 s.
- MOUNIN, Georges: Teoretické problémy překladu. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum: Praha, 1999. 266 s.
- MOUNIN, Georges: Les Problèmes théoriques de la traduction. Editions Gallimard : Paris, 1998. 296 s.
- NAZARENKO, Adeline – HABERT, Benoît – SALEM, André: Les linguistiques de corpus. Paris : Armand Colin, 1997. 240 s.
- NF X 03-006 (1988): Fiche minimale de terminologie. AFNOR.
- NF 03-001 (1967/1994) Règles générales pour l'élaboration des vocabulaires techniques. AFNOR.
- NUOPPONEN, Anita: Terminological information and activities in the world wide web. In Christian Galinski & Klaus- Dirk Schmitz (eds.), *TKE'96, Terminology and Knowledge Engineering*. s. 92 – 99. Frankfurt : INDEKS-Verlag.
- OTMAN, Gabriel: Les représentations sémantiques en terminologie. Paris : Masson, 1996. 216 s.
- OTMAN, Gabriel: Les bases de connaissances terminologiques: les banques de terminologie de seconde génération. In *Meta*, 1997, roč. 42, č. 2, s. 244 – 256.

- PAVEL, Silvia – NOLET, Diane: Handbook of Terminology. Translation Bureau, 2001. Dostupné z <http://www.translationbureau.gc.ca> [cit. 2006-12-03].
- PEARSON, Jennifer: Terms in Context. Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1998. **xiii+243 s.**
- PHAL, André et al.: Vocabulaire générale d'orientation scientifique. Paris : CREDIF/Didier, 1971.
- PICHT, Heribert: Terms and their LSP environment – LSP phraseology. In *Meta*, 1987, roč. 32, č. 2, s. 149 – 155.
- PICHT, Heribert – LAURÉN, Christer – MYKING, Johan: Terminologi som vetenskapsgren. Lund : Studentlitteratur, 1997. 293 s. (spoluautori: Anita Nuopponen, Nina Pilke)
- PICOCHÉ, Jacqueline: Précis de lexicologie française. Paris : Nathan-Université, 1992. 190 s.
- POIBEAU, Thierry: Parcours interprétatifs et terminologie. In *actes du colloque Terminologie et Intelligence Artificielle (TIA'05)*, Rouen, 2005. Dostupné z <http://www-lipn.univ-paris13.fr/~poibeau> [cit. 2006-12-03].
- RASTIER, François: De la signification au sens – pour une sémiotique sans ontologie. vyšlo « Dalla significazione al senso : per una semiotica senza ontologia ». In *Eloquio del senso*, a cura di Pierluigi Basso e Lucia Corrain, Costa & Nolan. Milan. 1999. s. 213 – 240. Dostupné z http://www.revue-texto.net/Inedits/Rastier/Rastier_Semiotique-ontologie.html [cit. 2006-12-03]
- RASTIER, François: Le terme : entre ontologie et linguistique", In *La banque des mots*, n°7, 1995, s.35-65. Dostupné z http://www.revue-texto.net/Inedits/Rastier/Rastier_Terme.html [cit. 2006-12-03].
- REY, Alain: La lexicologie. Lectures. Paris : Klincksieck, 1970. 323 s.
- REY, Alain: Terminologie – noms et notions. 2. oprav. vyd. Paris : Presses universitaires de France, 1992. 127 s.
- REY, Alain – TOMI, Marianne – HORÉ, Tristan – TANET, Chantal: *Dictionnaire historique de la langue française*. Ed. Alain Rey, Dictionnaires Le Robert : Paris, 1992-1998, 3 zvázky. 4304 s., ISBN 2-085036-532-7.
- RIGGS, Fred, W.: Onomastics and Terminology Part I: Their Contributions to Knowledge Organization. In *Knowledge Organization*, 1996, roč. 23, č. 1, s. 25 – 30.
- RIGGS, Fred, W.: Onomastics and Terminology Part III: Formats, Borrowed Terms and Omissions. In *Knowledge Organization*, 1996, roč. 23, č. 4, s. 216 – 224.
- RIGGS, Fred, W.: Onomastics and Terminology Part IV: Neologisms, Neoterisms, Meta-terms, Phrases, and Pleonisms Holly. In *Knowledge Organization*, 1997, roč. 24, č. 1, s. 8 – 23.
- ROGERS, Margaret: Terminology, Term Banks and Termbases for Translation. In *Encyclopedia of Language and Linguistics, 2nd Edition*. red. Keith Brown, Elsevier, 2006. ISBN: 0-08-044299-4, 11000 s.
- RONDEAU, Guy: Introduction à la terminologie. Chicoutimi, Québec : G. Morin, 1984. s. 238.
- ROCHE, Christophe: Terminologie et ontologie. In *Langages – La terminologie: nature et enjeux*, 2005, mars, č. 157, s. 48 – 62.
- ROUDNÝ, Miroslav: Studium vzájemného vzťahu české a slovenské terminologie rozborom paralelných odborných textu českých a slovenských. In *Československý terminologický časopis*, 1966, roč. 5, č. 1, s. 13 – 24.
- SAGER, Juan Carlos: A Practical Course in Terminology Processing. Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins, 1990. xii + 252 s.

- SAGER, Juan Carlos: Pour une approche fonctionnelle de la terminologie. In *Les sens en terminologie*. Travaux du C.R.T.T. Lyon, Presses Universitaires de Lyon, 2000. s. 40 – 60.
- SANDORF, Eugene – FRAISSÉ, Sylvain: Outil d'extraction de la sémantique d'un corpus textuel. In *Meta*, 1997, roč. 42, č. 2, s. 356 – 363.
- SCHMITZ, Kurt-Dirk: *Terminology and Terminological Databases*. In *Encyclopedia of Language and Linguistics, 2nd Edition*. red. Keith Brown, Elsevier, 2006. ISBN: 0-08-044299-4, 11000 s.
- SEKVENT, Karel: La place du signe linguistique de Ferdinand de Saussure dans la traductologie. In: *Etudes françaises en Slovaquie*. Vol. VII. Colloque international d'études françaises. FFUK et al.: Bratislava, 2003. s. 57-61. ISBN : sine
- SEKVENT, Karel: Jazykový znak, arbitrárnosť, motivovanosť, konvenčnosť. Príspevky k ponímaniu Saussurových pojmov. Prešov : Filozofická fakulta Pavla Jozefa Šafárika, 2002. 184 s. *Habilitačná práca*
- SLIVKOVÁ, Viera: Pätnásť rokov práce na ustaľovaní slovenskej terminológie. In *Slovenské odborné názvoslovie*, 1960, roč. 8, č. 4, s. 97 – 105.
- SLODZIAN, Monique: Un obstacle à la conception de nouveaux outils : l'approche discontinue et fragmentaire de l'objet "dictionnaire. In *Les dictionnaires spécialisés et l'Analyse de la Valeur* : actes du colloque organisé en avril 1995 par le Centre de terminologie de Bruxelles (Institut Libre Marie Haps) / Ed. par A. Hermans - Louvain-la-Neuve : Peeters, 1997, s. 23 – 31.
- SLODZIAN, Monique: L'émergence d'une terminologie textuelle et le retour du sens. In *Les sens en terminologie*. Travaux du C.R.T.T. Lyon, Presses Universitaires de Lyon, 2000. s. 61 – 85.
- SCHWARZ, Jozef: Vybrané teoretické a metodologické problémy terminografie: poznatky z tvorby České terminologické databáze knihovnictví a informační vědy. In *Národní knihovna*, 2003, roč. 13, č. 1, s. 21 – 41.
- SOUTET, Olivier: Linguistique, Paris : Presses Universitaires de France, 1995. 269 s.
- STN ISO 860 (1998): Terminologická práca – Harmonizácia pojmov a termínov. Úrad pre normalizáciu, metrológiu a skúšobníctvo SR.
- STN ISO 1087-1 (2003): Terminologická práca. Slovník. Časť 1: Teória a aplikácia. Úrad pre normalizáciu, metrológiu a skúšobníctvo SR.
- ŠABRŠULA, Jan: Rostislav Kocourek, La langue française de la technique et de la science. In *Časopis pro moderní filologii*. ČSAV, 1992, roč. 74, č. 2, s. 126 – 127.
- ŠALINGA, Sam – LACA, Cyprián et al.: Stavebnícky náučný slovník I. Látky a dielce. Bratislava; Praha : Slovenské vydavateľstvo technickej literatúry; Státní nakladatelství technické literatury, 1961. 504 s.
- ŠALINGA, Sam – LACA, Cyprián et al.: Stavebnícky náučný slovník II. Stroje náradie a zariadenia. Bratislava; Praha : Slovenské vydavateľstvo technickej literatúry; Státní nakladatelství technické literatury, 1962. 656 s.
- ŠALINGA, Sam – LACA, Cyprián et al.: Stavebnícky náučný slovník III/1. Technológia. Bratislava; Praha : Slovenské vydavateľstvo technickej literatúry; Státní nakladatelství technické literatury, 1964. 576 s.
- ŠARČEVIĆ, Susan: Bilingual and multilingual legal dictionaries: new standards for the future. In *Meta*, 1991, roč. 36, č. 4, s. 615 – 626.
- ŠIMKOVÁ, Mária: Reprezentatívnosť korpusu ako lingvistický problém. *pracovný materiál*
- ŠIKRA, Juraj: Sémantika slovenských prísloviak. Bratislava : Veda, 1991. 212 s.

- TANUŠKOVÁ, Gertrúda: Zpráva o činnosti terminologického oddelenia Ústavu slovenského jazyka SAV. In *Slovenské odborné názvoslovie*, 1958, roč. 6, č. 1, s. 29 – 32.
- TARABA, Ján: Problèmes théoriques et pratiques d'une approche comparative du vocabulaire scientifique. In *Études françaises en Slovaquie 1996*. Bratislava : Pedagogická fakulta Univerzity Komenského, 1997.
- TARABA, Ján – LEVICKÁ, Jana: Approche contextuelle du vocabulaire économique français-slovaque. In *Philologica LIX - Studia romanistica*. Bratislava : Filozofická fakulta UK. 2005, s. 61-73. ISBN 80-223-2024-2.
- TARABA, Ján: K otázke sémantickej dominanty vo francúzskej ekonomickej terminológii. In: *Filologická revue* 1, roč. 3. Banská Bystrica : Filologická fakulta Univerzity Mateja Bela, s. 14 - 25.
- THOIRON, Philippe – BÉJOINT, Henri: Les sens des termes. In *Les sens en terminologie*. Travaux du C.R.T.T. Lyon, Presses Universitaires de Lyon, 2000. s. 16-21.
- VAN CAMPENHOUDT, Marc: Idiomacités et gestion de données terminologiques: une approche notionnelle. In *Meta*, 1994, roč. 39, č. 1, s. 97 – 106.
- VAN CAMPENHOUDT, Marc: Lexicographie vs terminographie: quelques implications théoriques du projet DHYDRO. Príspevok v rámci seminára « Terminologie et nouvelles technologies de l'information et de la communication » (1er décembre 2000), In Zinglé (H.) dir., *Travaux du Lilla*, Université de Nice-Sophia Antipolis, 2002, n° 4, p. 91-103.
- VAN CAMPENHOUDT, Marc: Abrégé de terminologie multilingues. 1997. Dostupné z <http://www.termisti.refer.org/theoweb1.htm> [cit. 2006-12-03].
- VAN CAMPENHOUDT, Marc: Pour une approche sémantique du terme et de ses équivalents. In *International Journal of Lexicography*, 2001, roč. 14, č. 3, s. 1 – 26.
- VAN CAMPENHOUDT, Marc – JANSSEN, Maarten: Terminologie traductive et représentation des connaissances: l'usage des relations hyponymiques. In *Langages*, 2005, mars, č. 157, Paris, Larousse s. 63 – 79.
- VERLINDE, Serge: Le vocabulaire des fluctuations dans le discours économique: synonymie et combinatoire. In *Meta*, 1997, roč. 42, č. 1, s. 5 – 14.
- VERLINDE, Serge – BINON, Jean: Langue(s) de spécialité(s): mythe ou réalité? Lexicographie et langue(s) de spécialité(s)". In: *Des mots aux dictionnaires: travaux de la section Lexicologie, lexicographie, onomastique, toponymie*. Actes du XXIIe Congrès international de linguistique et philologie romanes, Bruxelles, 23-29 juillet 1998, Tübingen, Niemeyer, s. 616 – 628.
- WÜSTER, Ernst: O systematickom odbornom slovníku. In *Slovenské odborné názvoslovie*, 1960, roč. 8, č. 10, s. 289 – 293.
- Zo staviteľskej terminológie. In *Slovenské odborné názvoslovie*, 1956, roč. 4, č. 5, s. 139 – 144.

Elektronické zdroje

- Dictionnaire Hachette encyclopédique [báza dát na DVD ROM]. Paris : Hachette, 2001.
- SLEX 99. Elektronický lexikón slovenského jazyka. [báza dát na CD ROM]. Forma s. r. o. Bratislava, 1998.
- Vigan, Jean: DICOBAT, Dictionnaire général du bâtiment, [báza dát na CD ROM] Arcature/CSTB, 2002.

Internetové slovníky, databázy a portály spojené s terminológiou:

<http://www.granddictionnaire.com> [cit. 2006-12-03]
<http://www.termium.com> [cit. 2006-12-03]
<http://www.cfwb.be/franca/bd/bd.htm> [cit. 2006-12-03]
<http://www.yourdictionary.com> [cit. 2006-12-03]
<http://www.cilf.org> [cit. 2006-12-03]
<http://www.termisti.refer.org> [cit. 2006-12-03]
http://www.rifal.org/1_definition.html [cit. 2006-12-03]
<http://www.lafarge-granulats.fr> [cit. 2006-12-03]
<http://www.batiproduits.com> [cit. 2006-12-03]
<http://www.baumit.com> [cit. 2006-12-03]
<http://www.patmas.fr/granit-dalles.htm> [cit. 2006-12-03]
http://www.pierre-naturelle.fr/faq_fr_8.html [cit. 2006-12-03]
<http://www.erudit.org/revue/meta/> [cit. 2006-12-03]
<http://www.afnor.fr> [cit. 2006-12-03]
<http://www.projetdafa.net/> [cit. 2006-12-03]
<http://linux.termnet.org/> [cit. 2006-12-03]
<http://europa.eu.int/eurodicautom/controller> [cit. 2006-12-03]
<http://www.google.sk> [cit. 2006-12-03]
<http://pages.globetrotter.net/mverge/google/google.htm> [cit. 2006-12-03]
<http://www.oceano.org/io/voca/index.php?def=CAILLOUX> [cit. 2006-12-03]
<http://www.scholar.google.com> [cit. 2006-12-03]
 Verzia **prim-2.1**, Slovenský národný korpus. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2006. Dostupný z: <http://korpus.juls.savba.sk>